

מעלות התורה

על ארחות יושר
אמרו לנפוצת שיחובי תורה וחסד
מסודר של חזן שר המורה זאק"ל
בנשיאות הגאון רבי א"ש קניבסקי שליט"א

ספר לימוד יומי

מעלות התורה

לרכינו אברהם אחי הער"א

עם הוספות ביאורים ועיונים

יוצא לאור ע"י ארגון "ארחות יושר"
 מיסודו של מנחם פרידמאן וד"ר
 בנשיאות הגאון רבי אי"ש קניבסקי שליט"א

יו"ר הארגון:
 הרב אריה קניבסקי

עורך ראשי:
 הרב ליפא פלמן

חברי מערכת:
 הרב אשר לבי
 הרב יחיאל חסידה
 הרב רפאל נוסבוים
 הרב ישראל מאיר וולך

ת.ד: 596 סניף רבי עקיבא בני-ברק
טל': 077-9230219
נייד: 052-7167812
פקס: 077-4230219
דוא"ל: oy7812@gmail.com

מוסדות, שיעורי תורה ופרטיים
 המעוניינים בחוברות
 יפנו לארגון "ארחות יושר"
 בפקס: 077-4230219

@ כל הזכויות שמורות

אין להעתיק, לשכפל, לצלם, לתרגם
 חלק כלשהו מתוכן הספר,
 בין אם לשימוש פרטי ו/או מסחרי
 ללא אישור מפורש
 מארגון "ארחות יושר".

עימוד, עיצוב והפקה:
 אפקטיב
 03-5796812

נדפס על נייר שאין בו חילול שבת ח"ו.

תוכן עניינים

פתח דבר
הקדמה

8

ספר מעלות התורה

11

פעילות הארגון

133

לא-ימוש ספר התורה הזה מפיה, והגית בו יומם
ולילה, למען תשמר לעשות, ככל-הפֿתוב בו: כי-אז
תצליח את-דרךך ואז תשפיל. (יהושע א')

יתברך הבורא וישתבח היוצר שזיכנו להוציא
לאור עולם את החיבור הנפלא והנשגב "מעלות
התורה", אשר כתב וחבר הגאון המופלא רבי
אברהם ז"ל אחיו של אדונינו הגר"א מווילנא זיע"א,
לעורר הלבבות לחשקת התורה.

יסוד בריאת העולם וקיום העולם הוא עבור התורה כיודע מאמר חז"ל שמביא רש"י
בתחילת פירושו לתורה הק' "בשביל התורה שנקראת (משלי ח' כ"ב) ראשית דרכו".
עצם היותנו לעם ואומה, כל גאולת מצרים לא נעשתה אלא בשביל קבלת התורה כמו
שאמרו במדרש תהלים (שחר טוב ק"ד) "באיזה זכות יצאו בני ישראל ממצרים וכו' רבי
נחמיה אומר בזכות התורה שעתידין לקבל, שנאמר וירא אלהים את בני ישראל, ובמתן
תורה כתיב וכל העם רואים את הקולות, ויש לך מקום אחר ללמוד ממנו, בהוציאך את
העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה".

אמנם לגודל מעלתה העצומה של התורה כן גדל גם הקושי והמפריעים בלימודה,
ובכדי לזכות לקנות את התורה יש לעמוד ולהתייגע בהתמדה רבה, וכתב מורינו ורבינו
שר התורה מרן הגר"ח קניבסקי זצוק"ל "והרוצה להיות תלמיד חכם אמיתי צריך לשקוד
הרבה על התורה וללמוד בהתמדה", ומוסיף "ובאמת עיקר הקושי הוא בתחילה, אבל
אחר כך כשמתרגל בתורה ונהנה ממנה [אף שגם אז יש נסיונות תמיד כיודע] אבל עיקר
הקושי יורד אז".

ואמרו בגמרא (ברכות ל"ב ע"ב) ארבעה דברים צריכין חיזוק, וא' מהם הוא תורה,
ופירש רש"י "שיתחזק אדם בהם תמיד בכל כחו". ועל כן ראינו לנכון, בעצת גדולי התורה
מורי דרכינו, להתחיל ללמוד במסגרת לימוד המוסר היומי את הספר הנפלא הזה "מעלות
התורה" שכולו רצוף דברי חיזוק ללימוד התורה הקדושה.

וכמעשנו בראשונה, בסדרת ספרי המוסר שהוצאנו לאור ובס"ד פקע שמייהו בהיכלי
התורה והתקבלו ע"י הלומדים בכל אתר ואתר ברצון ובסיפוק רב, כן אף עתה הבאנו
הדברים במהדורה חדשה ומאירת עינים עם הוספות ועיונים רבים לבאר הדברים הקשים
והשתדלנו להביא בהרחבה את מאמרי חז"ל המובאים בספר בקצרה, וכן להרחיב בדברי
המחבר ז"ל שהרי דברי תורה עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר.

...

נודה להשי"ת שזיכנו ע"פ עצת מורה דרכינו שר התורה והיראה מרן הגר"ח קניבסקי

זצ"ל לזכות את הרבים, בהנחלת צירוף שיעורי המוסר ותיקון המידות,
לשיעורי התורה הרבים די בכל אתר ואתר, ויחדיו יהיו כרוכים ותמים
לראשינו, כדי שהתורה והמצוות ישפיעו עלינו, להצמיח את נבטי המידות
הטובות שאנו רוכשים בלימוד תורת המוסר, והתורה תהפך אצלנו לסם
חיים, וצדיקים ילכו בהם, [כמבואר בביאור הגר"א ז"ל על משלי].

ואמרו חז"ל במדרש משלי פ"א, לדעת חכמה ומוסר, אם מוסר למה חכמה
ואם חכמה למה מוסר, אלא אם יש באדם חכמה [היינו חכמת התורה] הרי
הוא לומד מוסר ואם אין באדם חכמה אינו יכול ללמוד מוסר. הרי אנו למדים
כמה החשיבו חז"ל את לימוד המוסר עד שקבעו שצריך שיהיה באדם חכמת
התורה כדי שילמוד מוסר ויושפע ממנו להשלמת מדותיו ודרכיו.

זכינו להיענות והצטרפות של ציבורים מגוונים ומעניינים, מאות רבות
של שיעורי התורה שהצטרפו לתכניתנו, מאות מוסדות של כוללים
וישיבות, תלמודי תורה ובתי חינוך לבנות שנקראו לדגל והצטרפו אף
המה לקביעת שיעורים בלימוד המוסר היומי, ממש לא יאומן כי יסופר,
אשרי העם שככה לו, ואנו מתפללים להמשיך להרבות חיילים לתורה
ולמוסר ה', להגדיל תורה ולהאדירה לנצח נצחים.

נודה ונהלל לבורא העולם על כל טובו וחסדו שבכל יום עמנו שהעמידנו
בקרן אורה ולא העמידנו בקרן חשכה, וזיכנו להפיץ ברבים מעיינות תורה
ומוסר, בתפוצה רחבה ביותר של חבורות הלימוד בעשרות אלפי עותקים
מידי חודש הנלמדים מידי יום ביומו במאות ואלפי שיעורי תורה.

בחסדי השי"ת זכינו להוציא עד כה בלמעלה מעשור שנות פעילות הארגון
את ספרי המוסר: שערי תשובה, מסילת ישרים, ארחות צדיקים, חובות
הלבבות, וארחות יושר, מבוארים ומונוגשים בטוב טעם לתועלת הלומדים.

זכות נעימה היא לנו להודות בזה לאיש יקר אשר רוח בו ה"ה הגאון
רבי משה גרודקה שליט"א שנהג בנו טובת עין ונתן לנו רשות להשתמש
בספר מעלות התורה שבהוצאתו עם פירוש אור התורה להגאון רבי
יצחק אייזיק חבר זצ"ל, ומשם לקחנו את נוסח הספר, התיקונים, הציונים
וחלוקת האותיות, וכל הזכויות שמורות לו, הקב"ה ירבה גבולו בהפצת
תורה ומוסר ויברכו בכל מילי דמיטב.

הברכה אחת היא לנו, לכל הלומדים היקרים, שזנחה במהרה לקבל
פני משיח צדקנו, ולראות בעיינינו בבנין בית המקדש ובתחיית המתים
במהרה בימנו אמן.

בברכת התורה
ארחות יושר

חוברת זו
נפרסת
על פני
חודשים
חשון -
כסלו

שבוע א'

יום א' ל' בתשרי - יום ה' ד' בחשון (פ' נח)

שבוע ב'

יום א' ז' בחשון - יום ה' י"א בחשון (פ' לך לך)

שבוע ג'

יום א' י"ד בחשון - יום ה' י"ח בחשון (פ' וירא)

שבוע ד'

יום א' כ"א בחשון - יום ה' כ"ה בחשון (פ' חיי שרה)

שבוע ה'

יום א' כ"ח בחשון - יום ה' ג' בכסלו (פ' תולדות)

שבוע ו'

יום א' ו' בכסלו - יום ה' י' בכסלו (פ' ויצא)

שבוע ז'

יום א' י"ג בכסלו - יום ה' י"ז בכסלו (פ' וישלח)

שבוע ח'

יום א' כ' בכסלו - יום ה' כ"ד בכסלו (פ' וישב)

לתועלת הלומדים

החוברות מסדרת "ארחות המוסר" מחולקות לקטעי לימוד יומיים, הנפרסים על פני כחודשיים - חמישה ימים בשבוע למשך שמונה שבועות.

(חוברות אלו נלמדות בשיעורי הגמרא הנמסרים בימי ראשון - חמישי ועל כן חולק החומר בהתאם.)

החומר המוקדש לכל יום מותאם ללימוד יומי הנמשך כעשר דקות.

תחילת כל קטע של לימוד יומי מסומנת באמצעות מילה **צבועה**. כשיום הלימוד מצויין בסימניה הקיימת באותו עמוד.

עיונים

מעלות התורה

[כו']

יְעֹזֵר אָמְרוּ (כ"ב עט, א): ^(א)כָּל
הַמִּרְפָּה עֲצָמוּ מִדְּבָרֵי תוֹרָה,
נוֹפֵל בְּגִיהוֹנָם, [שְׁנַאֲמַר (משלי כא, טז):
⁽²⁾אָדָם תוֹעָה מִדֶּרֶךְ הַשְּׁכָל בְּקָהֶל
רְפָאִים יָנוּחַ, ⁽⁴⁾וְאִין רְפָאִים אֵלָא
גִּיהוֹנָם], שְׁנַאֲמַר (שם ט, יח): ⁽⁵⁾וְלֹא יָדַע

א. כל המרפה עצמו
מדברי תורה נופל
בגיהנום. לא אמר
'פול' - בעתיד, אלא
'נופל' - בהווה. בספר
פרקים במשנתו של
המהר"ל מפראג (ט'
קעו - ז) מבאר, וז"ל:
פירושם של דברים
הוא, כי המרפה עצמו
מדברי תורה, הרי הוא
נופל בגיהנום. לא רק

בתורת עונש על החטא שעשה, אלא שהדבר עמוק בהרבה מקבלת עונש
בלבד. שכן נשמת המציאות וקיום האדם, הם דברי תורה ותלמודם. והמרפה
עצמו מן התורה, הרי הוא מנתק את עצמו ממקור חייו ונשמת אפו ממש.
וממילא הוא נופל, אל האבדון והחידלון של הגיהנום. וזאת, משום שישנן שתי
דרכים בלבד, דרכה של תורה, והדרך אל הגיהנום. ואילו, דרך שלישית, אין.
ולכן אמר רב דימי, כי המרפה עצמו מדברי תורה שהם חייו ואורך ימיו של האדם
ושל העולם, מיד ניתק מצינוור החיים שלו ונופל בגיהנום. וכך הולך המהר"ל
ומסביר גם את דברי הגמרא בסנהדרין בענין בית שאין בו דברי תורה בלילה,
שהוא חרב והאש אוכלתו. ואף זאת מאותה סיבה, שקיומו של הבית בלילה,
כאשר אין בו תורה, ממילא אבדה סיבת קיומו, ולכן הוא חרב ונשרף באש.

ביאורים

1. כל המרפה עצמו מדברי תורה. אפילו שלומד ומקיימה, אלא שהוא ברפיון
ובדרך עראי (מהרש"א ברכות סג, א). 2. אדם תועה מדרך השכל. אדם הפורש
מן התורה שהיא דרך השכל. 3. בקהל רפאים ינוח. בחברת המתים שבגיהנום
ימצא את עצמו. 4. ואין רפאים אלא גיהנום. וכל היכן שמוזכר בכתוב 'רפאים',
הכוונה למתים שבגיהנום שנרפו ונחלשו על ידי המיתה (עפ"י מצו"ד שם).
5. ולא ידע כי רפאים שם בעמקי שאול קראיה. הפסוק עוסק באיש פתי
וחסר לב, הנענה לקריאתה של "אשת כסילות" (משל ליצר הרע) המפתה אותו

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

כִּי רָפְאִים שֵׁם בְּעַמְּקֵי שְׂאוּל קָרְאִיהָ.⁶
פְּרוּשׁ, 'נוֹפֵל' הוּא לְשׁוֹן 'מְנוּחָה',⁷
כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב (בראשית כה, יח): 'עַל
פָּנַי כָּל אֲחִיו נָפַל, וּלְכָךְ נוֹפֵל
בְּגִיהֶנּוּם,⁸ עַל אֲשֶׁר רָצָה לִתֵּן מְנוּחָה
לְגוֹפּוֹ לְהַיִּית בָּטֵל מִן הַתּוֹרָה.

כִּי הָאָדָם צָרִיךְ לִיָּנֵעַ עֲצָמוֹ בַּתּוֹרָה,⁹⁽²⁾
וְלִהְיוֹת כְּשׁוֹר לְעַל וּכְחֲמוֹר

ב. ולהיות כשור לעול וכחמור למשא. כמה ביאורים נאמרו בביאור ידימוי שיעסוק בתורה כשור וכחמור. המהר"ל (ע"ז ה, ב ד"ה ואמר) מבאר, שכמו שהשור עוסק בעבודה קשה למשון בעול, וכן החמור נושא משא כבד שמחליש כל גופו, כן יעסוק בתורה בכל גופו ונפשו, ויטריח שכלו ללמוד, כי התורה קשה להבינה ונצרך לזה שיטרח מאד בנפשו ושכלו להבינה, ולפעמים מחמת התורה הוא ללא אכילה ושתיה, שמחליש כל גופו כחמור הנחלש מכובד משאו.

הגר"א במשלי (יד, ד, בפירושו השלישי) ביאר, שיש בתורה שני חלקים, האחד הוא פשטי התורה דהיינו להבין הענין היטב כפי פשוטו, ויש עוד חלק של

ביאורים

להיכנס לביתה, הוא לא שם לבו לכך ש"קראה" מזומנים ל"רפאים" ול"עמקי שאוּל". מההקבלה שבין שני חלקי הפסוק יש ללמוד ש"רפאים" ו"עמקי שאוּל" משמעותם דומה, ואם כן כמו שבפסוק זה הכוונה לגיהנום, כן גם "קהל רפאים" שנוצר בפסוק שהובא קודם, הכוונה לגיהנום. 6. **כמו שכתוב.** אצל בני ישמעאל. 7. **על פני כל אחיו נפל.** על יד כל האחים שלו הוא השתכן (התגורר) והתיישב, ושם מצא את מנוחתו. 8. **על אשר רצה ליתן מנוחה לגופו להיות בטל מן התורה.** נענש מדה כנגד מדה, שכיון שהתרפה מן התורה ונתן מנוחה לנפשו, יענש שיפול בגיהנום ושם ימצא מנוחתו, וכלשון הקרא: 'בקהל רפאים ינוח', שינוח ויפול בגיהנום (רמ"א). 9. **והיה כשור לעול וכחמור למשא.** כשור שנושא את העול על צווארו, וכחמור שנושא עליו משא.

פלפול לברר וללבוש הענין על ידי קושיות ותירוצים, ואלו לומדי התורה בפשט הפשוט המה נקראים 'חמורים', ואלו שלומדים בפלפול

לְמִשָּׂא (ע"ז ה, ב). וְכִמוֹ שְׂאוּמְרוֹ רִזְ"ל
בְּפֶרֶק בְּתֵרָא דְּבִרְכוֹת (כג, ב): מֵאִי
דְּכְתִיב (משלי ל, לג): 'כִּי מִיִּין חֵלֵב
יּוֹצִיא חֲמָאָה' כו',¹⁰ אֵין אָדָם עוֹמֵד

המה נקראים 'שוורים', שכמו שהשור מנגח בקרניו כן הם נוגחים בתורה, וכנגד שני סוגי לימוד אלו אמרו 'כשור לעול וכחמור למשא'. ע"כ. וה'בן יהוידע' (ד"ה לעולם) פירש, שכ"שור לעול" הכוונה ללימוד בעומק העיון והסברא, ו'כחמור למשא' הכוונה ללימוד הגירסא.

עוד פירש ה'בן יהוידע' (שם) ענין הדימוי לשור וחמור, כי השור אם יבטל מעסק שלו שיעשה עצמו חולה, אזי בעליו שוחטים אותו כי חוששים שימות, ונמצא שביטולו ממלאכתו גורמת לו מיתה, וזה מוסר לאדם הבטל ופורש מדברי תורה, שגורם לעצמו מיתה, וכמשל השועל והדגים שאמר רבי עקיבא לפפוס (ברכות סא, ב), לפי שבתורה נאמר (דברים ל, כ) 'כי היא חיין ואורן ימין', ולכן נקט הדימוי לשור כנגד בני אדם הפורשים מן התורה לגמרי, אך כנגד אלו שאינם בטלים לגמרי אלא שלומדים בעצלות, שדינם שיבואו עליהם יסורים מכווערים ויעכרו אותם (ברכות ה, א), כנגד אלו נקט הדימוי לחמור, שאם יתעצל וילך בַּקְּבָדוֹת, אזי יכו אותו בעץ, ודוקרים אותו במחט כדי שימהר ללכת (שהרי אף אם ימות אי אפשר לאוכלו), ואף המתרשל מן התורה יבואו עליו ייסורים.

ה'חפץ חיים' ביאר: שור תפקידו לחרוש את האדמה ולהכינה לזריעה, ואילו חמור תפקידו לשאת את התבואה שנלקטה מהשדה. וכן הוא בענין לימוד התורה, בתחילה צריך האדם לעמול כשור כדי להבין את התורה, ולאחר שיעגל והבינה עליו "לשאת" אותה על לבו כחמור, כלומר, לחזור עליה פעמים רבות כדי שלא תשתכח ממנו ('שם עולם', שער החזקת התורה י').

ביאורים

10. **אין אדם עומד על דברי תורה.** אין אדם עומד על אמיתות של דברי תורה. [בגמרא שם הנוסח: "במי אתה מוצא חמאה של תורה, במי שמקיא חלב שניק

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

על דברי תורה, אלא אם כן ¹¹מקיא חלב שינק ממועי אמו עליה.

עוד אמרו (שבת פג, ב): ¹²אין דברי תורה מתקיימים, ¹³אלא במי שממית עצמו עליה, שנאמר (במדבר יט, יד): ¹⁴זאת התורה אדם כי ימות באהל. עוד אמרו (שבת שס): **אדם כי ימות באהל** - ¹⁵אפילו בשעת

ג. אפילו בשעת מיתה תהא עוסק בתורה. מה באים חז"ל ללמדנו במה שאמרו שיש לעסוק בתורה "אפילו בשעת מיתה", שלכאורה מדוע שלא יעסוק אז בתורה אם יכול בכך?

ביאר בספר 'משך חכמה' (בראשית כב, יט), וז"ל: פירוש דאמרו פרק קמא דברכות (ה, א): לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע וכו', אם נצחו מוטב, ואם לאו (אם לא נצחו), יקרא קריאת שמע וכו', אם נצחו מוטב, ואם לאו יזכיר לו יום המיתה וכו'.

ביאורים

משדי אמו עליה¹¹. 11. מקיא חלב שינק ממועי אמו עליה. מקיא על לימוד התורה את החלב שינק משדי אמו. כלומר, רק מי שהוא מוכן למסור את נפשו עד כדי כך כדי ללמוד תורה, [פירש המהרש"א "שהוא מקיא" כלומר, שהוא מרחיק מעצמו תענוגי הילדות], על ידי זה ימצא חמאה של תורה, שהיא ביורר ההלכות העולות מן הלימוד. 12. אין דברי תורה מתקיימים. היינו ששיגי ויבין ויתקיימו אצלו הדברים, כמו ששינוי (מגילה ו, ב): 'אם יאמר לך אדם יגעתי [בדברי תורה] ומצאתי - תאמין' (עיון יעקב). 13. אלא במי שממית עצמו עליה. על התורה. היינו ש'ממית' את גופו על ידי שנמנע מתאוות גופניות לא הכרחיות (מהרש"א גיטין נז, ב). וריב"ן פירש, שיושב ועוסק בתורה תמיד אף מתוך הדחק. 14. זאת התורה אדם כי ימות באהל. כלומר, זאת היא התורה שמתקיימת אצל האדם, אם האדם ממית את עצמו באוהלה של תורה. 15. אפילו בשעת מיתה תהא עוסק בתורה. ב'בן יהוידע' ביאר, שמלבד הפשט

להחליש הרע ולבלע היצר יותר מתורה ומקריאת שמע. ואם כן, אם תאמר כי התורה אינו רק להסיר הפחיתות ולהדיח הרע ולהשלים החסרון, אם כן בשעת מיתתו של אדם - שאז נחלש ממנו היצר לגמרי - אינו צריך לאחוז בתורה. על זה אמרו

מיתה, תהא עוסק בתורה, ולא ימנע אדם את עצמו ¹⁶מבית המדרש ¹⁷אפילו שעה אחת כל ימי חייו.

עוד אמרו (חגיגה יב, ב): כל העוסק בתורה בעולם הזה, ¹⁸שדומה ללילה, הקב"ה ¹⁹מושיך עליו חוט

(במאמר הנ"ל במסכת שבת: "אפילו בשעת מיתה תהא עוסק בתורה") שאינו כן, שעצם התורה היא תכלית השלימות אף במקום שנעדר הרע, לכן אף בשעת מיתתו של האדם היא עוסק בתורה.

ביאורים

הפשט שהכוונה לשעת מיתה ממש, כלול בזה גם בעת שבאים על האדם יסורים הנחשבים כמיתה וכגון צרעת, סמיית עיניים ועניות, שהלוקה באחד מאלו נחשב כמת (ראה נדרים סד, ב), וגם במצבים אלו לא ימנע את עצמו מלעסוק בדברי תורה. 16. מבית המדרש. מלבוא לבית המדרש. 17. אפילו שעה אחת. לא ימנע את עצמו, שמא באותה שעה יאמרו חידוש שלא אמרו מעולם, ובהעדרו יפסיד את אותו חידוש (ר"ן). 18. שדומה ללילה. "העולם הזה שהוא דומה ללילה" (ב"מ פג, ב). וביאר המהר"ל: בלילה, בחושך, אין האדם מבחין במה שלפניו, והוא בבחינת העדר המציאות, ולכן העולם הזה שאינו עיקר המציאות דומה ללילה, [ולפיכך הרשעים מושלים בעולם הזה שגם הם אין מציאותם נחשבת לכלום]. 19. מושיך עליו חוט של חסד בעולם הבא. כלומר, שעל ידי זה יהיה לו טוב וחסד לעולם הבא. [המהר"ל (נתיבות עולם, נתיב התורה פ"ד) ביאר, שמכיון שבעולם הזה שהוא עולם גשמי אדם זה דבק בתורה, הראה שיש לו דבקות גמור בתורה שהוא טוב ומסולק מן הגשמיות, ולכן הקב"ה מושיך עליו חוט של חסד לעולם הבא, כלומר שעל ידי

מעלות התורה

שֶׁל חֶסֶד ²⁰ בְּעוֹלָם הַבָּא שְׂדוּמָה לְיוֹם, שְׁנֵאמַר (תהלים מב, ט): ²¹ יוֹמָם יֵצוּה ה' חֶסְדּוֹ וּבְלִילָהּ שִׁירָה עִמִּי.

וַיֹּמַר שְׁאֲמָרוּ 'חוּט שֶׁל חֶסֶד', לִפִּי ²² שְׁהַמְתַּנֵּת שְׂכָר בְּעוֹלָם הַבָּא, ²³ הוּא חֶסֶד גְּדוֹל, בְּיָדוּעַ, וּכְמוֹ שֶׁכְּתוּב (שם סב, יג): ²⁴ וְלֶךְ אֲדֹנִי חֶסֶד בִּי אֶתָּה תִּשְׁלַם לְאִישׁ כְּמַעֲשָׁהוּ. גַּם בְּעוֹלָם הַבָּא ²⁵ הוּא עֶקֶר הַחֶסֶד, וְעַל יְדֵי הַתּוֹרָה ²⁶ מוֹשֵׁךְ עָלָיו חוּט מֵעֶקֶר הַחֶסֶד. וַיֹּמַר שְׁאֲמָרוּ 'בְּעוֹלָם הַזֶּה שְׂדוּמָה לְלִילָהּ', ²⁷ עַל יְדֵי הַצְּרוּת שִׁישׁ

ביאורים

זה יהיה לו טוב וחסד לעולם הבא]. ²⁰ בעולם הבא שדומה ליום. עולם הבא שהוא אמיתות המציאות, דומה ליום שהוא אמיתות המציאות כי בו האור ובאור נמצא הכל (מהר"ל). ²¹ יומם יצוה ה' חסדו ובלילה שירה עמי. ביום, בעולם הבא, יצוה ה' עלי חוט של חסד, מפני שבליילה, בעולם הזה, עסקתי בתורות. [התורה נקראת 'שירה', כנאמר (דברים לא, יט): 'ועתה כתבו לכם את השירה הזאת' (מהרש"א)]. ²² שהמתנת שכר בעולם הבא. היינו מתנת השכר שהקב"ה נותן בעולם הבא. ²³ הוא חסד גדול. היינו שבשכר העולם הבא מתגלה עיקר חסדו של הקב"ה לנבראיו, שכל החסד שעושה הקב"ה בעולם הזה עם בראיו, הוא כאין וכאפס לעומת שכר עולם-הבא שהוא עולם השכר. ²⁴ ולך ה' חסד כי אתה תשלם לאיש שכר כמעשהו. אתה ה' עושה חסד עם בני אדם, כי אתה תשלם לאיש שכר כמעשהו הטוב. ²⁵ הוא עיקר החסד. כפי שנתבאר שעיקר השכר הוא רק בעולם הבא, ובעולם הזה האדם מקבל רק מפירות השכר. ²⁶ מושך עליו חוט מעיקר החסד. כיון שעיקר השכר בעולם הבא הוא על לימוד התורה (וקיום המצוות), הרי שכשאדם לומד תורה הוא מקבל רושם מאותו החסד הגדול השמור לו לעולם הבא. ²⁷ על ידי הצרות

עיונים

מעלות התורה

ד. להגן עליו מן הפורענויות על ידי התורה. הנה על הפסוק "ויאמר עשו בלבן יקרבו ימי אבל אבי ואהרגה את יעקב אחי" (בראשית כז, מא). כתב ביכלי יקר' שם וז"ל: תלה הדבר בימי אבל, לפי שאבל אסור לעסוק בתורה כי "פקודי ה' ישרים משמחי לב" (תהלים יט, ט), ויצחק אמר "והיה כאשר תריד" (בראשית כז, מ), דהיינו בזמן שלא יעסקו בתורה "ופרכת עלו" (שם), אם כן באבלו ודאי לא יעסוק בתורה, ולא יהיה לו דבר המגין עליו, ואז אהרגה את אחי, ומטעם זה אמרו רבותינו ז"ל שהאבל צריך שמירה לפי שאין לו את זכות התורה המגינה עליו, שנאמר (משלי ו, כב) "בהתהלך תנחה אותך בשכנך תשמור עליך". עכ"ל.

ונראה, דאף על פי שאבל מותר לו ללמוד בעיניים של אבלות וצער וכדומה, וכמו בתשעה באב, ויעויין בשו"ע יור"ד סי' שפ"ד ס"ד, ואם כן לכאורה עדיין יש לו לימוד תורה שיגין עליו. מיהו מבואר מכאן שרק הלימוד בעיין ובעמל המביא לידי שמחה הוא התורה שמגנא ומצללא, ודו"ק היטב. ונראה בביאור הדברים, לפי המבואר שאין השכינה שורה אלא מתוך שמחה. ויעויין ב'אור החיים' הק' פרשת ויגש על הפסוק (בראשית מו, ד) "אני ארד

ביאורים

שיש לאדם על ידי יצרו בעולם הזה. על האדם ללחום כנגד יצרו המציב קשיים וטרדות בכדי למנוע מלימוד התורה. ²⁸ שזה דומה ללילה. טרדות היצר וקושי המלחמה נמשלו לחשכת הלילה. ²⁹ להגן עליו מן הפורענויות על ידי התורה. משמע שמפרש 'מושך עליו חוט של חסד בעולם הבא' היינו מעולם הבא, שאי אפשר לפרש שהוא מדבר על עולם הבא, שהרי שם הוא עיקר השכר ולא שייך הלשון 'חוט של חסד' שהוא דבר מועט, אלא שבשעה שאדם עוסק בתורה בעולם הזה הקב"ה מושך עליו 'חוט של חסד' מעיקר שכרו שבעולם הבא כדי להגן עליו מן הפורענויות ומטרדת היצר [ובאור תורה הקשה על רבינו וביאר באופן אחר, עיי' ש] (רמ"ג).

מעלות התורה

עיונים

וְצִרִיךְ לְהַפְקִיר עֲצָמוֹ עַל הַתּוֹרָה, בְּרֵאִיתָא בְּמִסְכַּת נְדָרִים (נה, א): מַאי דְכָתִיב (במדבר כא, יח): וּמִמְדַּבֵּר מִתְּנָהּ, אִם אָדָם עוֹשֶׂה עֲצָמוֹ עַל דְּבָרֵי

עמך מצרימה" וגו', שכתב, שהרבה דרגות יש בהשראת השכינה, דאיתא (אבות ג, ז) דעשרה שיושבים ועוסקים בתורה שכינה שרויה ביניהם, ואפילו שנים שעוסקים בתורה ואפילו אחד. יעויין שם בדבריו הנעימים שכתב וז"ל: "אלא ודאי יש דרגות אין מספר להם להשראת שכינה" וכו' ולפי זה יש לומר, דהא דתורה מגנא ומצלא (יעויין במסכת סוטה כא, א), זהו גם משום ששכינה עמו ומסייעתו, ולפי זה ככל שהלימוד יותר בשמחה ויש יותר השראת השכינה - וכמו שכתב ה'אור החיים' הק', יש יותר מגנא ומצלא. ועל כן שפיר כתב ב'כלי יקר' שבימי אבלות של יעקב על יצחק שאסור בלימוד דברים המשמחים אין כל כך את התורה שמגנא ומצלא כמו בלימוד שאר עניינים בתורה שאינם משמחים, וכמו שנתבאר. (מאור למלך, פסחים, בפתיחה).

ה. אם אדם עושה עצמו על דברי תורה הפקר כמדבר נתנה לו כמתנה. בספר 'מכתב מאלהו' (ח"ב עמ' 26) ביאר כי הסיבה שלומד התורה צריך לחוש עצמו כמדבר היא, כי את שאר החכמות, ניתן להשיג על ידי לימוד וקריאה, אך חכמת

ביאורים

30. להפקיר עצמו על התורה. להפקיר את צרכיו הפרטיים לצורך לימוד התורה. **31. וממדבר מתנה.** פסוק זה נאמר בשירת ישראל על הניסים שאירעו להם בנחל ארנון במיתת האמוריים שביקשו להורגם, ניסים שנתוודעו להם על ידי באר המים שניתנה לישראל במדבר במתנה, והיא ירדה עמם בנחל ומן הנחל עלתה עמם לבמות (ראה תרגום אונקלוס שם יח-יט). אולם לפי שנאמר "נחליאל" ולא "נחל", וכן ממה שקראו בייחוד לבאר המים "מתנה", ולא לענני הכבוד ולמן (ראה תענית ט, א), מפרשים את הפסוקים בדרך דרש - על התורה (מהרש"א). **32. אם אדם עושה עצמו על דברי תורה הפקר כמדבר.** היינו

עיונים

מעלות התורה

תוֹרָה הַפְקֵר כְּמִדְבָּר, נְתָנָה לוֹ בְּמִתְּנָה. עוֹד אֵיתָא (עירובין נה, א): מַאי דְכָתִיב (תהלים סח, יא): תִּתֶּיךָ יִשְׁבּוּ בָהּ, אִם עוֹשֶׂה אָדָם עֲצָמוֹ עַל דְּבָרֵי תוֹרָה בְּתִיָּה ³⁵שְׁדוּרְסַת

התורה היא רוחנית - אלוקית לגמרי, ובדרך הטבע היא אינה מתחברת עם השכל האנושי שהוא חומרי, שהתורה היא אחת משבעה הדברים שנבראו קודם בריאת העולם, דהיינו: שיש

בתורה יותר אור מאשר יכול העולם הזה להכיל, ממילא אין סיכוי לגלות את אור התורה בעולם הזה, מפני שהוא יותר גדול מהעולם עצמו, ואין לתורה מספיק מקום בעולם הקטן באופן יחסי ממנה. אך נותן התורה קבע תנאים, שעל פיהן הוא מוכן לתת אותה במתנה. אחד התנאים הוא: שגם מלמד התורה וגם לומד התורה - שניהם יפקירו ויבטלו מעצמם כל קשר וחייבור אל החומריות.

אכן, קניית התורה נמדדת אך ורק על פי נתינת הלב וההתמסרות אליה, כפי שכתב ה'חזון איש' באיגרותיו (ג, י): "מושג של שקידה אינו תלוי בהארכת הזמן, אלא במסירות האישית ונתינת הלב במתנה לעיון התורה, וטובה שעה אחת בשקידה והשתוקקות, [יותר משעות] רבות בעצלתיים". מי שעומד בתנאים אלו, זוכה שהתורה נתנה לו במתנה, והוא ישכיל בה הרבה מעבר למה שניתן היה לצפות בדרך הטבע, שנאמר "וממדבר מתנה".

ביאורים

שהוא מפקיר את צרכיו הפרטיים לצורך לימוד התורה. [והראשונים פירשו שם, שהוא מפקיר את עצמו ללמד תורה לכל אדם (תוס'; רא"ש). והמפרש מוסיף, שהוא מלמד תורה בנחם לכל אדם]. **33. נתנה לו כמתנה.** התורה ניתנת לו במתנה, שאינו שוכח את תלמודו (רש"י עירובין נה, א ד"ה ממדבר). **34. היתך ישבו בה.** עדתך [הוא כינוי לכנסת ישראל הנקראת חיתו ובהמתו של הקב"ה (רש"י)] ישבו בנחלתך. הרי שהפסוק מדמה את בני ישראל לחיה; ללמדך - **35. שדורסת ואוכלת.** שדורסת את הטרף שלה ואוכלת אותו מיד לאחר הריגתה, כך תלמיד חכם אינו מקפיד על תענוגים, אלא אוכל בשר כמות

מעלות התורה

ואוכלת, ³⁶תלמודו מתקנים בידו.

ביאורים

שהוא ללא תבלין, וכן אינו רודף אחר שאר תענוגי העולם (רש"י בפי' א').
36. תלמודו מתקנים בידו. שאינו שוכח תלמודו.

מעלות התורה

[כח]

והתורה מביאה אותו לידי מדות טובות, כדאיתא
במקרא (כ"ב נח, ב): ¹בריש כל מרעין אנא דם,
²בריש כל אסון אנא חמר, ³ובאתר דלית חמר, תמן
סמננין מתבעין.

ואמר אחי הגאון ז"ל, דהכי פרושו, לפי ⁴שהתאנה
ראש לכל העבירות, והדם הוא המתאנה, ⁵והוא הנפש,
וזוהו שאמר 'בריש כל מרעין אנא דם' - ⁶שהוא תחילת
חולי הנפש. 'ובריש כל אסון' - ראש לכל הרפואות
של הנפש, 'אנא חמר', הוא התורה שנמשלה ליון, וכמו
שכתוב (משלי ט, ה): ⁷ושנתו כיון מסכתו. 'ובאתר דלית

ביאורים

1. בריש כל מרעין אנא דם. בראש כל המחלות נמצא הדם, שרוב המחלות
באות מסיבת עודף הדם בגוף. 2. בריש כל אסון אנא חמר. וראש לכל
הרפואות הוא היין. כלומר, שאם ישתה יין כהלכה וכראוי, לא יבוא לידי חולי.
3. ובאתר דלית חמר, תמן סמננין מתבעין. רק במקום שאין יין, שם יש
צורך בסמנני תרופות לרפא את המחלות (שהיין הוא תרופה המונעת מחלות).
4. שהתאנה ראש לכל העבירות. ראש כל מידות הרעות היא מדת התאנה,
שהיא מביאתו לכל המידות הרעות שבעולם (הגר"א בביאורו למשלי לא, יא).
5. והוא הנפש. כמו שנאמר (דברים יב, כג): 'כי הדם הוא הנפש'. וה'נפש' היא
המתאווה, כנאמר (שם יב, כ): 'כי תאווה נפשך' (הגר"א שם). 6. שהוא תחילת
חולי הנפש. שהוא - היינו התאווה, היא ראש לכל העבירות. 7. ושנתו כיון

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

חֹמֶר, תִּמְנָן סִמְמָנִין מִתְּבַעֲיָן, פְּרוּשׁ, מִי שְׂאִינוּ בַּעַל תּוֹרָה, צָרִיךְ לְרִפּוּאוֹת הַמְדוּת, אִיךְ וּמָה לְהַתְנַהֵּג, אֲבָל בַּעַל תּוֹרָה, אֵין צָרִיךְ לְרִפּוּאוֹת הַמְדוּת בְּעֵינָיו סְגוּפִים וְכְדוּמָה, (א) וְכָל

א. רק לעסוק בתורה וביראת ה' כל היום. יש לדקדק בלשונו שאין כוונתו כי העוסק בתורה אינו צריך לעסוק בתיקון המדות כלל, אלא רצונו לומר שאינו צריך בשביל זה לסיגופים וכדומה, כמו שצריך אדם אחר שאינו עוסק בתורה, אבל לעולם צריך אדם להשתדל להתחזק ביראת שמים ובמדות ישרות ולא שיסמוך על כך שעל ידי עסק התורה ממילא תתקן נפשו. וראה עוד בדברי הגר"א שהובאו בספר 'אבן שלמה' ('פ"א ס"א), שלפני הלימוד מוכרח אדם לפנות ולטהר את ליבו מכל מדות הרעות, כי התורה לנפש היא כמו המטר לארץ, שהמטר מצמיח את מה שנוער בין טוב ובין רע, וכן התורה, שאם ליבו טוב, אז תגדל יראתו, ואם בליבו שורש פורה ראש ולענה, אז יצמח ויגדל השורש ההוא וייתן פרי, וכמו שכתוב (הושע יד, י) 'צדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם'. ע"כ.

ומבואר שמה שאמרו שלימוד התורה מרפא ועוקרת את מידותיו הרעות של האדם, היינו לימוד התורה יחד עם לימוד המוסר [שענין זה נכלל בלימוד התורה], וכן מבואר בספר 'פניני קהילות יעקב' ('ח"א דף י"א) ששאל המחבר רבי יעקב

ביאורים

מסכתי. בואו לשתות את ייני אשר מזגתי. והוא משל תורה שבעל פה, ולכן נקרא 'מסכתי', לפי שמעורב בה הכל, שהמשנה כוללת כמה דינים שבתורה במשנה אחת, כמו סמיכה, שכל אחת [היינו חיוב סמיכה בכל קרבן וקרבן] כתובה בפרשה לבדה, ובמשנה כוללן באחד, ואמרו: כל הקרבנות טעונים סמיכה חוץ וכו'; וכן דיני נזיקין כל אחת מהם כתובה בפרשה בפני עצמה, ובמשנה (ריש ב"ק) כוללן 'ארבע אבות נזיקין' וכו'. וכן מצינו ב"ן, שהרוצה לשתות יין הוא מערב חזק בחשל, וכמו שאמרו (ב"מ ט, א): ב"ן היתירו לערב וכו' מפני שמשביח. ולכן אמר (משלי ט, ב): 'מסכה יינה' (הגר"א בפירושו למשלי ט, ב, ה). 8. אין צריך לרפואות המידות בענייני סיגופים וכדומה.

ישראל קניבסקי זצ"ל האם לא מספיק לימוד התורה הקדושה לעדן את הלומד? ענהו רבינו זצ"ל, וז"ל: "בוודאי יש כאלו שאילו לא למדו תורה היו רח"ל בגדר חיות טורפות, רוצחים, ועל ידי לימוד בשקידה - פלט לו מכל זה, אבל

לְעֶסֶק בַּתּוֹרָה וּבִירְאַת ה' כָּל הַיּוֹם. 9. הַפֶּךְ בָּהּ וְהַפֶּךְ בָּהּ, 10. דִּכְלָא בָּהּ, 11. וְכָה תִּחְזִי 12. וְסִיב וּבִלָּה בָּהּ, 13. וּמִנָּה לֹא תִזְוַע, 14. שְׂאִין לָךְ מִדָּה טוֹבָה, הִימָנָה (אבות פ"ה מ"ה), פְּרוּשׁ, שְׁהִיא עוֹלָה עַל כָּל הַמְדוּת, 15. וְכָל

עדיין אינו מוכרח שהוא בעל מידות טובות, אלא מי שעובד על זה, בלימוד המוסר הרבה ובבדיקת מצבו הרוחני תמיד, ובשבירת מידותיו ותאוותיו ורצונותיו, ואז נהיה לבעל מידות טובות" עכ"ד.

ביאורים

בדפוס ראשון ובכת"י לא מופיעים תיבות: 'בענייני סיגופים וכדומה'. וכן בדברי הגר"א (ביאורי אגדות ברכות נז, א ובמשלי לא, יא) לא הזכיר ענין הסיגופים, אלא שאין צריך כלל לתחבולות ותיקוני המידות (רמ"ג). 9. הפוך בה והפך בה. אל תסתפק בלימוד התורה באופן שטחי פעם אחת, אלא חזור והפוך בדברים שוב ושוב (מאירי). ובמדרש שמואל כתב לבאר, הפוך בדברי תורה פעם אחת, ולאחר שהבנת הדברים, חזור והפוך בשנית ותבין באופן עמוק יותר. 10. דכלא בה. אם תעשה כן, תמצא בה כל מה שלבן חפץ, מאחר שהתורה כוללת כל החכמות שבעולם. וכל זמן שתעמיק בה תמצא חידושים, כמאמר חכמים (עירובין נד, ב) 'דברי תורה כל זמן שאדם הוגה בהן מוצא בהן טעם' (מחזור ויטרי). 11. ובה תחזי. וכאשר תעסוק בה באופן כזה, תזכה לראות ולהבין את נפלאות התורה על אמיתתם (רמב"ם). 12. וסיב ובללה בה. אף בהגיעך לגיל זקנה ושיבה אל תעזוב את התורה (מגן אבות). 13. ומנה לא תזווע. ולעולם אל תזוז ממנה, ואף אם למדת את התורה כולה אל תפנה לעסוק בחכמות אחרות (שם). 14. שאין לך מדה טובה הימנה. כמו שכתוב "וכל חפצים לא ישוו בה" (משלי ח, יא), ואמרו במדרש: 'אפילו מצוות ומעשים טובים' (הגר"א). 15. וכל המידות נכללים בה. ובעסק התורה יתקנו מידותיו הרעות והיא

מעלות התורה

הַמִּדּוֹת נִכְלָלִים בָּהֶן. ¹⁶ וְדַבְּרִי פִי חֶכֶם חֵן, ¹⁷ שִׁפְתוֹתַי יִהְיוּ
דוֹבְבוֹת בְּקָבֶר.

ביאורים

תביא אותו לידי מידות טובות, כי התורה היא סם חיים, וכפי שדרשו חז"ל (קידושין ל, א) את הפסוק 'ושמתם' - 'סם תם', שהתורה היא סם של תרופה שהוא שלם ואינו צריך רפואה אחרת (רמ"ה). וכמו שאמרו באבות (ו, א): "כל העוסק בתורה לשמה זוכה וכו' ומלבשתו ענוה ויראה, ומכשרתו להיות צדיק, חסיד, ישר ונאמן ומרחקתו מן החטא". ועל כן העוסק בתורה אינו צריך את תיקוני המידות, כי בתורה עצמה נכללים כל המידות הטובות. ¹⁶ ודברי פי חכם חן. על פירוש דברי אחיו הגר"א אומר כן, והוא עפ"י קהלת י, יב. ופירושו: הדברים שמביע החכם יש בהם יופי והדר. ¹⁷ שפתותי יהיו דובבות בקבר. במסכת יבמות (צז, א) אמרו: "כל תלמיד חכם שאומרים דבר שמועה מפיו בעולם הזה (לאחר מותו), שפתותיו דובבות (מתנועעות) בקבר". (בביאור ענין זה ראה ב'ערוך לנר' שם, וב'מכתב מאלהיה' ח"ד עמודים 369-368).

עיונים

מעלות התורה

[בט]

א. שמא תאמר
למודתי חכמת ישראל
אלך ואלמד חכמת
האומות תלמוד לומר
ללכת בהם שלא
תפטר מתוכם. שנינו
במסכת אבות (ה, כב)
"ומינה לא תזוע",
ופירש הרשב"א, שבה
א. את משפטי תעשו. 'משפטים' אלו דינים האמורים בתורה שהשכל מחייב
אותם, כגון: איסורי גזל ושפיכות דמים וכיוצא בהם, שהם מובנים לכל, שגם
אילו לא נאמרו בתורה היו ראויים לאמרום (רש"י). 2. ואת חקתי תשמרו.
'חוקים' אלו דברים האמורים בתורה שהם גזירת המלך, שאין טעמם גלוי וידוע
(שם). 3. עשם עיקר. עשה את דברי התורה עיקר, לעומת שאר דברי החולין.
שעיקר דיבורו ועיסוקו של אדם צריך להיות בדברי תורה, ושכל דבר אחר חוץ
לתורה יהיה טפל אליו (עיין מהרש"א יומא יט, ב. אבל עיין חידושי רבי עקיבא
איגר, ברכות טז, א). 4. ואל תעשם טפל. היינו שהחיוב של תלמוד תורה,
שיהיה אצל האיש הישראלי התורה עיקר, וחס ושלום שלא ידמה שיש עוד
השכלה והשלמה אנושיות, שאם היתה עוד השכלה בעולם, אז היה ה' יתברך
נותנה לנו על הר סיני, אלא כל איש יקבע בדעתו שהתורה היא עיקר, וח"ו שאין
בעולם דבר אחר שעל ידו יושלם האדם, שעל ידי זה עושה ח"ו את התורה
לטפלה ('ברכת שמואל' מס' קדושין). 5. שלא יהיה משא ומתן שלך אלא
בהם. שלא יהיה עיסוקך אלא בתורה. כלומר, לא די שתדבר 'גם' בדברי תורה,
אלא שלא יהא עיקר דיבורך אלא בהם. [ודייק זאת מתיבת 'בהם' (ח"ח בפירושו
לתו"כ אח"מ פי"ג ה"י)]. 6. שלא תערכ בהם. בשעת לימוד התורה (ח"ח שם).

ביאורים

א. את משפטי תעשו. 'משפטים' אלו דינים האמורים בתורה שהשכל מחייב
אותם, כגון: איסורי גזל ושפיכות דמים וכיוצא בהם, שהם מובנים לכל, שגם
אילו לא נאמרו בתורה היו ראויים לאמרום (רש"י). 2. ואת חקתי תשמרו.
'חוקים' אלו דברים האמורים בתורה שהם גזירת המלך, שאין טעמם גלוי וידוע
(שם). 3. עשם עיקר. עשה את דברי התורה עיקר, לעומת שאר דברי החולין.
שעיקר דיבורו ועיסוקו של אדם צריך להיות בדברי תורה, ושכל דבר אחר חוץ
לתורה יהיה טפל אליו (עיין מהרש"א יומא יט, ב. אבל עיין חידושי רבי עקיבא
איגר, ברכות טז, א). 4. ואל תעשם טפל. היינו שהחיוב של תלמוד תורה,
שיהיה אצל האיש הישראלי התורה עיקר, וחס ושלום שלא ידמה שיש עוד
השכלה והשלמה אנושיות, שאם היתה עוד השכלה בעולם, אז היה ה' יתברך
נותנה לנו על הר סיני, אלא כל איש יקבע בדעתו שהתורה היא עיקר, וח"ו שאין
בעולם דבר אחר שעל ידו יושלם האדם, שעל ידי זה עושה ח"ו את התורה
לטפלה ('ברכת שמואל' מס' קדושין). 5. שלא יהיה משא ומתן שלך אלא
בהם. שלא יהיה עיסוקך אלא בתורה. כלומר, לא די שתדבר 'גם' בדברי תורה,
אלא שלא יהא עיקר דיבורך אלא בהם. [ודייק זאת מתיבת 'בהם' (ח"ח בפירושו
לתו"כ אח"מ פי"ג ה"י)]. 6. שלא תערכ בהם. בשעת לימוד התורה (ח"ח שם).

מעלות התורה

עיונים

התנא לומר, אל תזוז מלימוד התורה יומם ולילה, שאל יאמר אדם: "למדתי חכמת ישראל, אלך ואלמד חכמה יוונית". שאין היתר ללמוד חכמה יוונית אלא במקום שאסור להרהר בדברי תורה, כגון בבית המרחץ או בבית הכסא. אולם בשאר הזמנים אין לו לעסוק אלא בתורה. כמו שמצינו (ראה גמרא מנחות צט, ב) ששאלו את רבי ישמעאל: "מהו ללמוד חכמת יוונית", וענה: "צא ובדוק שעה שאינה לא מן היום ולא מן הלילה [כלומר, זמן שאינו קיים] ולמוד בה חכמה יוונית", שהרי נאמר (יהושע א, ח): "לא ימוש ספר התורה הזה מפִּיךָ והגית בו יומם ולילה".

ולא היתירו לעסוק באותה חכמה אלא בבית הכסא או בבית המרחץ שאסור להרהר בתורה, וכמו שאמרו במדרש (דברים רבה ח, ו): 'לא בשמים היא' (דברים ל, יב), שמואל אמר אין התורה מצויה באיסטרולוגין שאומנותן בשמים, אמרו לשמואל: הרי אתה איסטרולוגין וגדול בתורה, אמר להן: לא הייתי מבטל באיסטרולוגים אלא בשעה שהייתי פנוי מן התורה אימתי כשהייתי נכנס לבית המים.

ה'מגן אבות' (אבות ב, יט) כתב שמה שנהוג היתר בזה, הא בשביל לידע מה להשיב לאפיקורס. ועל כל פנים, כותב הרד"ק (תהלים קיא, י), הבא ללמוד חכמות העולם, לא יעשה זאת אלא לאחר שעסק בתורה הרבה. ומפרש כן את הפסוק (שם) 'ראשית חכמה יראת ה'', שקודם לקניית חכמות העולם יש לו לקנות את יראת ה'. כי אם ילמד אדם חכמת החקירה הטבעית תחילה, אפשר שיעיז מצחו להכחיש האותות והמופתים הנמצאים בכתבי הקודש. ולפיכך צריך להקדים לימוד התורה שהיא יראת ה', וישים בליבו להאמין בכל הכתוב בה, חידוש העולם ושינוי הטבע באותות ומופתים. ואחרי שיחכם ויתבונן בחוקי התורה, ויקרב אל ליבו הדברים שנראים כרחוקים מן הדעת, וילמד חכמת העולם אחרי כן, לא שתשבש דעתו מתוך זה, כי כבר תקע יתד התורה במקום נאמן, וכל דרכי החכמה שילמד יקרב אותן אל התורה, ולא יעלה בדעתו להכחיש את הכתוב בה ח"ו.

בשו"ת הריב"ש (סי' מה) מביא את תשובת רב האי גאון, שנשאל אם מותר להתעסק באותן החכמות, והשיב, כי תיקון הגוף והנפש הוא שיעסוק אדם במשנה ובתלמוד, והוא הדבר הטוב לישראל, ומזה ימשך לדרכי התורה והמצוה. ואשר יעסוק בדברים ההם יסיר מעליו תורה ויראת שמים, ויפסיד

עיונים

מעלות התורה

אֵלֶּךָ וְאִלְמַד חֻכְמַת הָאֱמוּנָה, תִּלְמָדוּ לְזִמְרָה: 'לִלְכֶת בָּהֶם', 'שְׁלֵא תִפְטָר מִתּוֹכָם. ¹⁰ וְכֵן הוּא אוֹמֵר (משלי ה, יז):

באותם הענינים, כי יסלק מעליו כל דברי תורה לגמרי. וכתב עוד הריב"ש כי אין להביא ראיה מהרמב"ם שלמד מספרי חכמי העולם, כי הוא למד קודם לכן כל התורה כולה בשלימותה, וכדי להשיב את האפיקורס חיבר ספר מורה הנבוכים, לסתור הראיות שהביא הפילוסוף לקיים קדמות העולם, וכן בענין ההשגחה. והוצרך לכן משום שבזמנו רבים מישראל היו נבוכים בעיקרי התורה, מפני שלמדו מן החכמה ההיא. ואינו מותר עסק זה אלא לאדם גדול בתורה, שלא יבוא לידי טעות וידע לברור את האוכל מתוך הפסולת, וכמו שמצאנו ברבי מאיר שלמד תורה מ'אֶחָר' ומבואר בגמרא (חגיגה טו, ב) שכאשר התלמיד אדם גדול, מותר שיברור האוכל וישליך הפסולת, כמו שאמרו שם רבי מאיר 'רמון מצא תוכו אכל קליפתו זרק'. ועם כל זה לא נמלט הרמב"ם מלהימשך קצת אחר החכמה בקצת המופתים, וכאשר השיבו עליו הרמב"ן (בראשית יח, א) ושאר הבאים אחריו. ועוד היו חכמים גדולים בתלמוד, שנטו מדרך האמת ונמשכו אחרי החכמות עד שאמרו דברים שאסור לשומעם. ואם כן ישא אדם קל וחומר בעצמו, אם אלו שהיו גדולי העולם לא עמדו רגליהם במישור בקצת דברים, איך נעמוד אנחנו אשר לא ראינו מאורות לערכם. וראינו כבר כמה שפרקו מעליהם עול התורה והמצוות בסיבת לימוד אותן החכמות.

ביאורים

7. אֵלֶּךָ. מעתה אלך. **8. תִּלְמָדוּ לְזִמְרָה לִלְכֶת בָּהֶם.** על עצם שמירתם של החוקים והמשפטים כבר הזהיר קודם לכן, באמרו: 'את משפטי תעשו ואת חקתי תשמרו', והוסיף הכתוב עוד: 'ללכת בהם', כלומר -. **9. שְׁלֵא תִפְטָר מִתּוֹכָם.** לעולם אין לך פטור מעסק התורה, אלא עסוק בהם תמיד ו'תתהלך' עמהם, שכל עיקר 'הילוכו' של אדם יהיה בעניני התורה והמצוות. [עכשיו דורש לאיסור מלהתעסק בדברים אחרים אפילו שלא בבת אחת, כלומר, אף לא בעת לימודו בתורה, אלא שלא יתעסק כלל בשאר חכמות (ח"ח שם)]. **10. וְכֵן הוּא אוֹמֵר.** לגבי התורה.

מעלות התורה

¹¹ 'יהיו לך לבדך ואין לזרים אתך'. ¹² 'בהתהלךך תנחה אתך' (שם ו, כב) - בעולם הזה. ¹³ 'בשכבך תשמור עליך' (שם) - בשעת מיתה. 'והקיצות היא תשיחך' (שם) - לעולם הבא. ¹⁴ 'וכן הוא אומר (ישעיה כו, יט): 'הקיצו ורגנו שובני עפר ¹⁶ כי טל אורת טלך'. ¹⁷ 'ושמא תאמר, אבד סברי ובטל סבויי, תלמוד לומר: 'אני ה' (ויקרא שם), - ¹⁸ 'אני סברך, אני סבוייך, ועלי בטחונך.

ביאורים

11. יהיו לך לבדך ואין לזרים אתך. התורה בלבד תהיה איתך, ואל תערב דבר זר איתך, כגון חכמות חיצוניות (קרבן אהרן והרב מלבי"ם ז"ל).
12. בהתהלךך תנחה אתך - בעולם הזה. העולם הזה הוא מקום ה'הילוך' של האדם, שהרי זהו הפרוזדור שבו מכין האדם את עצמו אל העולם הבא, כמו שְׁהִמְלֵךְ נע לקראת מחוז חפצו. התורה מנהיגה ומוליכה את האדם בעולם הזה אל המקום הראוי לו בעולם הבא (דרך חיים). ¹³. 'בשכבך תשמור עליך' - בשעת מיתה, והקיצות היא תשיחך - לעולם הבא. כלומר, התורה תגן עליך לאחר מותך, ותשמור עליך מייסורי הגיהנום וחיבוט הקבר. וכן לעת התחיה, ביום הדין הגדול, התורה 'תשיח' עבורך, כלומר, תמליץ בעדך בדברים טובים (מחזור ויטרי, אבות ו, ט). ¹⁴. 'וכן הוא אומר. ישעיהו מתפלל על תחיית המתים שתהיה לצדיקים, ואומר - ¹⁵. 'הקיצו ורגנו שובני עפר. יתעוררו הצדיקים משינת המיתה ויקומו לתחיה, וישבחו את ה'. ¹⁶. 'כי טל אורות טלך. ה' יוריד 'טל של תחיה' שבו יחיה את המתים, ודרשו חז"ל (כתובות קיא, ב) על פסוק זה: כל המשתמש באור תורה, אור תורה מחייהו (ח"ח שם).
¹⁷. 'ושמא תאמר אבד סברי ובטל סבויי. תקוותי אבדה ונחלתי אכזבה, ואין לי מה לצפות עוד, כלומר, בטל הצפייה שאני מצפה לה. וביאר החפץ חיים בפירושו לתורת כהנים (שם): שמא תאמר, כיון שכל עסקי הוא תמיד רק בתורה, מאין אתפרנס? תלמוד לומר: 'אני ה' - עלי בטחונך! ¹⁸. 'אני סברך אני

מעלות התורה

עוֹד שָׁם (ילקו"ש): ¹⁹ 'ושמרתם את חקתי' (ויקרא יח, ה), ²⁰ 'אין לי אלא מה שפרט הכתוב, ²¹ מניין לרבות שאר דקדוקי פרשה, ²² תלמוד לומר: 'ושמרתם את חקתי ואת משפטי'. 'אשר יעשה אתם האדם' (שם), 'כהנים ולוים וישראלים' לא נאמר, ²³ 'אלא האדם', וכן הוא אומר (ש"ב ז, יט): ²⁴ 'וזאת תורת האדם', וכן הוא אומר (ישעיה כו, ב): 'פתחו שערים ²⁵ ויבוא גוי צדיק ²⁶ שמר אמונים', וכן הוא אומר (תהלים קיח, כ): ²⁷ 'זה השער לה'

ביאורים

סבוייך ועלי בטחונך. אני ה' תקוותך וצפיותך, ובטח על ה' שהוא יספק לך כל הצרכותך וישמור עליך. ¹⁹. 'ושמרתם את חקתי. כפל הכתוב והזכיר שוב את שמירת החוקים והמשפטים, כדי לרבות שאר דקדוקי הפרשה. ²⁰. 'אין לי אלא מה שפרט הכתוב. דהיינו, החוקים והמשפטים. ²¹. מניין לרבות שאר דקדוקי פרשה. דהיינו פרטי ההלכות הנוספים שלא פרט הכתוב בהם במפורש, כגון אותם הנלמדים מתוך דרשות הכתובים על פי המידות שהתורה נדרשת בהן. ²². תלמוד לומר ושמרתם את חקתי ואת משפטי. ואמר 'את' ואת' לרבות דקדוקי הפרשה ופרטיה (ברית אברהם). ²³. 'אלא האדם. הכולל ישראל ונוכרי כאחד (לשון 'אדם', כולל בתוכו את כל המין האנושי, ראה תוס' ב"ק לה, א לדין בענין). ועיין בגמרא (ב"ק שם) שנוכרי העוסק בתורה מקבל על זה שכר כאילו מצווה ועושה. ²⁴. 'וזאת תורת האדם. לשון הילקו"ש: 'וזאת תורת כהנים ולוים וישראלים' לא נאמר, אלא 'וזאת תורת האדם'. ²⁵. 'ויבוא גוי צדיק. 'ויבואו כהנים לויים וישראלים' לא נאמר, אלא 'ויבוא גוי צדיק' (ילקו"ש שם). וכולל אפילו גוי, וסבירא ליה שחסידי אומות העולם יש להם עולם הבא (זית רענן). ²⁶. 'שומר אמונים. שציפה לקיום הבטחת ה'. ²⁷. 'זה השער לה'.

מעלות התורה

עיונים

28 צִדִּיקִים יָבֹאוּ בּוֹ, וְכֵן הוּא אוֹמֵר
(שם לג, א): **29 רִנְנוּ צִדִּיקִים בְּה'**
30 לְיִשְׁרָאֵל נְאֻם תְּהִלָּה, וְכֵן הוּא
אוֹמֵר (שם קכה, ד): הִיטִיבָה ה'
לְטוֹבִים 32 וְלִישְׁרָאֵל בְּלִבּוֹתָם, - הָרִי
(ב) אֶפִּילוֹ גַּי 33 וְעָשָׂה אֶת הַתְּוָרָה,

ב. אפילו גוי ועוסק בתורה הרי הוא ככה גדול. זוהי מימרא של רבי מאיר במסכת סנהדרין (נט, א). ובגמרא שם אמרו שרבי מאיר דיבר בלימוד שבע מצוות שלהם (של בני נח). על עובד כוכבים הלומד

תורה כדי שיהיה בקי בדינים הנוהגים בו אמר רבי מאיר שהוא ככה גדול. ואילו רבי יוחנן האומר שם 'עובד כוכבים העוסק בתורה חייב מיתה' הוא התייחס לעובד כוכבים הלומד דיני תורה שאינם נוהגים בו.

וב'מרומי שדה' (חגיגה יג, א ד"ה תוס', סנהדרין נט, א ד"ה גוי) כתב, שהאיסור לגוי ללמוד, זה דווקא לחדש חידושים וללמוד בעיון, אבל ללמוד בלא עיון מותר. וב'הרחב דבר' (ויקרא יח, א) הוכיח כן ממה שנצטוו יהושע לכתוב את התורה על אבנים בשבעים לשון (סוטה לו, א), כדי שילמדו האומות. ובמסכת ב"ק (לח, א) וע"ז (ג, א) מבואר שמה שאמרו שגוי העוסק בתורה מקבל על כך שכר, היינו שכר כמי שאינו מצווה ועושה.

ביאורים

של בית ה', אשר - **28. צִדִּיקִים יָבֹאוּ בּוֹ.** 'כהנים לויים וישראלים יבואו בו' לא נאמר, אלא 'צדיקים יבואו בו' (ילקו"ש). רמז לחסידי אומות העולם שיש להם חלק לעולם הבא (ח"ח בפירושו לתו"כ שם). **29. רִנְנוּ צִדִּיקִים.** 'רננו כהנים לויים וישראלים' לא נאמר, אלא 'רננו צדיקים' (ילקו"ש). וכוונת הכתוב זמרו צדיקים לפני ה'. **30. לִישְׁרָאֵל נְאֻם תְּהִלָּה.** לעושים הכל לפני משורת הדין (- יותר מהצדיקים), נאם ויפה להלל לפניו תמיד (- כי הם מכירים ביותר את גדולת ה'). **31. הִיטִיבָה ה' לְטוֹבִים.** לטובים במעשיהם. 'הטיבה ה' לכהנים ללויים ולישראלים' לא נאמר, אלא 'הטיבה ה' לטובים' (ילקו"ש). **32. וְלִישְׁרָאֵל בְּלִבּוֹתָם.** שתוכנם כבדם, ופיהם ומעשיהם ולבם שווים. **33. וְעָשָׂה אֶת הַתְּוָרָה.** בדפוס ראשון: ועוסק בתורה. וכן הוא בנוסח אחר בילקוט שמעוני.

עיונים

מעלות התורה

והנה נחלקו הראשונים
בכוונת דברי רבי מאיר
שנכרי העוסק בתורה
הרי הוא ככה גדול,
34 הָרִי הוּא כְּכֵהָן גָּדוֹל. 35 וְיָחִי בָּהֶם'
(ויקרא שם).

האם הדבר כפשוטו או לא.

הרא"ה (בב"ק שם הובא בשיטמ"ק ד"ה הרי) כתב שהוא לשון גזמא, ולא דווקא ככה גדול. ובתוספות רי"ד (ע"ז ג, א תנינא ד"ה הרי) כתב, שוודאי אינו ככה גדול, שהרי אינו מצווה ועושה, ורבי מאיר אמר לשון גזמא, כדברי המשנה (כתובות יג, א) מ'איש פלוני וכהן הוא'. ואינו כהן, אלא שבאה להפליג בכשרותו, לכן אמרה 'כהן', וכן כאן רבי מאיר בא להפליג במעלתו של הנכרי שעוסק בתורה.

אולם הרבה ראשונים סוברים שהדימוי כפשוטו, וביארו במה ומדוע דווקא ככה גדול. התוספות (ב"ק שם ד"ה הרי) כתבו, שהדימוי לכהן גדול מבוסס על דברי הגמרא בסוטה (ד, ב) שדורשת את הפסוק (משלי ג, טו) 'יקרה היא מפנינים', מכהן גדול הנכנס לפני ולפנים, לכן אמרו שנכרי העוסק בתורה הרי הוא ככה גדול.

והרשב"א (ד"ה אפילו) הקשה, כיצד נכרי ככה גדול, והרי אינו מצווה ועושה. ובתוספות תלמיד ר"ת (ד"ה אלא) תירץ, שאכן מי שאינו מצווה הרי הוא ככה גדול ולא כמלך [שמלך קודם לכהן גדול (הוריות יג, א)]. וה'כובע ישועה' (ד"ה שאפילו) תירץ את קושיית הרשב"א, הואיל ושכר לימוד תורה גדול משכר קיום מצוות (כמבואר ב"ק יז, א, ובתוספות שם ד"ה והאמר), שכר מצווה של מצווה ועושה שוה, לשכר מצוות תלמוד תורה של מי שאינו מצווה ועושה. ולכן שכר מצות הכהן הגדול שקול כשכר תורת הנכרי.

ביאורים

34. הָרִי הוּא כְּכֵהָן גָּדוֹל. לפי שהתורה כללה בתביעת "האדם" את כל חלקי ישראל, כהנים - ואף כהן גדול במשמע, ולויים וישראלים. ואף את הנוכרי, מכאן שכולם שקולים לענין זה (תורת חיים סנהדרין נט, א, ד"ה הא). וראה ב"ק לח, א. **35. וְיָחִי בָּהֶם.** והיינו שאפילו גוי המקיים את התורה יש לו חלק לעולם הבא.

מעלות התורה

עיונים

[ל]

עֹד אֵתָא בִּילְקוּט פְּרִשְׁת בְּחֻקֵּי

(רמז תער): **אָם בְּחֻקֵּי**

תִּלְכוּ (ויקרא כו, ג) - אָם בְּחֻקֵּי

שֶׁחֻקֵּי בָּהֶם שְׁמִים וְאָרֶץ, שְׁנֵאמַר

(ירמיה לג, כה): אָם לֹא בְרִיתִי

א. חוקים שחקקתי

בהם שמם וארץ.

בזוהר פרשת תרומה

כתב: "כד ברא קודשא

ברוך הוא עלמא,

אסתכל בה באורייתא

וברא עלמא". מבואר

בדבריו, שהקב"ה

ברא את העולם בכוח

התורה, ואסתכל

באורייתא וכפי מה שכתוב בתורה שכן צריך להיות בעולם בשביל קיום התורה והמצוות כך ברא ויצר בעולם.

במדרש בריש בראשית מובא על הפסוק 'ואהיה אצלו אמון' (משלי ח, ל), וכתב: "אמון - אומן, התורה אומרת: אני הייתי כלי אומנתו של הקב"ה, בנוהג שבעולם מלך בשר ודם בונה פלטין אינו בונה אותה מדעת עצמו אלא מדעת אומן, והאומן אינו בונה אותה מדעת עצמו אלא דיפתראות ופינקסאות יש לו לדעת היאך הוא עושה חדרים, היאך הוא עושה שפשוין, כך היה הקב"ה מביט בתורה ובזוהר את העולם". עכ"ל. ובעומק הדברים נראה מדברי המדרש, שכל העולם בצורתו

ביאורים

1. **אם בחקותי תלכו.** הקדים לקרוא למצוות התורה "חֻקִּים" (יפ"ת), וייחסם אליו, בלשון "חקותי" - שלי, כלומר, חוקי התורה האלה הם - חוקים שחקקתי וכו'. 2. **חוקים שחקקתי בהם שמם וארץ.** שחוקי התורה קדמו לבריאת שמם וארץ (כמבואר בב"ד א, ד), והם שמשו כלי האומנות וכתבי התכנית לברוא על פיהם את השמים והארץ (שם, א), ולמענם ובזכותם נבראו שמם וארץ (שם, ד), ובקיומם תלוי קיומם של שמם וארץ. [ב'אור תורה' (אות סט) כתב: ענין החוקים הם גבולים, והוא מה שנתן יתברך גבול ושיעור לשמים וארץ ולשמש וירח ולכל הנבראים, כפי עומק חכמתו יתברך ששיער לכל הנברא. והוא על פי החוקים שבתורה, שבוה ניתן להם שיעור וגבול. ועל זה אמר (ויקרא יט, יט): 'את חוקתי תשמרו', רצה לומר, שתהיו שומרים חוקי הבריאה שלא תפגמו בהם ח"ו]. 3. **אם לא בריתי יומם ולילה חקת שמם וארץ לא שמת.** אם לא

מעלות התורה

עיונים

ובחוקותיו, נעשה לפי חוקות התורה והמצוות. וכל טבעי העולם, וכל ההשתנות של העיתים והזמנים, השורש של הכל הוא התורה, שכיון שבשביל קיום התורה והמצוות הוצרך שיהיה כך וכך, לכן נוצר הטבע והענין הזה בבריאה. וזהו "מביט בתורה ובורא את העולם", מביט בתורה מה צריך שיהיה בשביל שיוכלו לקיים את התורה והמצוות, ולפי זה בורא את העולם.

והנה בבריאת המאורות ביום הרביעי, כתוב: "ויאמר אלקים יהי מאורות ברקיע השמים להבדיל בין היום ובין הלילה, והיו לאותות ולמועדים ולימים ושנים. והיו למאורות ברקיע השמים להאיר על הארץ" (בראשית א, יד-טו). ובספר 'שיחות חפץ חיים' (ח"ב עמ' מד, אות לו) הקשה, דסדר הכתוב מוקשה, לכאורה. שהרי עיקר בריאת המאורות, להאיר על הארץ. אלא שתועלת נוספת בהם שהם לאותות, כפירוש רש"י שכתב המאורות לוקים סימן רע לעולם להזהיר על התשובה, ולמועדים, שעתידיים ישראל להצטוות על המועדות ומונים למולד הלבנה. וכאן נאמר בתחילה "והיו לאותות ולמועדים", ורק לבסוף "והיו למאורות ברקיע השמים להאיר על הארץ"!

אבל האמת - אומר החפץ חיים - שתכלית בריאת העולם כולו, והמאורות בכלל, בשביל התורה. שנאמר "בראשית ברא אלקים", בשביל התורה שנקראת 'ראשית'. וככתוב "אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמם וארץ לא שמת" (ירמיה לג, כה). וזו תכלית בריאת הירח, ככתוב "עשה ירח למועדים" (תהלים קד, יט). אלא שאגב אורחא גם האנושות נהנית לאורם! ולכן ברא הקב"ה את העולם בצורה כזו שהוא יצטרך את האור של הירח והשמש ושאר צבא השמים, אבל באמת עיקר בריאתו הוא לצורך קיום התורה.

וזהו שנאמר: "יהי מאורות ברקיע השמים להבדיל בין היום ובין הלילה", שיש מצוות שזמנן ביום ויש מצוות שזמנן בלילה, ויש שצריך למנות להן שעות כקריאת שמע, או ימים, כשבתות. וזהו "והיו לאותות ולמועדים, ולימים ושנים", למנות לפי מהלכם שבועות וחדשים, ושנים לשמיטין וליובלות. ואגב כך "והיו למאורות ברקיע השמים להאיר על הארץ"!

ותלמיד רבינו החפץ חיים (דרכי ישראל, שער עבודת ה'), הוסיף שבביאורו מתבאר פירוש רבותינו (פסחים ב, א) לפסוק: "ויקרא אלקים לאור יום, ולחושך קרא לילה": קרא אלקים לאור והפקידו על מצות היום, וקרא לחושך והפקידו על מצות הלילה. הרי שעיקר בריאת האור הייתה משום המצוות שזמנן ביום,

מעלות התורה

עיונים

יוֹמָם וְלַיְלָה חֻקֹּת שָׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא שָׁמַתִּי.⁴ חֻקֹּת שֶׁחֻקְתִּי בָהֶם הַשֶּׁמֶשׁ וְהַיָּרֵחַ, שֶׁנֶּאֱמָר (שם לא, לד):
'כֹּה אָמַר ה' נִתֵּן שֶׁמֶשׁ לְאֹר יוֹמָם⁷ חֻקֵּת יָרֵחַ וְכּוֹכָבִים לְאֹר לַיְלָה'.⁸ חֻקִּים שֶׁחֻקְתִּי בָהֶם אֶת הַיָּם, שֶׁנֶּאֱמָר (משלי ה, כט):¹⁰ 'בְּשׁוּמוֹ לַיָּם חָקוּ'. חֻקִּים שֶׁחֻקְתִּי בָהֶם¹¹ אֶת הַתְּהוֹמוֹת, שֶׁנֶּאֱמָר (שם פסוק כז):¹³ 'בַּחוּקוֹ חוּג עַל

ועיקר בריאת החושך עבור המצוות שזמנן בלילה:

ביאורים

התורה, שהיא ברית ביני ובין ישראל שיהגו בה יומם ולילה, לא הייתי קובע חוקות סדרי שמים וארץ לבוראם ולהנהיגם ולקיימם (עיין שמו"ר מז, ד). והרי "חוקות" שנאמר בשמים וארץ וכן "בחוקות" שנאמר בחוקות התורה, מלמדנו בגזירה שווה, שבחוקות התורה חקוקים חוקי שמים וארץ, והם חוקות שחוקתי וכו'.
4. חֻקֹּת שֶׁחֻקְתִּי. חוקי התורה שבהם חקקתי את - 5. השמש והירח. ואת הכוכבים. אותם ואת חוק מהלכם וקיומם. 6. נִתֵּן שֶׁמֶשׁ לְאֹר יוֹמָם. ה' ברא את השמש להאיר ביום. 7. חֻקֵּת יָרֵחַ וְכּוֹכָבִים לְאֹר לַיְלָה. ברא ירח וכוכבים להאיר בלילה. [ובהמשך שם נאמר: "אם ימוש החקים האלה מלפני, נאום ה'". והגם כי "חֻקֵּת" נאמר שם רק בירח וכוכבים (ולא על ה'שמש'), ה"חוקים" האמור בסוף קאי גם על "שמש" האמור בתחילה (יפ"ת). הרי שנאמר בהם "חֻקֵּת", ללמד בגזירה שווה שהם הוחקו בחוקות התורה, ובהם הם קיימים (ראה רד"ל שם אות ט). 8. חֻקִּים שֶׁחֻקְתִּי בָהֶם אֶת הַיָּם. שיעמוד על מקומו וסדרו, בגלוי סערתיו, מרגעיותו וגבוליו. 9. שֶׁנֶּאֱמָר. בשבחי התורה, שמאז היתה לפני ה'. 10. בְּשׁוּמוֹ לַיָּם חָקוּ. והמשך הכתוב: "ומים לא יעברו פיר". הרי שגם בים נאמר "חֻק", ללמד שבחוקי התורה חקקתי את הים. 11. אֶת הַתְּהוֹמוֹת. שמתחת לקרקע ולימים, שלא יעלה וישטוף העולם. 12. שֶׁנֶּאֱמָר. בשבחי התורה, שמאז היתה לפני ה'. 13. בַּחוּקוֹ חוּג עַל פְּנֵי תְהוֹם. שחקק עיגול הארץ לכסות על פני התהום (מצ"ד). בכך שהשתמש במילה 'חוקי' כדוגמת

מעלות התורה

עיונים

ב. חֻקִּים שֶׁהֵם חֻקִּים עַל הַיָּצֵר הָרַע. ב'עץ יוסף' (ויק"ר לה, ה) פירש, שעל ידי התורה נשבר יצר הרע ונדכה. ורצונו לומר, שהתורה ניתנה לשמירה כלפי היצר הרע. אמרו חז"ל (שמות-רבה פרשה לו, ג): "ראה היאך דברי תורה מאירין לאדם בשעה שעוסק בהן, וכל מי שאינו עוסק ואינו יודע הוא נכשל. משל לאדם שעומד באפילה, בא להלך מצאו אבן

פְּנֵי תְהוֹמוֹת'.¹⁴ חֻקִּים¹⁵ שֶׁהֵם חֻקִּים עַל יִצְרֵי הָרַע, הֵדָא הוּא דְכַתִּיב (ישעיה י, א):¹⁷ 'הוֹי הַחֻקִּים חֻקְתִּי אֲנִי כו'. הַקֶּפֶ"ה אָמַר:¹⁸ הַתּוֹרָה אֲבָן, וְהַיָּצֵר הָרַע אֲבָן,²⁰ אֲבָן

ביאורים

'בחוקותי תלכו', רמז בזה, שכל הבריאה והיצירה כולה, הם על פי חוקות התורה.
14. חֻקִּים. מלשון 'חקיקה' - חריטת כתב על גבי אבן, לומר שהם וכו'.
15. שֶׁהֵם חֻקִּים עַל הַיָּצֵר הָרַע. שהם חקוקים למלחמה וניצחון על היצר הרע, שעצותיו דרכיו וחטאותיו נחקקים על לבות השומעים לו, שלאחר ששמע האדם ליצר הרע פעם אחר פעם, לבו נהפך לרע, והרוע כאילו חקוק בו. חקיקה זו קשה להסירה, אכן על ידי התורה - נהפך לבו של האדם לטוב וטהור, וכמו שנאמר (תהלים נא, יב): 'לֹב טָהוֹר בִּרְא לִי אֱלֹקִים וְרוּחַ נְכוֹן חֲדָשׁ בְּקִרְבִּי'.
16. הֵדָא הוּא דְכַתִּיב. זה הוא מה שכתוב בתוכחת הנביא. 17. הוֹי הַחֻקִּים חֻקְתִּי אֲנִי. וכמו שכתוב (ירמיה יז, א): "חֲסֹאת יִהוּדָה כְּתוּבָה בֶּעֶט בְּרוֹז, בְּצִיפּוֹרן שְׁמִיר, חֲרוּשָׁה עַל לֹחַ לִבָּם", והיינו שהרוע והחטא נחקקים על לוח הלב. אמנם חקיקת דברי תורה על לוח הלב, תסיר את אותו הרוע, ותטהר את לבו. שהתורה נבראה כנגד יצר הרע (קידושין ל ב), שהעוסק בה אינו מסור בידו (ע"ז ה, ב), והעוסק בה ממס את יצרו (עין ב"ר ע, ח), או דוחת או כובשתו (ע"ש כב, ו). 18. הַתּוֹרָה אֲבָן. התורה קרויה 'אבן', שנאמר מפי ה' אל משה (שמות כד, יב): "וְאֵתְנָה לָךְ אֶת לִחוֹת הָאֶבֶן, וְהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה אֲשֶׁר כְּתַבְתִּי לְהוֹרוֹתָם".
19. וְהַיָּצֵר הָרַע אֲבָן. יצר הרע קרוי 'אבן', שנאמר בהבטחת הקב"ה לישראל על העתיד (יחזקאל לו, כו): "וְהִסֵּירוֹתִי אֶת לֵב הָאֶבֶן מִבְּשָׂרְכֶם", הלב העיקש והקשה, החרות וחוקק דברי און. 20. אֲבָן תִּשְׁבֵּר אֲבָן. אבן - התורה, תשבר

מעלות התורה

עיונים

ונכשל בה, מצא ביב נופל בו, הקיש פניו בקרקע, למה? – שלא היה בידו נר. כך הדיט שאין בידו דברי תורה, מצא עבירה ונכשל בה ומת, שכן רוח הקודש צווחת (משלי ה, כג): 'הוא ימות באין מוסר, ואין מוסר' אלא דברי תורה, שנאמר (שם ד, יג) 'החזק במוסר אל תרף'. למה הוא מת, לפי שאינו יודע בתורה והולך וחוטא וכו'. אבל אותם שעוסקים בתורה הם מאירים בכל מקום. משל למי שעומד באפילה ונר בידו, רואה אבן ולא נכשל וכו', למה, על שהיה בידו נר, שנאמר (תהלים קיט, קה): 'נר לרגלי דבריך ואור לנתיבתי'. וכן (משלי כ, כז): 'נר ה' נשמת אדם', אמר הקב"ה: 'יאה נרי בידך ונרך בידך, ואיזה נרו של הקב"ה, זו התורה.

ובמדרש שוחר טוב (תהלים קיט): וכן אמר דוד, אפילו אני מתאוה ומבקש לחטא, אין דברי תורה מניחין אותי, אם בקשתי לילך **הם מאירין לפני**, לכן נאמר 'נר לרגלי דבריך'. ועוד שם (משלי ו): 'עשה לך נר שתלך לאורו, ואיזו? זו אור תורה. מכאן אמר רבי מאיר, אשרי אדם שקנה לו תורה, למה, שהיא משמרת אותו מדרך רע. וברבינו יונה (אבות ג, כא) 'אם אין חכמה אין יראה', כי אין יראה שלמה בלא חכמה, לפי שהיא (התורה) מחזקת אותה (את היראה) ומאירה לנחותו הדרך.

וכתב המהר"ל (תפארת ישראל פ"ז): "התורה אין לה צירוף וחיבור כלל אל החומר, ולכן נקרא בשם 'אור', דכתיב 'תורת אור', כי האור מתייחס בכל מקום אל המציאות, והחושך אל ההעדר, שאין לך דבר יותר נמצא מן האור, כי הוא נותן מציאות לכל דבר, כי בחושך אף על גב שהדבר נמצא, אינו נחשב נמצא, וכאשר ראוי אל התורה המציאות, אין שולט עליו ההעדר לפי חוק המציאות אשר יש לתורה שהוא שכל נבדל מן החומר לגמרי, ולכן אין דבק בו ההעדר שהוא החושך, שההעדר דבוק וכו' בחומר". עכ"ל. ובדברים אלו מבוארים דבריו שכתב בספרו 'דרך חיים' (אבות פ"ג): "**התורה חירות מן יצר הרע ואין יצר הרע שולט בתורה**, כי למעלת ומדריגת התורה אין מגיע שום כח היצר הרע, כי היצר הרע אינו דבק רק בחומר, אבל התורה היא חרות, מסולק מן זה השטן, הוא יצר הרע הוא השטן (ב"ב טז, א) שהוא העדר הנבראים.

ומצינו בחז"ל שעל ידי התורה מתהפך היצר מאויב לאוהב, דהנה אמר שלמה המלך ע"ה 'אם רעב שונאך האכילו לחם וגו' וה' ישלם לך' (משלי

מעלות התורה

עיונים

כה, כא), ואמרו ז"ל (סוכה נב, א) 'אל תקרי 'ישלם לך' אלא 'ישלימנו לך'. ומפרש רש"י: "האכילו לחם, הטריחוהו במלחמתה של תורה, וישלימנו לך **שיהא שלם עמך ואוהבך** ואל ישיאך לחטא ולהיאבד מן העולם". עכ"ל. ומכאן אפשר לראות ולהבין את עוצם התבלין וכוח התורה, שעל ידי עסק התורה מהפך את האויב לאוהב, היצר שהוא השונא הגדול משלים עמו ונהפך לאוהבו. ויפה להביא דברי הר"ש די אוזידה ז"ל (בעל מדרש שמואל: 'אורך ביושר לבב בלמדי משפטי צדק' (תהלים קיט, ז). 'לבב' בשני יציריך, שאף היצר הרע יהיה ישר ונאמן בלמדי משפטי צדק. עכ"ל. וראה ברש"י (זכריה ד, יד): שני בני היצרה, יצר טוב ויצר הרע מתהפך לטוב

בזכות התורה.

והתורה אף מעדנת ומזכנת את האדם בכל מיני עיונים וזיכונים. וכמו שאמרו חז"ל (אבות ו, א) שהלומד תורה לשמה, זוכה שהתורה "מרחקתו מן החטא ומקרבנו לידי זכות". וכתב האלשי"ך ז"ל (תהלים קיט, ז): "כי דרך זיכון החומר אינו אלא על ידי עסק ריבוי התורה". ובמדרש שמואל (אבות פ"ו): שגוף העוסק בתורה אינו נשאר בחומריותו ועביותו וכו' רק הרי זה מתעלה ומזדכך.

ובשל"ה (מסכת שבועות) מביא בשם הר"י פדואה ז"ל: 'תורת ה' תמימה וגו' גם עבדך נוהר בהם' וגו' (תהלים יט, י). 'נוהר', מלשון אור בהיר וזהיר, והוא בהתשת חומרו לתורה אז מזדכך גופו להיות נוהר ומאיר. עכ"ל.

וכתב החזון איש זצ"ל באגרותיו (ח"א, א, ז): "ועיקר סגולת התורה להביא את האדם לרוממות עילאה ולהכיר חובתו בעולמו, באה על ידי עמלה של תורה, וכל שהאדם מוסיף ביגיעתו מנתק בזה חבלי היצר וממאס בתענוגי ההבלים, ונפשו משתוקקת לרגשי קודש ועונג החכמה ומתק טהרת הלב". ובספרו 'אמונה ובטחון' (פ"ג, ז) כתב: "העמל בתורה כוחו לזכות הנפש ולעשותו עדין ומצוחצח, מושך אליו את הרגש הנעים של טהרה וקדושה, ולטעת בקרב לב עמוק גיעול נפש להוללות ותענוגי הבל". עכ"ד. וזהו שאמר 'אם בחוקתי תלכו' ופירש רש"י בשם חז"ל שתהיו עמלים בתורה. והיינו שבכדי להיות "מהלך" שזהו עיקר גדלות האדם הוא על ידי עמל ועסק התורה.

מעלות התורה

עיונים

תִּשְׁבֶּר אֶבֶן וכו'. ²¹ חֲקִים ²² שְׁחַקְתִּי
²³ אֶת הָאָדָם לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא,
²⁴ שְׁנֵאמַר (שם ה, ג): ²⁵ וְהָיָה ²⁶ הַנֶּשֶׁאֶר
 בְּצִיּוֹן וְהִנּוֹתָר בִּירוּשָׁלַם קְדוֹשׁ יֵאמָר
 לוֹ ²⁷ כָּל הַכֶּתוּב ²⁸ לְחַיִּים בִּירוּשָׁלַם,
²⁹ וְהָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה [שֶׁהִיא] עֵין חַיִּים.

עוד שם: ^{30(א)} הַסִּיף וְהַסֶּפֶר יִרְדּוּ ³¹ בְּרוּכִים מִן הַשָּׁמַיִם.

ביאורים

אבן - יצר הרע. התורה היא 'אבן' סגולה לשבר אבן נגף (יפ"ת). ²¹ חֲקִים. לכן הקדים כאן הכתוב לקרוא למצוות התורה 'חוקים', מלשון 'חקיקה' - 'כתיבה', לומר עליהם שחקקתי וכו'. ²² שְׁחַקְתִּי אֶת הָאָדָם. בילקוט שמעוני: חוקים שמביאים את האדם. ²³ אֶת הָאָדָם לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. שהעוסק בהם ומקיימם יזכה לעת הדין שלעתיד, שיכתבהו ה' בספר החיים לחיי העולם הבא. ²⁴ שְׁנֵאמַר. שאמר הכתוב בחזון הנביא על העתיד לבוא. ²⁵ וְהָיָה. בעת הפורענות לאחר שהאויב יהרוג את מרבית אנשי ירושלים ויהודה. ²⁶ הַנֶּשֶׁאֶר בְּצִיּוֹן וְהִנּוֹתָר בִּירוּשָׁלַם קְדוֹשׁ יֵאמָר לוֹ. הנוותרים יהיו הצדיקים ויקראו להם קדושים. ²⁷ כָּל הַכֶּתוּב. כל אותם שנכתבו בספר החיים לחיות חיים נצחיים, יהיו בירושלים. ²⁸ לְחַיִּים בִּירוּשָׁלַם. משמעות "לחיים" היא כפולה, שייכת לחיי העולם הבא, וייכת כן בזכות שעסק ב'חיים', כי זה העוסק וכו'. [ב'עץ יוסף' (ויק"ר לה, ו) פירש: דריש 'חוקים' מלשון כתיבה וחקיקה, שהאדם נכתב על ידי התורה לחיי עולם-הבא, וכדכתיב: 'כל הכתוב לחיים']. ²⁹ זֶה הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה שֶׁהִיא עֵין חַיִּים. הרי שהתורה נקראת 'עץ חיים', וממילא זו כוונת הפסוק 'לחיים בירושלים' שאלו שעסקו בתורה יזכו לחיי העולם הבא. ³⁰ הַסִּיף וְהַסֶּפֶר. החרב והתורה. ³¹ בְּרוּכִים. קשורים יחד.

מעלות התורה

עיונים

(אות עא), וז": במקום אחר כתבתי באריכות בדרוש יעקב ועשו שהם תאומים, וכתבי (בראשית כה, כג): 'ולאום מלאום יאמץ ורב יעבוד צעיר' - כשעשוי גיבור - יעקב חלש, אין מלכות שניהם מתקיים יחד (רש"י פסחים מב, ב), ואמרו רבותינו ז"ל (מגילה ו, א): קסרי וירושלים, אם יאמר לך אדם: ישבו שניהם, - אל תאמן וכו', שנאמר (יחזקאל כו, ב): 'אמלאה החרבה', אם מלאה זו - חרבה זו, ואם מלאה זו - חרבה זו. כי הם דוגמת כף המאזנים, שכשזה עולה זה יורד. כי באמת יעקב ועשו אין להם מציאות בעולם הזה כלל, כי האבות עקרים היו בטבע (יבמות סד, א), ויצחק ורביקה לא הולידו תולדות, כי אם בדרך נס על ידי תפילה, כמו שכתוב (בראשית כה, כא): 'ויעתר יצחק לה' לנוכח אשתו כי עקרה היא', [ובב"ר סג, ה]: 'כי עקרה היא' - "עיקר רחם לא היה לה, וחקק לה הקב"ה רחם", כי אין להם מציאות בטבע ובמזל כלל, רק הם בריאה חדשה, כמו שכתוב (ישעיה מג, כא): 'עם זו יציתי לי תהלתי יספרי'. ולכן כשהם מתבטלים מן התורה, אז יורדים עד לעפר [במסכת מגילה טז, א] אמרו: "אומה זו (ישראל) משולה לעפר ומשולה לכוכבים, כשהן יורדין - יורדין עד עפר, וכשהן עולין - עולין עד לכוכבים". ומפרש רבינו הטעם, משום שאין לישראל מציאות מצד עצמם רק על ידי התורה, ואם בטלים ממנה אין להם קיום ויורדים עד עפר]. וגם עשוי אין לו מציאות, רק להיות רצועות מרדות לישראל, כמו שאמרו במדב"ר (יט, כ): "מעולם רצועות מרדות היה עמלק לישראל". והוא מה שנאמר (קהלת ח, ט): 'עת אשר שלט האדם באדם לרע לו'. כלומר, עשוי המכונה אדם דסט"א, מושל ביעקב - אדם דקדושה, להיות לו רצועות מרדות, כי יעקב הוא 'אדם' דקדושה, שהוא קומה שלמה, כלל הבריאה, ועשו הוא בסמא"ל, כלל הסטרא אחרא, וכאשר ישראל עושים רצונו של מקום, עוסקים בתורה, אז הקדושה מתעלה, והסטרא אחרא יורדת למטה בנוקבא דתהומא רבא, ככלל הקשור בשלשלת. וכן הוא אומר בעת יציאת מצרים, שאז הקדושה גברה למאוד, וכמעט היה ביטול לכל קומת הסטרא אחרא, וכמו שכתוב (שמות יב, יב): 'ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים' וכו', וכתבי (שם יא, ז): 'ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו' וכו', ולהיפוך, כשנחרב בית המקדש שהיה הפגם היותר גדול, ואז הסטרא אחרא נתעלה מאד, ולכן אז ישראל גלו מארצם, והשליך משמים ארץ תפארת ישראל' (איכה ב, א) [תפארת ישראל' היא דמות יעקב (מדת תפארת, אדם דקדושה הנ"ל) שבסכסא

מעלות התורה

עיונים

הכבוד. עיין אי"כ ב, ב], ועשיו נתעלה למעלה. וכל עלייתם תלוי בזמן שישראל עדיין בשפלות, אבל לעתיד לבוא, שאז ובער את רוח הטומאה מן הארץ [כדכתיב 'ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ' (זכריה יג, ב)], כתיב (עובדיה א, יח): 'ולא יהיה שריד לבית עשו', וכמו שאמר עובדיה (שם פסוק ד): 'אם תגביה כנשר ואם בין כוכבים שים קנך משם אורידך נאום ה' [כך נתנבא עובדיה על אדום, שבגלות הם גבוהים כנשר ועולים לכוכבים, אבל לעתיד-לבוא ישראל יעלו למעלה להר ציון, ואז ירד עשיו ולא יישאר ממנו שריד], וכן כתיב שם (פסוק כא): 'ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו והיתה לה' המלוכה'. וזהו שאמרו כאן (ילקו"ש בחוקותי רמז תער): 'הסיף והספר', הוא קול וחורב, שניתן ליעקב ועשיו [כן כתב ב'מגלה עמוקות' פרשת ויצא: "יעקב הוא הספר שירד עם הסיף כרוך מן השמים בעת אחת ובעונה אחת, כי קיימא לן: תאומים - טיפה אחת הן ונחלקה לשנים", ושניהם ירדו כרוכים מן השמים בבחינת בריאה חדשה שאינו לפי הטבע. והם כרוכים ביחד כמו שכתוב (שם כה, כד): 'והנה תומים בבטנה', ככף המאזנים הקשורים זה בזה על ידי הלשון שבאמצע [שתי כפות המאזנים תלויות על 'לשון המאזנים' (-הקנה שבאמצע המראה להיכן נוטה ההכרע), וכך ה'לשון' שבאדם מכריע בין שתי הידים, והיא הלשון המדברת בתורה המכרעת לכף זכות, והיא מדת יעקב (בחינת התורה שהיא הדעת) המכרעת בין חסד לדין (ומקורו מספר יצירה פ"ב מ"א). (רמ"ג)], שיעקב תלוי בכף של זכות, כשמכריע הלשון לסטרא דימינא בעסק התורה, כמו שכתוב (דברים לב, ב): 'מימינו אש דת למו', והוא הלשון בתורה. וחס ושלום אם מתבטלים מן התורה, אז הלשון מכריע לצד שמאל, והוא כף של חובה, ואז החרב גובר, 'ועל חרבך תחיה וכו' והיה כאשר תריד ופרקת עולו מעל צוארך' (בראשית כז, מ), ועל זה נאמר (משלי יח, כא): 'מות וחיים ביד לשון' [ביד לשון כף המאזנים שהיא הלשון המדברת בתורה].

וזהו שאמרו: 'אם תעסקו בספר, אז תנצלו מן הסיף', שאין גבורתו אלא על ידי ביטול תורה, כמו שאמרו (ילקו"ש בשלח רסג): 'ויסעו מרפידים' (שמות יט, ב) - שרפו ידיהם מן התורה, אז: 'ויבוא עמלק' (שם יז, ח). וכן היה באדם הראשון כשגורש מגן עדן, כתיב (בראשית ג, כד): 'וישכן מקדם לגן עדן את הכרובים ואת להט החרב המתהפכת לשמור את דרך עץ החיים', ש'עץ החיים' הוא התורה, 'ואכל וחי לעולם' (שם פסוק כב), 'ולחט החרב' הוא הס"ס שעומד לנגדו. עכ"ה.

מעלות התורה

³²אמר להם: ³³אם תשמרו מה שכתוב בספר, ³⁴תנצלו מן הסיף הזה, ואם לאו, הרי הוא הורג אתכם, שנאמר (בראשית ג, כד): ³⁵ויגרש את האדם ³⁶וישכן מקדם לגן עדן את הכרובים ואת להט החרב המתהפכת לשמור את דרך עץ החיים. ³⁷דרך - ³⁸זו דרך ארץ, 'עץ החיים' - ³⁹זו התורה.

⁴⁰הכבר והמקל נתנו ⁴¹מכריכין מן השמים. ⁴²אמר להם: אם שמרתם את התורה, ⁴³הרי הכבר לאכל, ואם לאו, הרי המקל ללקות

ביאורים

³²אמר להם. וכך אמר להם הקב"ה לישראל. ³³אם תשמרו. לקיים. ³⁴תנצלו מן הסיף הזה. שהתורה שומרת ממיתה ומחוללים ושאר צרות ומרעין בישינ. ³⁵ויגרש את האדם. אחר שגרש ה' את אדם הראשון מגן עדן. ³⁶וישכן מקדם לגן עדן את הכרובים ואת להט החרב המתהפכת לשמור את דרך עץ החיים. ופשוטו, שהכרובים ולהט החרב המתהפכת ישמרו שלא יכנס האדם אל הדרך המובילה אל עץ החיים הנטוע בגן עדן. וחו"ל דרשו, ש'עץ החיים' האמור כאן הוא התורה שהיא 'עץ חיים' כנ"ל. והאדם נצטוו לשמור את 'הדרך' המובילה אל 'עץ החיים', שהרי 'עץ החיים' עצמו - שהיא התורה, עדיין לא ניתן לאדם הראשון, אלא הדרך אליה, ואמרו מעתה - ³⁷דרך. 'את הדרך'. ³⁸זו דרך ארץ. שעליה כבר נצטווה אדם הראשון בשעתו, וממנו והלאה התנהג העולם בדרך ארץ בלבד, כדרך אל התורה. ואחר כך ניתן לישראל בשעתם 'עץ החיים' - ³⁹זו התורה. ועם שניהם - "להט החרב המתהפכת", למפירי דרך ארץ ותורה, וכולם ניתנו יחד כרוכים, או דרך ארץ ותורה או חרב (עיין דב"ר דף ב. ⁴⁰הכבר והמקל. הכבר לאכול, והמקל ללקות ולרדות בו. ⁴¹מכריכין. קשורים יחד. ⁴²אמר להם. וכך אמר להם הקב"ה לישראל. ⁴³הרי הכבר לאכול. שהברכה לעולם אינה אלא

מעלות התורה

עיונים

בו, ⁴⁴שנאמר (ישעיה א יט-כ): ^{(ד)45}אם
תאבו ושמעתם טוב הארץ תאכלו,
⁴⁶ואם תמאנו ומריתם חרב תאכלו,
⁴⁷חרב תאכלו - חרובין תאכלו.

ד. אם תאבו ושמעתם
טוב הארץ תאכלו
ואם תמאנו ומריתם
חרב תאכלו. כתב
בספר 'דעת חכמה
ומוסר' (חלק א מאמר
עח), וז"ל: אמרו

חכמינו ז"ל (דב"ר ראה): 'הסיף והספר ירדו כרוכים מן השמים'. הנה, ענין
'כרוכים' אין להבין כשני דברים המכונים יחד, שזה ודאי שאינו, שהרי בעת
שהוא 'סיף' אינו 'ספר', ובעת שהוא 'ספר' אינו 'סיף'. אלא שכשננתבון
בזה נראה שחז"ל גילו לנו כאן סוד גדול ונורא, והוא יסודה ומהותה של תורה!
שהטבעת (-שטבע) הדברים הוא שבעת ובעונה אחת הוא 'סיף' 'ספר'.
והוא ענין נפלא עד מאד, שאותו דבר עצמו בשעה שהוא 'ספר' אם יטוה
מעט מנתיבתו או יוסיפו עליו קצת - הריהו כבר 'סיף'! והוא משום שתורה
יסודה על חוט השערה, כאילו שהיא מלאה פצצות, שעל נטייה כחוט השערה
מיד מתפוצצת. "אם תאבו ושמעתם טוב הארץ תאכלו ואם תמאנו ומריתם

ביאורים

על ידי קיום התורה. ⁴⁴שנאמר. בתוכחת הנביא מפי ה' על עסק התורה והמצוות.
⁴⁵אם תאבו ושמעתם טוב הארץ תאכלו. אם תקבלו ותעשו את רצון ה', כל
טוב הארץ לכם יהיה. ⁴⁶ואם תמאנו ומריתם חרב תאכלו. ולעומת זאת, אם
תמאנו לעשות הטוב, ותמרדו בה' ותמרדו את פיו, החרב תאכל אתכם. [לפי פשוטו,
אין בפסוק זה דבר והיפוכו, שהרי בשכר השמיעה יאכילם מטוב הארץ שהיפוכה
של אכילה היא רעב, ואילו בעונש על המיאון והמרי, נאמר שיכלה אותם בחרב,
שהיפוכו הוא ישיבה בשלום ובשלחה. ומחמת קושי זו דרשו חז"ל -]. ⁴⁷חרב
תאכלו - חרובין תאכלו. מפרש 'חרב' מלשון 'חרובים', שהם 'קשים לגוף כחרבות'
(קידושין סב, א), ואין להם אכילה הגונה עד שהם מתים ברעב, ונקלים בתחלואים
רעים, וזהו המקל ללקות בו (עמק הנצי"ב). [דברים אלו הם היפוכו של הטובה,
שבטובה נאמר "...טוב הארץ תאכלו", ולעומת זאת ברעה נאמר: "חרב תאכלו",
כלומר תוכרחו לאכול דברים אלו הקשים לגוף כחרבות (שיטה לא נודע למי,
קידושין שם)].

מעלות התורה

עיונים

חרב תאכלו" (ישעיה א, כ), - כן הוא הטבעת (-טבע) הדברים, בעת ובעונה
אחת, על כחוט השערה - "טוב הארץ תאכלו" ו"חרב תאכלו".
ובחובת הלבבות (שער יחוד המעשה פ"ה) מובא וז"ל: "ונאמר, כי החכמה,
בשעה שמנהיגים אותה על דרכה, תהיה רפואה לכל מדווה (-חולי)! וכשנוטים
בה מנתיבתה, תהיה מדווה (-חולי) כולל, שאין לו רפואה ולא ארוכה! ועל כן
נמשלה התורה כאש, כמו שנאמר: 'הלא כה דברי כאש', מפני שמאירה העיניים
באורה! כמו שאמר וכו', ושורפת ביקודה מי שנוטה מנתיבתה [פירוש: את
המשתמשים בה למטרות פסולות היא שורפת בלהט להבותיה]! כמו שנאמר
(ישעיה סו, טז): 'כי באש ה' נשפט', ואמר (תהלים יא, ו) 'מטר על רשעים
פחים', ואמר (ירמיה כ, ט): 'ואמרתי לא אזכרו ולא אדבר עוד בשמו והיה בלבי
כאש בוערת'". עכ"ל.

ביאור דבריו, שמציאותה של תורה הוא שהיא סוד של חיים, רפואה לכל
מדווה! ובה בשעה כשנוטים בה מנתיבתה הרי אותה תורה שנותנת חיים -
הנה מדווה כולל שאין לה רפואה ולא ארוכה! שמזיגת הדברים של 'סיף' ו'ספר'
היא על חוט השערה.

ציור לזה נוכל ליקח מהחיים הטבעיים: האדם חי על ידי החום הטבעי שבקרבו,
ואילו יחסר לאדם חומו לא יוכל לחיות, ואותו החום שהנהו סוד החיים של
אדם אם יחסר בקרבו יישרף ביקודו. הרי לנו ציור מזה שאותו סוד המהוה חיים
כשיתוסף מעט יותר מדאי ימות בו האדם; בגדר זה הנה תורתנו הקדושה,
שנמשלה לאש, שהיא הנה סוד החיים, אבל זהו רק כשהכל על מתכונתו
ובמידתו, אבל כשיוסיף בה מעט האדם, בנטייה הכי קלה יישרף בשלהבתה.
וזהו סוד המזיגה, ובסוד המזיגה הדבר תלוי על חוט השערה, שמעט יותר
מהמידה הרי היא כבר פצצה המתפוצצת כהרף עין.

ובחובת הלבבות בהמשך דבריו כתב: "על כן הזהר שלא תטה אשורין מדרך
האבות ונתיב הראשונים וכו' ואל תחשוך אבותיך" וכו'. הזהירו להיזהר מאד
בהחכמה [בתורה] בכל מיני הזהירות, כמו שמזהירים למחזיק פצצה בידו לכל
ישיחק בה, כי הוא בסכנה גדולה אם אינו מומחה בזה; שהמבין מהותה של
תורה שהיא כאש, והכל תלוי בה על חוט השערה, הוא יודע שאין שם מקום
לשחוק, שאין משחקים עם אש וגפרית, וזהו כבר עד מאד לבלתי הכוה ולבלתי
סכן את עצמו, ומשום זה: "זהוה שלא תטה אשורין מנתיב הראשונים" - זהו

מעלות התורה

עיונים

"מנהיגים אותה על דרכה", להישמר על חוט השערה. וזהו שכתב במסילת ישרים פ"ב בדברו בענין הזהירות: "וההולך בעולמו בלי התבוננות וכו' הריהו כסומא ההולך על שפת הנהר, אשר סכנתו ודאי עצומה וכו'". ודקדק בדבריו "ההולך על שפת הנהר", שבנטייה קלה נופל הוא לתהום האבדון ואין מנוס לו. שבאמת כל מהותה של תורה הוא בבחינת "על שפת הנהר" מבלי לנטות ימין ושמאל, וזהו היסוד של "אין בין גיהנם לגן עדן אלא כחוט השערה" (עיין ילקוט ש' קהלת תתקעו), דפן - רגע הריהו כבר גיהנם. "הסיף והספר ירדו כרוכים מן השמים, אמר להם: אם תעשו מה שכתוב בספר הזה, אתם נצולים מן הסיף הזה, ואם לא תעשו, אתם נהרגים בסיף הזה וכו'. אמר רב לוי, למה הדבר דומה, לעבד שאמר לו רבו: הרי מונייק של זהב ואם לאו הרי כבלים של ברזל" (במ"ר פרשת ראה). מצד אחד הרי תכשיט וענק לגוגרת, ובנטייה קלה הריהו "כבלים של ברזל".

"אמר ר' אלעזר משאמר הקב"ה הדבר הזה בסיני באותה שעה 'מפי עליון לא תצא הרעות והטוב' (איכה ג, לח), אלא מאליה הרעה באה על עושה הרעה והטובה באה על עושה הטובה" (במ"ר פרשת ראה), משום שכן הוא מציאותה של תורה; כשהיא על דרכה הרי היא משיבת נפש, משמחת לב ומאירת עיניים, וכשנוטים מנתיבתה היא עצמה הנה שלהבת גדולה השורפת ויוקדת ומשחיתה עד השרש. באותה תפלה שהוטבע "ואהוב וחביב ונחמד ונעים" הוטבע גם כן "ונורא", שבה בשעה הרי הוא גם "נורא". ובאמת הרי דברי חז"ל ברור מללו "זכה נעשית לו סם חיים לא זכה נעשית לו סם המות" (יומא עב, ב). "סם המות" אין זה ענין לזמן, כי אם לעולמי עד, הוא המלאך המוות, הוא הדיין, הוא הדין, הוא העונש עד סוף כל הדורות.

עיונים

מעלות התורה

[לא]

א. תלמוד לומר והיה אם שמוע תשמעו. ב'אור תורה' (סוף אות עג) ביאר, שדרש לשון 'אם שמוע תשמעו' - על הלימוד, כענין מה שנאמר (שמות כד, ז): 'נעשה ונשמע', ש'נשמע' קאי על הלימוד, וכתב (דברים) שם: 'אשר אנכי מצוה אתכם היום', משמע דקאי על כל המצוות, אפילו

עוד שם (ילקוט) ש' פְּרִשְׁת עֲקֵב (רמז תתפא): 'וְהָיָה אִם שָׁמַע תִּשְׁמְעוּ' (דברים יא, יג), 'לְמָה נֶאֱמַר, לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר (שם ה, א): 'וְלִמְדֶתֶם אֹתָם וְשִׁמְרֶתֶם לַעֲשֹׂתָם', שׁוֹמְעֵ אֲנִי, שְׁלֹא נִתְחַיְבוּ בְּתִלְמוּד עַד שֶׁנִּתְחַיְבוּ בְּמַעֲשֵׂה, (א) תִּלְמוּד לֹא מֵר:

על אותם שלא נתחייבו עדיין קודם ביאתם לארץ. וכן יש לומר דדריש תיבת 'היום' דקאי על 'שמוע תשמעו', רצה לומר שתלמדו אותם תכף, דאי אפשר לומר דקאי על הציווי, שהרי כמה מצוות נצטוו עליהם בתחילת הארבעים שנה בהר סיני, ולמה קאמר 'אשר אנכי מצוה אתכם היום' דמשמע עכשיו בערבות מואב, אלא על כרחך כמו שכתבנו. עכ"ד. ולפי דבריו הרי זה כאילו נכתב: "אם

ביאורים

- למה נאמר. כלומר מאחר שכתב 'ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם', היינו שישמעו אל המצוות, אם כן 'והיה אם שמוע תשמעו' למה נאמר (רבינו הלל). ויש מפרשים, 'אם שמוע תשמעו' ששמיעה מורה על לימוד, והיה לו לומר 'והיה אם תעשו' (תולדות אדם). ובעמק הנצי"ב ביאר, שהלימוד מכך שכפל את השמיעה ('שמוע תשמעו') וזאת בכדי לרבות. 2. ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם. שהכוונה לכאורה שילמד למען לעשות. 3. שומע אני. שמא תאמר שמשמעות הכתוב. 4. שלא נתחייבו בתלמוד עד שנתחייבו במעשה. שאין חיוב לימוד תורה אלא בלימוד מצוות שכבר התחייבו לעשותם בפועל. [ולא יתחייב ללמוד דיני מילה עד שיהיה לו בן, וכיוצא בזה (עמק הנצי"ב)].
- תלמוד לומר והיה אם שמוע תשמעו וכו'. שמשמע שמיד חייבים בתלמוד

מעלות התורה

עיונים

'וְהָיָה אִם שָׁמַע תִּשְׁמָעוּ כו', שְׁמִיד
נְתַחֲיָבוּ בְּתִלְמוּד. 'וְאֵין לִי אֶלָּא
מִצְוֹת שְׁנוּהָגוֹת עַד שְׁנִכְנְסוּ
לְאַרְץ, מִנֵּין לְכָל הַמִּצְוֹת, 'תִּלְמוּד לֹא מֵרָא: 'וְהָיָה אִם
שָׁמַע תִּשְׁמָעוּ אֶל מִצְוֹתֵי כו'. 'וּלְמִדְתָּם אַתֶּם
וּשְׁמִרְתֶּם לַעֲשֹׂתָם, מִלְּמַד שְׁמַעְשָׂה תִּלְוִי בְּתִלְמוּד,

ביאורים

(רבינו הלל). ובעמק הנצי"ב פירש, שבסיפיה של הפסוק נאמר 'מצוה אתכם היום', משמע שמהיום שהוא מְצַנֵּה יתחילו לשמוע, והוא הלימוד. 6. **שמיד**. מגיד הכתוב שמיד כשנצטוו במתן תורה על תרי"ג מצוות. 7. **ואין לי אלא**. כלומר, אין לי שנתחייבו מיד בתלמוד אלא - 8. **מצות שנוהגות עד שנכנסו לארץ**. מצוות שנתחייבו עוד קודם כניסתם לארץ ישראל, כגון בכורות וקרבנות ומעשר בהמה (ספרי), שבכל אלו לא נאמר 'כי תבואו אל הארץ', שהתחייבו בהם עוד קודם כניסתם לארץ (רבינו הלל). 9. **מנין לכל המצות**. לכל שאר המצוות התלויות בארץ, שנוהגות רק לאחר כניסתם לארץ, כגון: עומר וחלה ושתי הלחם ולחם הפנים (ספרי, וראה פ' רבינו הלל). מנין שגם במצוות אלו התחייבו ללמוד את דיניהם והלכותיהם מיד אחר מתן תורה, אף קודם התחייבותם בקיומם בפועל, והיינו קודם ביאתם לארץ. 10. **תלמוד לומר והיה אם שמוע תשמעו**. כפל את ה'שמיעה' לרבות את שאר מצוות שהתחייבו בתלמוד עד שלא נתחייבו במצוות אלו (עמק הנצי"ב). וראה עוד ב"עיונים" ד"ה תלמוד לומר והיה. 11. **ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם**. העמק הנצי"ב גורס: "אם כן למה נאמר ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם", שמשמע מזה שאין חיוב לימוד תורה אלא במצוות שמחייבים כבר לעשותם בפועל. 12. **שמעשה תלוי בתלמוד**. משמעות 'ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם' שעשיית המצוות תלוי בתלמוד, שבתחילה ילמד המצוות ואחר כך יעשה, שאי אפשר לעשות אם לא ילמד בתחילה פרטי הדינים היאך לקיימם, שאין עם הארץ חסיד' (אבות ב,ו).

עיונים

מעלות התורה

13(ב) 'ואין תלמוד תלוי במעשה.

וכן מצינו שנענשו על התלמוד
יותר מן המעשה, שנאמר
(הושע ד, א): 'שְׁמָעוּ דְּבַר ה' בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל כִּי רִיב לָהּ עִם יוֹשְׁבֵי
הָאָרֶץ כִּי אֵין אִמָּת וְאֵין חֶסֶד וְאֵין

הכנה למעשה. והשני, שתלמוד תורה בעצמה הוא מצוה גדולה מאוד, ואם כן יש בה שתי מעלות, ולכן הוא גדול יותר מן המעשה. וזהו כוונת דבריהם בסוף פרק קמא דבבא קמא (ז, א), במה שאמרו: 'נענו כולם ואמר, תלמוד גדול, שמביא לידי מעשה', שלכאורה הוא תמוה, דמביא טעם לסתור, דמצד שהתלמוד הוא כדי לבוא לידי מעשה, אם כן היה מוכח מזה שמעשה יותר גדול, שהוא העיקר, והתלמוד אינו רק הכנה לזה. אבל נראה כוונתם בזה, שלכן תלמוד יותר גדול, שמלבד שזה עצמו מצוה מיוחדת מאתו יתברך ככל המצוות, אבל גם יש בו עוד מעלה, שמביא לידי מעשה, ואם כן מזה מוכח דיותר גדול מן המעשה שאין בו אלא פרט מצוה אחת. וזהו שאמר כאן (ילקוט) עקב רמז תתסא) להביא ראיה, שלא נאמר שמצוות תלמוד תורה אינו רק בשביל המעשה לבד, שאם כן לא היה להם להתחייב בלימוד אותם המצוות שלא נתחייבו עדיין, ואין צריכים לידע דיניהם ופרטיהם.

ביאורים

13. **ואין תלמוד תלוי במעשה**. אלא חייב ללמוד תורה גם בתורת המצוות שעדיין לא הגיע זמנם לקיימם בפועל, כמו שאמרו (מנחות ק, א): 'זאת התורה לעולה' (ויקרא ז, לו) - כל העוסק בפרשת עולה [כאילו הקריב עולה] וכו', אף שאין נוהגים בזמן הזה (אור תורה). 14. **כי ריב לה' עם יושבי הארץ**. תחילת הריב עם יושבי הארץ הוא על ביטול תורה. וכמאמרם ז"ל בקידושין (מ, ב):

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

כַּמְדָּבָר מִבְּלִי עֵבֶר, וַיֹּאמֶר ה' עַל
עֲזָבְכֶם אֶת תּוֹרָתִי.³² וַאֲמַר (עמוס ב,
ה): 'בֹּה אָמַר ה' ³³עַל שְׁלֹשָׁה פְּשָׁעֵי
יְהוּדָה וְעַל אֲרֻבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ ³⁴עַל
מֵאָסָם אֶת תּוֹרַת ה' וְחָקִיו לֹא שָׁמְרוּ.

עוֹד שֵׁם (בילקו"ש): ³⁵נָדוּל הַתְּלִמּוּד,

ענבים סוטה, יתבאר
על דרך אמרם ז"ל
(בזוהר חדש בראשית)
כי גלות רביעית שבו
יתגלה הגואל העצום
צריך שתהיה ביד
ישראל מצות עסק
התורה, וזולת זה
יתעכב מלבוא וכו',
ואם יגיע זמן הגאולה
ולא ימצא יין, פירוש,
שאין בנו תורה, תהיה
הגאולה באמצעות עול ותוקף הגלות אשר יצירון האומות לישראל וכו', והוא
אומרו 'ובדם ענבים סוטה' כי באמצעות הייסורים תגמר הכנתה כגמר בישול
פרי הגפן שהם הענבים. עכ"ד.

ולפי זה כתב רבי אלחנן וסרמן זצ"ל (במכתב, נדפס בהקדמה ל'קובץ שיעורים'),
דבר נורא, דהעומד מנגד בשעות קשות אלו ואינו מתחזק בתורה, עובר על
משום 'לא תעמוד על דם רעך' (ויקרא יט, טז). וז"ל: סיבת הסיבות של כל
הצרות הבאות עלינו היא שכחת התורה, ושלכן חיזוק מצות התורה הוא הצלה
גם במובן הגשמי, והעמידה מרחוק בענין הזה, יש בו משום 'לא תעמוד על דם
רעך' כפשוטו. עכ"ד.

ביאורים

כמדבר, שאין איש שעובר בארץ ישראל. ³² ואומר, מביא עוד לימוד מפסוק
נוסף, שמצאנו שעשע בו הכתוב על ביטול תורה יותר מאשר על שאר הדברים.
³³ על שלשה פשעי יהודה ועל ארבעה לא אשיבנו. על העבירות החמורות
של יהודה הארכתי אפי, אך בגלל פשעם הנוסף לא אשיב אפי מהם יותר.
³⁴ על מאסם את תורת ה', ורק על זה לבד הענישם (העמק הנצי"ב).
³⁵ נדול התלמוד. עדיפה מצות תלמוד תורה על שאר המצוות. [עיקר הראיה
של מימרא זו, מכך שנצטוו על המצוות המנויים בהמשך, עוד קודם שנהגו
בפועל, כדי שיהיה בידם שכר תלמוד תורה (פני יהושע קידושין מ, ב)].

ד. שנאמר ולמדתם
אתם את בניכם לדבר
בם וכו' למען ירכו
ימיכם וימי בניכם על
האדמה. ביאר ב'אור

³⁶שְׁקִדְמָה לַחֲלָה ³⁷אַרְבָּעִים שָׁנָה,
³⁸וְלַמַּעֲשָׂרוֹת ³⁹חֲמִישִׁים וָאַרְבַּע שָׁנָה,
⁴⁰וְלִיּוֹבְלוֹת ⁴¹מֵאָה וְשָׁלֹשׁ שָׁנָה. וְכֵשֶׁם
⁴²שֶׁנַּעֲשִׂים עַל הַתְּלִמּוּד יוֹתֵר מִן
הַמַּעֲשֵׂה, ⁴³כִּךָּ הַשָּׂכָר עַל הַתְּלִמּוּד יוֹתֵר מִן הַמַּעֲשֵׂה, ⁽⁷⁾שֶׁנֶּאֱמַר

ביאורים

³⁶ שקדמה לחלה. תלמוד קדם למצות הפרשת חלה. ³⁷ ארבעים שנה.
שכן התורה ניתנה בחודש השלישי ליציאתם ממצרים, ולא נתחייבו להפריש
חלה עד שנכנסו לארץ ישראל לאחר ארבעים שנה [שמצות חלה היא מצוה
התלויה בארץ, וכל המצוות התלויות בארץ אינן נוהגות אלא בארץ ישראל
(קידושין לו, ב)]. ונתחייבו להפריש חלה מיד בכניסתם לארץ, עוד לפני שכבשו
וחילקו, לפי שנאמר בה (במדבר טו, יח): 'בבואכם אל הארץ', ודייקו בספרי
מלשון זו, שהתחייבו ישראל בחלה מיד בבואם לארץ, אף לפני כיבוש וחילוק
(רש"י קידושין מ, ב). ³⁸ ולמעשרות. וקדמה התורה לפני החיוב של הפרשת
תרומות ולחיוב הפרשת מעשרות. ³⁹ חמישים וארבע שנה. שכן לא התחייבו
בהם אלא לאחר אותן ארבע עשרה שנה שבהן כבשו את הארץ וחילקו אותה.
[שנאמר בענין המעשרות (דברים יד, כב): 'עשר תעשר את כל תבואת זרעך',
דהיינו שיהיה כל אחד מכיר את שלו, ודבר זה לא נתקיים אלא לאחר כיבוש
וחילוק, שכל אחד קיבל את חלקו (רש"י שם)]. ⁴⁰ וליובלות. וקדמה התורה
למצוות שנת היובל. ⁴¹ מאה ושלש שנה. שכן רק לאחר ארבע עשרה שנה
של כיבוש וחילוק התחילו למנות לשמיטין וליובלות (ערכין יב, ב), ונמצא
שלאחר כיבוש וחילוק (בשנה החמישים וארבע ממתן תורה, דהיינו ארבעים
שנה עד שנכנסו לארץ ועוד ארבע עשרה שנה של כיבוש וחילוק) התחילו
למנות שבע שנים עד השמיטה, וחמישים שנה עד היובל. ⁴² שנעשים על
התלמוד יותר מן המעשה. העונש והפורענות למי שלא עסק בתורה, גדול
יותר מאשר העונש על ביטול שאר המצוות. ⁴³ כך השכר על הלימוד יותר
מן המעשה. השכר של העוסק בתורה, גדול יותר מהשכר על קיום המצוות.

מעלות התורה

עיונים

(דברים יא, יט-כא): **וְלִמְדֶתֶם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם וְכו' לְמַעַן יִרְבוּ יְמֵיכֶם וְיָמֵי בְנֵיכֶם עַל הָאָרֶץ הַזֶּה, וּבְתִיב (תהלים קה, מו-מז): 'וַיִּתֵּן לָהֶם אֲרָצוֹת גֹּזִים' ⁴⁴וְעָמְלָם לְאֲמִים יִירָשׁוּ, ^{46(ה)}בְּעֶבֶר יִשְׁמְרוּ חֻקָּיו וְתוֹרֹתָיו יִנְצְרוּ.**

תורה/ (אות עו) וז"ל: נראה לעניות דעתי, דדקדקו כן 'ילקו"ש רמז תתסא) מלשון הכתוב שנאמר (דברים יא, יט): 'ולמדתם אותם את בניכם לדבר בם', ואחר כך כתיב: 'וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך', ואחר כתיב: 'למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה' וכו', וסובר דמקרא נדרש לפני פניו ולא לפניו, דאי אפשר לומר ד'למען ירבו ימיכם וימי בניכם' וכו' קאי על 'וכתבתם על מזוזות' וכו', דאם כן למה יגרום אריכות ימי בניו, ממה נפשך, אם הבנים זהירים במצות מזוזה, בעד עצמו ראוי לזה, והוא בכלל 'למען ירבו ימיכם', ואם אינו מקיים מצוה זו, למה יאריכו ימיו (של הבן) בשביל שאביו היה זהיר במצות מזוזה, והא קיימא לן (סנהדרין קד, א) דאבא לא מזכה ברא. ולכן סבירא ליה דקאי על מה שכתוב: 'ולמדתם אותם את בניכם', דהשתא אתי שפיר, דבשביל שלומד תורה לבנו, גורם לו אריכות ימים, וגם לבנו, על ידי שגורם לו גם כן לעסוק בתורה, ומדכתב השכר על תלמוד תורה ולא על מזוזה דסמך ליה, מזה מוכרח גדול שכר הלימוד משכר המצוות.

ה. **בעבור ישמרו חוקיו ותורותיו ינצורו**, במסכת קידושין (ל"ז א', מ' ב') אמרו כי 'ישמרו חוקיו' - הוא תלמוד, דאמר מר: 'תשמרו' - זו משנה. ואחר כך: 'ותורות ינצור' - יקיימו המצוות, אלמא שכר תלמוד קודם למעשה (עיי"ש ברש"י).

ביאורים

44. ולמדתם אותם את בניכם לדבר בם וכו' למען ירבו ימיכם וכו'. שבמעשה לא נאמר 'למען ירבו ימיכם', ורק בתלמוד נאמר שכר זה, משום שה' נותן שכר על התלמוד יותר מן המעשה (רבינו הלל). **45. ועמל לאומים יירשו.** ואת ממון האומות שעמלו עליו אותם העמים, יירשו בני ישראל. **46. בעבור ישמרו חוקיו ותורותיו ינצורו.** ונתבאר במסכת קידושין (לז, א) ש'תשמרו' זהו

מעלות התורה

עיונים

והנה שם בגמרא אמרו: 'תלמוד גדול שלימוד מביא לידי מעשה'. וכתב על כך השל"ה הק' (מסכת שבועות פרק תורה טור), וז"ל: והקשו המפרשים הלא התכלית הוא יותר טוב מהמוקדם לו... אמנם דרך רמז נוכל לומר, כי אין הכוונה תלמוד מביא לידי מעשה על דרך לא עם הארץ חסיד וכו' דמכח שלומד יודע מה לעשות, דהא עינינו רואות כמה עניינים שיודעים בני אדם שהוא אסור ועוברין עליו, כגון רכילות לשון הרע וכו'. אלא הכוונה שהחטא בא מחמת החומר, ובהמעט החומר בהסתלק המסך בהתגברות הצורה נמצא שמכיר באמת ופעולתו טוב מאד. והנה מכח התלמוד תושיה מתגבר השכל, וזהו סיבה שמוכן לבוא לידי מעשה טוב. לכן תלמוד גדול, מפני שהוא סיבה שממנו משתלשל המעשה, וידוע שהסיבה גדולה מהמסובב והעילה מהעלול. ואז שקטה נחה הקושיא, כי הקושיא לא חלה רק כשנעריך תלמוד ומעשה לערך הקדמות והתכלית, אבל לפי דרכי הוא בערך סיבה ומסובב עילה ועלול ודו"ק. עכ"ד.

וכעין דבריו כתב בספר 'ארץ צבי' (עה"ת, בסוף הספר), שגם כן הקשה על הא דאמרו שם בגמרא: 'תלמוד גדול שלימוד מביא לידי מעשה', שלפי זה נמצא שהמעשה עיקר, והלימוד רק הכשר והכנה למעשה, גם מה הגדלות בזה שמביא לידי מעשה, והרי אפילו בדברי חול אי אפשר לעשות שום דבר אם לא קדמה לו הידיעה, וכאן משמע שיש איזו רבוי וזאת בלימוד מחמת שמביא לידי מעשה.

וכתב ליישב, וז"ל: אלא הפירוש 'גדול הלימוד שמביא לידי מעשה', היינו שהלימוד מביא הארת המוח אל כלי המעשה, ואין הפירוש מחמת שיודע איך לעשות, רק אפילו לומד שנים אוחזין בטלית, שאין לו שייכות כלל למעשה זה, מכל מקום הוא פועל להוביל הארת המוח והשכלתו שיבוא לידי מעשה בענייני האמונה וזיכרון המידות. וזו רבותא גדולה, כי כל זמן שהמידות אינן מזוככות אי אפשר לקיים התורה והמצוות, כמו שכתב בשערי קדושה להרח"ו ז"ל, ואפילו אם יודע היטב הדין אי אפשר לו לקיימו.

ועל ידי עסק בלימוד התורה מזדכך בשרו וחמרו, ועל ידי זה יוכל לעשות המצוות כראוי, וזו רבותא גדולה בכוח הלימוד וסגולתו.

ובזה כתב לפרש מה דאיתא באבות (ג, יז. ועיי"ש ט') 'כל שחכמתו מרובה ממעשיו אין חכמתו מתקיימת, ושמעשיו מרובין מחכמתו חכמתו מתקיימת'. והקשו

מעלות התורה

עיונים

המפרשים דאין אפשר שיהיו מעשיו מרובין מידעתו? ולהנ"ל אתי שפיר, דחכמתו לא קאי על לימוד דיני המצוות שהוא עושה, רק על כל לימוד ואפילו ארבע אבות נזיקין, שלימוד פועל אצלו להמשיך הארת המוח אל הלב ואל כלי המעשה ביתר שאת, וזה סימן שחכמתו מתקיימת, כי לימודו כראוי ונרצה לה'. ואם הוא להיפך סימן שאינו נרצה ואין לימודו כראוי, שהוא רק להתייחר או לקנטר, ר"ל, ועל כן אין לימודו פועל להמשיך הארת המוח אל הלב, ואז

ביאורים

לימוד המשנה, ואילו 'תורותיו ינצרו' הוא קיום המצוות (רש"י). ומכך שהקדים הפסוק את לימוד התורה לקיום המצוות משמע, שתחילה יירשו בני ישראל את הארץ בשכר לימוד התורה, ורק בסוף בשכר קיום המצוות. הרי ששכר תלמוד תורה גדול מהשכר על המעשה.

עיונים

מעלות התורה

[לב]

אין חכמתו מתקיימת, כי שְׁקרא לא קאי, קושטא קאי.

א. מנין שאם שמע מפי קטן יהא בעיניו כשומע מפי גדול. השאיפה האמיתית, קובעת את מהותו

עוד נֶשֶׁם (ילקו"ש רמז תתסב): ^(א) מנין שְׁאֵם שָׁמַע מִפִּי קָטָן, יְהֵא בְּעֵינָיו כְּשֹׁמֵעַ מִפִּי גָדוֹל, ^(ב) תִּלְמוֹד

הרוחנית של האדם. את היסוד הזה נמצינו למדים מדברי רבינו יונה על המשנה "איזהו חכם? הלומד מכל אדם" (אבות פ"ד, מ"א), וז"ל: "אמרו חכמי האומות: כי היודע כל החכמות אם אינו אוהב החכמה אינו חכם אלא טיפש הוא, אחר שאינו אוהב החכמה... אך האוהב אותה ומתאוה אליה אף על פי שאינו יודע כלום הרי זה נקרא חכם". עכ"ל. כלומר, כבר עכשיו הוא חכם, ולא שמכין שהוא אוהב חכמה הוא יהיה בעתיד חכם. מכאן שמי שהוא חכם בפועל בידיעת כל החכמות אבל אינו שואף ואוהב חכמה, הוא במהותו טיפש. ומי שאינו יודע בחכמה שום דבר אלא שהוא שואף ומשתוקק אליה, הוא כבר עתה חכם במהותו.

אך השאיפה האמיתית נבחנת במעשים [וכמו שאמר דוד המלך ע"ה (תהלים קיט, צז) 'מה אהבתי תורתך', ומהיכן יודעים דבר זה שאני אוהב את התורה? מכך - ש'כל היום היא שיחתי'], והבחינה של אוהב החכמה היא בכך שהוא מוכן להתבזות וללמוד מכל אדם שיכול להוסיף לו חכמה, אפילו ממי שפחות ממנו במעמד ובמעלה, ואפילו אם כל ידיעתו היא רק בדבר אחד בכל זאת הולך ללמוד אצלו דבר זה, כי כל מחיר כדאי לו בשביל להוסיף חכמה על חכמתו

ביאורים

1. מנין שאם שמע מפי קטן. מנין אתה אומר שאם שמע דבר מפי קטן.
2. תלמוד לימור אשר אנכי מצוה אתכם היום. מכך שכתוב 'אם שמוע תשמעו אל מצותי אשר אנכי מצוה אתכם' וכו', משמע אפילו שמעו את המצוות שציווה ה', מפי אדם קטן, יקבלם ויהא בעיניו כשומעם מפי חכם, מאחר שסתמת הפסוק שאמר 'אם שמוע תשמעו' משמעותו - מכל אדם, בין שמעו מפי קטן בין שמעו מפי גדול (רבינו הלל).

מעלות התורה

עיונים

מעלות התורה

עיונים

(שפתי חיים, מועדים ח"א עמ' עט).

בספר 'אור יהל' (ח"א עמ' קפא) כתב: "אמרו חז"ל (אבות ד, א): "איזהו חכם הלומד מכל אדם", הרי זו היא ההוכחה הגדולה ביותר בקשתו את החכמה, שאינו נמנע מללמוד ולהתחכם מכל אדם, יהיה מי שיהיה, אם רואה רק מקום למצוא שם חכמה, מחפש אחריו ומבקשו שם. והוא ההיפך הגמור מהסכל עני בדעת, שמגיס רוחו ותמה ואומר: וכי ראוי הוא ללמדני? לא כן החכם שפל בעיניו בידוע כי חיים הוא מבקש, ובהבינו יקר החיים הרי יודע בנפשו כמה חסר לו. וכן הוא בטבע כל אדם, שצמאון החיים משכח בהכרח את כל מה שהשיג עד כה, וכל רגע מתחדש עליו צמאון חיו כאילו נולד היום, ועדיין לא טעם טעם החיים, והוא הוא הבריא השלם בנפשו, הוא החכם שמעכל חכמתו אשר לו בכל אבריו ויגידיו, ולכן תאבוננו גובר בו לקחת עוד חכמה ולהוסיף בינה יתירה, מה שאין כן מי שאינו מבעיל החכמה בהרגשי לבו כאשר נתבאר, הרי שבע במעט וכבדים עליו אבריו, מגיס דעתו, משיב עצמו לישון, ומאביד בידיו גם המעט אשר יהיה בידו, כי לא הועיל בו כלום להבראתו, כזורק אבן לחמת, הוא אשר אמרנו היסוד כי איזהו 'חכם' - המבקש חכמה ולומדה אף מכל אדם, וזהו 'חכם לב' כנאמר (שמות לא, ו): 'ובלב כל חכם לב נתתי חכמה'". עכ"ד.

בספר 'חתם סופר' עה"ת (פרשת בהעלותך) מבאר מה שכתוב 'ועינו כעין הבדולח' (במדבר יא, ז), וז"ל: יובן על דרך שפירשנו שאמר משה לחובב 'והיית לנו לעינים' (במדבר י, לא), פירוש, דהנה לפעמים לא יכול אדם להשיג עומק השגת עצמו, ולא יכול להגיע לאשר הכינו לו למעלה לקבל, כי האור גדול מאוד, והוא כמשל הרוצה להביט אל השמש שעיניו כהות, וצריך לחצוץ בשמשות העשוי מזכוכית כהה להחשיך אור השמש כדי שיוכל להנות מאורו, וכל כואבי עיניים כן מבדילים ביניהם ולדבר המובט, בעיניים של זכוכית, הנקרא ברי"ל בל"א (עיין מה שכתב תי"ט סוף מסכת כלים פ"ל מ"ב) - הנה כי כן יקרא בראיות הרוחניים, על כן אמרו חז"ל (תענית ז, א) 'מתלמידי יותר מכולם', שלפעמים לא ישיג הרב את האור ההוא כי אם באמצעות התלמיד, אשר הוא לו כעיניים של זכוכית, שאורו של התלמיד הוא גרוע הרבה ומשיגו להשיג קושיא אחת, ועל ידי אותה הקושיא צופה הרב ומביט התיורץ, ואילולא הקושיא לא השיג התיורץ, כי מחמת הבנתו הרבה לא יכול להשיגו, על דרך 'בחשך ה' אור לי' (מיכה ח, ח), וזה אני חושב מה שאמרו חז"ל (נדרים לח, א) 'משה נהג טובת עין

עם ישראל ומסר להם פלפולא דאורייתא, וקשה, אדרבה טוב היה לנו להשיג תורת אמת בלי שום פלפול? והשתא אתי שפיר, שזה טוב מאוד להיות לעיניים להשיג עומק המושג על ידי

לזמר (דברים יא, כג): 'אֲשֶׁר אֲנֹכִי מִצִּיּוֹן אֶתְכֶם הַיּוֹם'. ³ וְלֹא כְּשׁוֹמֵעַ מִפִּי גְדוֹל, אֲלֵא כְּשׁוֹמֵעַ מִפִּי חָכֵם, שְׁנֵאמַר (קהלת יב, יא): ⁴ 'דְּבַרֵּי חֲכָמִים כְּדִרְבָּנוֹת, מִה ⁵ דְּרָכָן זֶה, מְכֻוֹן אֶת

אמצעות מקשין ומפרקין, וזהו טובת עין דייקא, כעין זכוכית. והנה מצינו אצל עתניאל בן קנז שהיה בעל פלפול (תמורה טז, א), היו תלמידיו בני יתרו חותן משה, ועלו מעיר התמרים (שופטים א, טז), וחושב אני, כי ישראל באותו הדור היו עדיין בהירים כשחקים, והיו צריכים לגרים הללו להיות להם לעיניים, וזהו שאמר משה 'והיית לנו לעינים' כנ"ל וכו', ע"כ.

ה'עמק הנצי"ב' (בפירושו על הספרי) הרחיב בביאור ענין דברי המדרש ש'השומע מפי קטן יהא בעיניו כשומע מפי גדול', שבא המדרש ללמדנו: "שצריך האדם לחבב שמועתו מפי קטן ולחזור עליו תמיד, ומרוב אהבתו את התורה ימצא בהלכה זו טעם הרבה כל עוד שימשמש בה, כמאמרם ז"ל בעירובין (דף נד, ב) למה נמשלה לתאנה וכו' ומה הדד הזה וכו', ויתברר בידו ההלכה יותר מכאשר הוא ביד התלמיד שהוא למדה ממנו, מחמת שאותו התלמיד לא משמש בה הרבה, והרי הוא בידו ברורה כאילו שמעה מפי גדול. וכאשר עוד יעמיק בה יותר ויותר עד שיעשה כמעין המתגבר, כדתן באבות בלומד תורה מאבה. ונמצא זו ההלכה שלמד מן התלמיד קטן תעלה בידו כאילו למדה מפי

ביאורים

3. ולא כשומע וכו'. פירוש, לא זו בלבד שיהא בעיניו כאילו שמעת מאדם גדול, אלא - 4. דברי חכמים כדרכונות. דברי חכמי ישראל הם להדריך נכונה. ומביא ראיה שכל דברי תורה הם דברי חכמים אף שניתנו ונשמעו מרועה אחד (שם). 5. דרבן זה. 'דרבן' הוא כעין מסמר דק התקוע במלמד הנקב, שהוא מקל ארוך שבו מדריכים את הבהמה החורשת לתלמיה, וכשהבהמה מעקמת את הילוכה דוקרים אותה בדרבן לכוונה שתלך ביושר התלם (רע"ב כלים ט,

מעלות התורה

עיונים

הַפָּרָה ⁶לְתַלְמִיּהָ, ⁷לְהֵבִיא חַיִּים
לְעוֹלָם, אֶף דְּבָרֵי תוֹרָה ⁸מְכוּנִים
דַּעְתוֹ שֶׁל אָדָם ⁹מִדְרָכֵי מִיתָה לְדְרָכֵי
חַיִּים. וְלֹא בְשׁוֹמֵעַ מִפִּי חָכָם ¹⁰אֵלָּא
בְּשׁוֹמֵעַ מִפִּי סִנְהֶדְרִין, שֶׁנֶּאֱמַר (שם): 'בְּעַלִּי אֲסַפּוֹת',
וְאֵין 'אֲסַפּוֹת' אֵלָּא סִנְהֶדְרִין, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יא, טז):
¹¹'אֲסַפְּהָ לִּי שִׁבְעִים אִישׁ'. ¹²וְלֹא בְשׁוֹמֵעַ מִפִּי סִנְהֶדְרִין,
אֵלָּא בְשׁוֹמֵעַ מִפִּי מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר (קהלת שם): ¹³'נִתְּנָה
מִרְעָה אַחֶר', וְאֹמֵר (ישעיה סג, יא): ¹⁴'וַיִּזְכֹּר יָמֵי עוֹלָם
מֹשֶׁה עַמּוֹ'. ^(ז)וְלֹא בְשׁוֹמֵעַ מִפִּי מֹשֶׁה, ¹⁵אֵלָּא בְשׁוֹמֵעַ

ביאורים

- ו. 6. לתלמיה. לשורות המענה (- לתלמי השדה) בשעת החרישה. 7. להביא חיים לעולם. כדי להוציא חיים לעולם, דהיינו, שתצמח התבואה מהתלמים (עץ יוסף).
8. מכוונים דעתו של אדם. מכוונים את לומדיהם. [הסייגים שגזרו החכמים כשמירה למצוות התורה, מרחיקים את האדם מהעבירה (עין רש"י קהלת שם)].
9. מדרכי מיתה לדרכי חיים. מדרכי מיתה רוחנית לדרכי החיים הרוחניים. [ומצאנו שחיים בלא תורה ומצוות קרויים מיתה, כפי שאמרו בברכות (יח, ב): 'רשעים בחייהם קרויים מתים']. 10. אלא בשומע מפי סנהדרין. שהם גדולים מחכמים. 11. אספה לי שבעים איש. שהם ישאו עם משה במשא העם (כאמור להלן שם בפסוק יז).
12. ולא בשומע מפי סנהדרין. כלומר, לא יהיה בעיניו כאילו שמע את דברי התורה רק מפי סנהדרין אלא - 13. נתנו מרועה אחר. כל דבריהם (דברי חכמים ובעלי אסופות) דברי אלוקים חיים, הוא אמרם ורועה אחד נתנם, משה מפי הגבורה (רש"י).
14. ויזכור ימי עולם משה עמו. ובהמשך הפסוק נאמר 'את רועי צאנו' - הרי שמשך נקרא רועה. 15. אלא בשומע מפי הקב"ה. כלומר, השומע מפי קטן הוא לא רק

מעלות התורה

עיונים

הכוונה בזה, שידוע שנשמת משה רבינו ע"ה, מאיר בכל נשמות תלמידי חכמים שבדור [ראה בתיקו"ז קיד, א: "ואתפשטותיה דמשה בכל דרא ודרא ובכל צדיק וצדיק"], ועצם נשמת משה רבינו ע"ה דבוק בו יתברך, כמו שאמרו, ששכינה היתה מדברת מתוך גרונו. והרי במשנה תורה, שאמר משה רבינו ע"ה 'והיה אם שמוע תשמעו אל מצותי אשר אנכי מצוה אתכם היום' וכו' (דברים יא, ג), כתיב אחריו (פסוק יד): 'ונתתי מטר ארצכם בעתו' וכו', והוא עצם מאמר הקב"ה בעצמו [וכן כתב בנפש החיים (ש"ג פי"ד), וז"ל: "והיה (משה רבינו) הולך וגדול בזאת המדרגה כל עת, עד שעלה בידו וזכה אליה קודם סילוקו מן העולם, בשלימות היותר אפשרי בכח האדם לזכות בעודו בזה העולם. כמו שמצינו במשנה תורה בפרשת 'והיה אם שמוע' שתחילה אמר 'לאהבה את ה' אלהיכם', ותיכף לו בפסוק שאחריו אמר בלשון 'מדבר בעדו' - 'ונתתי מטר ארצכם' וכו' שהוא הנותן והפועל, כי התבטל בעיני עצמו ממצאויות כלל, ורק השכינה לבד המדברת, לכן אמר 'ונתתי', וזהו שאמרו ז"ל שכינה מדברת מתוך גרונו של משה, וכמו שאמר הכתוב (במדבר יב, ח): 'פה אל פה אדבר בו', ולא כתוב 'אליו', אלא 'בו' בתוכו ממש"]. ובכל דור ודור, נשמתו של משה מאיר בתוך נשמות התלמידי חכמים, כענין אור השמש המאיר תוך הכוכבים [ועיין חידוש הר"ן פסחים מט, ב בשם חכמת הגלגלים, שהכוכבים מקבלים אורם מאור השמש], כמו שאמרו (ב"ב עה, א): זקנים שבדור אמרו: 'פני משה כפני חמה' וכו', ושבעים סנהדרין שבלשכת הגזית, הם בחינת שבעים כוחות שבשמש, וכמו שנתבאר למעלה, שהשמש עצמו הוא נרתיק לבד, ובתוכו אור הפנימי גנוז בו, אור הראשון של ששת ימי בראשית, והוא מאיר כשמש [בשמש] הכולל שבעים כוחות, ואור הפנימי הוא בחינת א, 'כתנות אור' - 'כתנות אור' (בראשית ג, כא) - בעי"ן, רומז לשבעים כוחות שבשמש, ו'כתנות אור' - באל"ף, הוא האור המיוחד הגנוז בתוך השמש ומאיר לכל השבעים כוחות שבחיצוניות השמש (רמ"ג)], ושבעים כוחות שבשמש מתלבשים הכוכבים [בכוכבים].

וכמן כן הוא, שהבל פיו יתברך שנתן התורה, מתלבש תוך נשמת משה רבינו ע"ה, והוא כולל שבעים סנהדרין שמתלבש בנשמתם [עיין סנהדרין יג, ב: משה במקום שבעים וחד קאי, ופירש רש"י: לפי שהיה משה ראש להם ושקול ככולם. ובדף טז, ב כתב: משה היה שקול לסנהדרי גדולה שיבירושלים. ובבמדבר (יא, טז): 'אספה

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

¹⁶ **מִפִּי הַקֶּבֶד, ה', שְׁנֵאמַר: 'נִתְּנוּ מִרְעָה אֲחֶר'.**

¹⁷ **וַיִּכְתֹּב (שה"ש, ה): 'עֵינֶיךָ בְּרִכּוֹת בְּחֶשְׁבוֹן עַל שְׁעַר בַּת רַבִּים', 'עֵינֶיךָ' - ¹⁸אֱלֹהֵי הַזִּקְנִים הַמִּתְמַנִּים עַל הַצִּבּוֹר. 'בְּרִכּוֹת' - ¹⁹מֶה הַבְּרִכָּה אֵין אָדָם יוֹדֵעַ מֶה**

לי שבעים איש מזקני ישראל וכו' ואצלתי מן הרוח אשר עליך ושמת עליהם' (רמ"א), ומשם מקבלים תורה כל תלמידי חכמים שבדור, שהם נמשלים לאור הכוכבים. ולכן אמר 'ילקו' ש עקב רמז (תתסב), שהשומע תורה מפי חכם, הוא ממש כאילו שומע מתוך סנהדרין, וכאילו שומע מפי משה רבינו

ע"ה בעצמו, וכאילו שומע מפי הקב"ה בעצמו, מהטעם שבארנו.

ביאורים

כשומע מפי גדול, ולא רק כשומע מפי חכם וסנהדרין ומשה רבינו, אלא כאילו שמעה מה' יתברך בכבודו ובעצמו. ¹⁶ **מִפִּי הַקֶּבֶד"ה שְׁנֵאמַר נִתְּנוּ מִרְעָה אֲחֶר.** בספרי נוסף: ואומר (תהלים פ, ב): 'ויעה ישראל האזינה' וכו' ואומר (דברים ו, ד): 'שמע ישראל'. ומביא ראיה שהקב"ה נקרא 'רועה' מפסוק שבתהלים 'רועה ישראל', ונקרא 'אחד' מפרשת שמע (עמק הנצי"ב). ¹⁷ **וַיִּכְתֹּב.** דורש עוד פסוק על כוונת הדרוש הנ"ל, אשר בדברי חכמים כמוסים אוצרות חכמה, וכמה שימשמש בהם ימצא יותר (שם). ומביא פסוק המדבר לגבי הסנהדרין המורים הוראותיהם לעם ישראל. ¹⁸ **אֱלֹהֵי הַזִּקְנִים.** שנאמר (במדבר טו, כד): 'היה אם מעיני העדה'. ונמשלו זקני הציבור לעיניים שהם עיניים לעדה, מה רמ"ח איברים שבאדם אינם יכולים להלוק בלא עיניים, כך ישראל וכו' (מדרש רבה שה"ש על פסוק זה). ¹⁹ **מֶה הַבְּרִכָּה אֵין אָדָם יוֹדֵעַ מֶה שֶׁבִּתּוֹכָה.** כלומר, מה בריכה זו של מים, אין אדם יודע מה בתוכה, משממע בפסוק כך: 'עֵינֶיךָ דִּהֵינּוּ 'חכמים' - הרי הם כ'בריכות' [ומה בריכות מים משקים את השדה, כך החכמים משפיעים תורה לכל ישראל להורות להם דרך חיים (אור תורה)], ומה בריכות

ג. כך אין אדם יכול לעמוד על דברי חכמים. כי באמת חכמת התורה עמוק עמוק, והוא למעלה מגדר שכל האנושי, וכל חכמות חיצוניות זולתם - כאן נגדה, וכמו שכתוב (דברים ד, ו): 'כי הוא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים', רצה לומר,

שֶׁבִּתּוֹכָה, ^(ג) כֵּן אֵין אָדָם יֹכֹל לַעֲמֹד עַל דְּבָרֵי חֲכָמִים. 'בְּחֶשְׁבוֹן' - ²¹בְּחֶשְׁבוֹנוֹת שְׁנֵגְמָרִים בַּעֲצָה וּבְמַחֲשָׁבָה ²²בְּכַתִּי מִדְּרָשׁוֹת - 'עַל שְׁעַר בַּת רַבִּים'. וְכֵן הוּא אֹמֵר (שם): 'אֲפֹךְ כְּמִגְדָּל חֲלָכָנוֹן צוֹפָה פָּנֵי דְמִשְׁק', ²³אִם עֲשִׂיתָם אֶת הַתּוֹרָה,

לנגד עיני שאר אומות, היינו החכמים היותר גדולים שבהם, שמכנים בשם 'עינים' מטעם שנתבאר [שהם משגיחים ומנהיגים את העם, כנ"ל], והוא כמו שאמרנו ברותינו ז"ל (שבת עה, א): 'אזיהו חכמה שהיא לעיני העמים, זו חשבון תקופות ומזלות', וכמו שהאריכו בזה המחברים, שכל חכמי האומות הודו בזה לחשבון העיבור המסור בידינו מאי"ב תשצ"ג -] הפרש הזמן שבין מולד חודש אחד למולד חודש שני (לפי ימות השבוע), הוא: יום אחד, י"ב שעות, תשצ"ג חלקי תתר"ף של שעה], שאי אפשר לידע דבר זה רק על פי נבואה ורוח הקודש (עיין ר"ה כה, א), ובוהו יָדַע שאי אפשר לעמוד על דעתם של חכמים, שחכמת

ביאורים

אין אדם יודע מה בתוכו, כך אין אדם יכול לעמוד על דברי חכמים (רבינו הלל). ²⁰ **אֵין אָדָם יֹכֹל לַעֲמֹד עַל דְּבָרֵי חֲכָמִים.** שכל כמה שימשמש בהם, ימצא בהם יותר חכמה (עמק הנצי"ב). ²¹ **בְּחֶשְׁבוֹנוֹת שְׁנֵגְמָרִים בַּעֲצָה וּבְמַחֲשָׁבָה.** על גזירת חכמים ולימודיהם, שהחכמים מחשבים לימודים וגזירות אלו בעצה ובמחשבה עמוקה. ²² **בְּכַתִּי מִדְּרָשׁוֹת עַל שְׁעַר בַּת רַבִּים.** והיכן הם נגמרים, בבתי מדרשות, דכתיב 'על שער בת רבים', שבמקום בתי מדרשות רבים מצויים (רבינו הלל). ²³ **אִם עֲשִׂיתָם אֶת הַתּוֹרָה קוֹה וכו'.** ומפרש את הפסוק, בזמן ש'אפך כמגדל הלבנון', שמעמיד פנים בתורה כחומה וכמגדל נצורה, אז 'צופה פני דמשק', קוה לאלהיו (עמק הנצי"ב).

מעלות התורה

עיונים

קִנְיָה לְאֱלֹהֵינוּ שְׁאִמְרָתִי לוֹ (מ"א יט, טו): 'לֶךְ שׁוּב לְדַרְכְּךָ מִדְּבָרָה דְּמִשְׁק',²⁴ כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב (מלאכי ג, כב): (ד') וְכָרוּ תוֹרַת מֹשֶׁה עִבְדִּי,²⁵ וְאָמַר (שם פסוק כג): 'הִנֵּה אֲנִי שִׁלַּח לָכֶם אֶת אֱלֹהֵי הַנְּבִיא לִפְנֵי בּוֹא יוֹם ה' הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא'.

התורה היא חכמה שאין לה סוף ולא תכלית כלל. וזהו שאמרו: 'בשערה [בחסבות] שנגמרים בעצה ובמחשבה, כמו שאמרו בפרק אין דורשין [חגיגה יד, א]: 'ויעץ' - זה שידוע לעבר שנים ולקבוע חדשים. (אור תורה, עח).

ד. זכרו תורת משה עבדי ואומר הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא לפני בוא יום ה' הגדול והנורא. יש להבין, אם הכתוב בא לומר שבזכות לימוד התורה תבוא הגאולה, אם כן מדוע להזכיר את שליחות אליה הנביא, שלפני ביאת הגואל יופיע אליה הנביא לבשר הגאולה ולהשיב לב בנים על אבות, שלכאורה היה לו רק לומר שבזכות לימוד התורה יבוא הגואל לגאולינו? ויש לומר, שבאמת הפסוק 'זכרו תורת משה עבדי' בא לומר שהגואל יבוא בזכות לימוד התורה, ומכל מקום בדווקא הזכיר את ענין שליחות אליה הנביא קודם בוא הגאולה. והוא על פי מה שכתב בחידושי הגרי"ז (סימן קפא) שהקשה דהנה במלאכי שם כתיב (ג, כב): "הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא לפני בוא יום ה' הגדול והנורא. והשיב לב בנים על בנים על אבותם". ויש להבין, מהי השייכות של פסוק זה לפסוק שלפניו "זכרו תורת משה עבדי אשר צויתי אותו בחורב על כל ישראל חוקים ומשפטים"? וביאר משמו של אביו הגאון רבי חיים מבריסק צ"ל, דהנה ידוע שעם דברי

ביאורים

24. כמו שכתוב. מבאי פסוק נוסף, משום שבפסוק הקודם (לך שוב וכו') אין מפורש שביאת אליה תלויה בקיום התורה, לכן הביא פסוק נוסף (שם).
25. ואומר. בפסוק שלאחר מכן 'הנה אנכי' וכו', ובא לומר, שבזכות קיום התורה (- זכרו תורת משה) יבוא אליה הנביא.

עיונים

מעלות התורה

²⁶ 'לְאֱהָבָה' (דברים יא, יג), שְׁמָא תֹאמַר, הֲרִי אֲנִי לֹמַד תּוֹרָה ²⁷ בְּשִׁבְלִי שְׁאֵהִיָּה עֲשִׂיר, שְׁאֶקְרָא רַבִּי, [בְּשִׁבְלִי שְׁאֶקְבַּל שְׂכָר לְעוֹלָם הַבָּא], תִּלְמֹד לֹמַר: 'לְאֱהָבָה', פְּרוּשׁ, ^(ה') כָּל שְׂאֵתָם עוֹשִׂים, לֹא תַעֲשֶׂיוּ ²⁸ אֶלָּא מֵאֲהָבָה.

הנביא האחרון נחתמה הנבואה ונסתלקו הנביאים מקרב ישראל עד בא הגואל, וכמו שאמרו חז"ל (יומא ט, ב) 'משמתו נביאים אחרונים חגי זכריה ומלאכי נסתלקה רוח הקודש מישראל'. ומעתה אם יקום נביא בישראל לנבא בשם ה' נדע שהוא נביא שקר,

כי מיום שנפסקה הנבואה מישראל אין לנו שיוור רק התורה הזאת לצאת ולבוא על פיה, וכל מה שעלינו לדעת נדע רק ממנה ועל ידה. ועל דבר זה הזהיר מלאכי בסיום נבואתו האחרונה, כי מעתה עלינו לזכור ולעשות רק מה שכתוב בתורת משה עבד ה' אשר ציוה אותנו בחורב כי בה כל סמכותנו, ועד ביאת הגואל אין לנו לקבל שום נבואה או נביא, אולם היות שלפני ביאת הגואל יופיע אליהו הנביא לבשר הגאולה ולהשיב לב בנים על אבות, משום כך היה צריך מלאכי להודיע בנבואה מיוחדת כי נבואת אליהו לפני בוא יום הגדול היא יוצאת מן הכלל, שאליו ולנבואתו אנו מוזהרים וזקוקים לשמוע.

ה. כל שאתם עושים לא תעשו אלא מאהבה. איתא במסכת נדרים (סב, א): "תניא, 'לאהבה את ה' אלוקין לשמוע בקולו ולדבקה בו' (דברים ל, כ), שלא יאמר אדם אקרא שיקראוני חכם, אשנה שיקראוני רבי, אשנן שאהיה זקן ויושב בישיבה, אלא, למד מאהבה וסוף הכבוד לבוא". דתכלית לימוד התורה

ביאורים

26. לאהבה. 'לאהבה את ה'". פירושו כמו: 'מאהבת ה'", שיהיו לימוד התורה וקיומה מתוך אהבת ה'. 27. בשביל שאהיה עשיר. כגון ראש ישיבה, שמוטל על העם לגדלו ולהעשירו (רש"י חולין קלד, ב). 28. אלא מאהבה. וסוף הכבוד לבוא. כוונת מעשיך תהא מתוך אהבת ה' בלבד, ועל ידי זה כל שאר הטובות יבואו לך מאליהן (ספרי, עמק הנצי"ב).

מעלות התורה

עיונים

להביא האדם לדביקות בו יתברך, ואין זה אלא במי שלימודו מאהבה, ואין שום פניה בלימודו. דעין מהר"ל (נתיב התורה פ"ז), וז"ל: כי האהבה אל השם יתברך הוא הדביקות בו יתברך, ואי אפשר שתהיה, כי אם על ידי לימוד התורה שהוא הדביקות בו, כמו שביארנו למעלה. ואם ילמד תורה לשום כוונה אחרת, לא יקנה על ידי התורה הדביקות בו יתברך, וכדכתיב 'לאהבה את ה' אלוקיך ולדבקה בו', ולכן מפרש הכתוב 'לאהבה את ה' אלוקיך' שילמד מאהבה ולא לשם כבוד. עכ"ל. וכן כתב גם ה'קדן אורה' (נדרים סב, א ד"ה תניא), עיי"ש. ואף אם נאמר שאין קצת פניה לשם כבוד מקלקלת את שם הלשמה (עיין ספר 'בתורתו יהגה' ח"א סעיף ג' אות ג'), מכל מקום אין זה נחלת אוהבי ה' החפצים בשלימות הלשמה, כמו שכתב הרמח"ל (מסילת ישרים פרק ט"ז) וז"ל: לפעמים האדם הולך ועושה מצוה לשמה ממש שכך גזר אבינו שבשמים, אמנם לא יחדל מלשתף עמה איזה פניה אחרת או שישבחוהו בני האדם או שיקבל שכר מעשהו וכו', ואמנם אף על פי שאיסור כזה בטל במיעוטו, על כל פנים המעשה שתערוכות כזה בתוכו, טהור לגמרי איננו וכו', על העבודה התמימה אני מדבר הראויה לכל אוהבי ה' באמת שלא יקרא בזה השם אלא העבודה הטהורה לגמרי שלא תהיה הפניה בה אלא לשם יתברך ולא לזולתו. עכ"ל.

ואי אפשר להגיע לזאת המדרגה אלא אם כן ירגיל את מחשבתו גם שלא בשעת לימודו שלא לחמוד כבוד כלל. דעין 'נפש החיים' (שער ד' פט"ז), וז"ל: הוא עצמו ודאי בורח מהכבוד וגדולה, כי בלא זה אי אפשר בעולם כלל להיות עוסק בתורה לשמה, ולא תתקיים אצלו כלל. עכ"ל. ועיין עוד במסילת ישרים (פרק י"ז) וז"ל: ירבה התבוננותו על תרמית הכבוד וכזביו וירגיל עצמו לברוח ממנו, אז ינקה בעת עבודתו מפנות אל השבח והתהילה אשר יהללוהו בני האדם, ותהיה מחשבתו פונה ביחוד אל אדונינו אשר הוא תהילתנו והוא כל טובנו ושלמותנו ואפס זולתו.

וביותר מצינו שגם כשלימודו לשם שכר המצווה אין זה מאהבה. דעין רמב"ם (הלכות תשובה פ"ה ה"א) וז"ל: אל יאמר אדם הריני עושה מצוות התורה ועוסק בחכמתה כדי שאקבל כל הברכות הכתובות בה או כדי שאזכה לחיי העולם הבא וכו', אין ראוי לעבוד את ה' על דרך הזה שהעובד על דרך זה הוא עובד מיראה, ואינה מעלת הנביאים ולא מעלת החכמים, ואין עובדים ה' על דרך זה

מעלות התורה

עיונים

אלא עמי הארץ והנשים והקטנים שמחנכים אותן לעבוד מיראה עד שתרבה דעתן ויעבדו מאהבה. עכ"ל. ומטעם זה בנויות מצוות התורה על יסודות של צפיה לשכר ופחד מעונש (עיין חובות הלבבות שער עבודת האלוקים פ"ג), וכן כתב הרמב"ם בפירוש המשניות (סנהדרין פרק חלק ד"ה וכת חמישית), אלא שהוסיף שם עוד וז"ל: ואין ההמון מפסידיים מכל וכל בעשותם המצוות מיראת העונש ותקוות השכר אלא שהם בלתי שלמים. עכ"ל. ומה שאמרו במסכת פסחים (ח, א): "האומר סלע זו לצדקה בשביל שיחיה בני וכו' הרי זה צדיק גמור", עיין פרי מגדים (או"ח תל"ג י"ד בא"א) דמכל מקום חסיד לא הוי, ואפשר דגם צדיק גמור לא הוי, ומה שאמרו הרי זה צדיק גמור צריך לומר הרי זה צדקה גמורה, עיין ר"ח ר"ה ד, א. (וכן הובא משמו של החפץ חיים בספרו על התורה פרשת צו בהג"ה מעשי למלך עיי"ש). (בתורתו יהגה' ח"א פרק י"א סעיף ד').

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

[לג]

עזר שם (ילקו"ש עקב רמו תתעג): ¹כ'י

אם שמר תשמרון (שם יא, כב),

כשם שאדם צריך להזהר בסלעו

שלא יאבד ממנו, ³כך ^(א)צריך להזהר

א. צריך להזהר

בתלמודו שלא יאבד.

לדעת היראים הוא

מצות עשה, וכמו שכתב

(מ"ע רנ"ז כ"ו, ח"ל:

"כתיב בפרשת ואתחנן

(דברים ה, א): 'שמע

ישראל את החוקים

ואת המשפטים וכו'

ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם, וכתב: (שם ו, יז) 'שמור תשמרון את מצות

ה' אלוכם' וכו'. פירוש ה'שמירה' - שיהגה אדם בתורה ובמצוות וישמרם בלבבו

שלא ישכחם. עכ"ל. וכן כתב רש"י בהא דכתיב 'שמור' ושמעת' (דברים י, כח),

וז"ל: זו משנה, שאתה צריך לשמרה בבטןך **שלא תשכח**, כענין שנאמר (משלי כב,

יח): 'כי נעים כי תשמרם בבטןך'. וכן כתב המהרש"א (סוטה לז, א) בהא דאמרין

התם שעל כל מצוה שבתורה נאמרו ד' מצוות: ללמוד, ללמד, לשמור ולעשות.

דלשמו היינו שיהיה חוזר על משנתו **שלא תשכח מפיו**.

ומצינו שגם מצות עשה של 'ושננתם' כוללת בתוכה חיוב החזרה, כדאיתא

במסכת קידושין (ל, א): 'תנו רבנן, 'ושננתם' שיהיו דברי תורה מחודדים בפיו,

שאם ישאל לך אדם דבר, אל תגמגם ותאמר לו, אלא אמור לו מיד'. וברש"י:

'חוזר עליהם ובדוק בעומקם, שאם ישאלך אדם' וכו'. הרי שמצות עשה של

'ושננתם' כוללת גם החיוב החזרה. וכן כתב בספר 'ארחות צדיקים' (שער

התורה), וז"ל: עיקר לימודם של הראשונים לחזור על תלמודם, לקיים 'ושננתם'

- שיהיו דברי תורה

מחודדים, וזה אי

אפשר בלא החזרות.

וכן כתב הגר"ז (הלכות

ת"ת פ"ב ג, אלא

שהחמיר בזה מאוד,

דסבירא ליה דכל

שאינו יודע לימודו

בעל פה להשיב

לשואלו דבר, לא קיים

את המצוה, וז"ל: תורה

שבעל-פה המשיגה

והתלמוד שהן ההלכות בטעמיהן, חייב הוא מן התורה לחזור עליהן כל כך עד

שתהא משנתו סדורה ושגורה בפיו כל כך בענין שאם ישאלנו אדם איזה דבר

הלכה ממה שלמד יוכל להשיב לו מיד: אסור או מותר, בלי גמגום, שנאמר

'ושננתם לבניך' שיהיו דברי תורה שונים ומחודדים בפיו, שאם ישאלך אדם

דבר וכו', ולכן גם עכשיו שנכתבה תורה שבעל פה ויוכל לעיין בספרים, אינו

יוצא ידי חובה בזה מצות 'ושננתם' מאחר שמגמגם לשואלו ואינו משיב לו מיד

עד שיעיין, ואין הלכה זו ברורה לו כאחותו שאין צריך לעיין. ואף שעל ידי זה

לא יוכל ללמוד הלכות הרבה, לא יחוש, כמו שאמרו חכמים 'לא עליך המלאכה

לגמור, ולא אתה בן חורין ליטל ממנה'. עכ"ל. [אמנם עיין בספר 'ובתורתו

יהגה' ח"א פרק י' סעיף ב' אות ב' מה שכתב בזה].

ביאורים

בתלמודו שלא יאבד. ⁴וכן הוא

אומר (משלי ב, ד): ⁵'אם תבקשנה

ככסף, מה כסף קשה לקנותה, ⁶כך

דברי תורה בן. אי מה כסף

קשה לקנותה ⁷'וקשה לאבדה, אף

דברי תורה קשה לאבדה, תלמוד

לומר (איוב כה, יז): ⁹'לא יערבנה

והתלמוד שהן ההלכות בטעמיהן, חייב הוא מן התורה לחזור עליהן כל כך עד

שתהא משנתו סדורה ושגורה בפיו כל כך בענין שאם ישאלנו אדם איזה דבר

הלכה ממה שלמד יוכל להשיב לו מיד: אסור או מותר, בלי גמגום, שנאמר

'ושננתם לבניך' שיהיו דברי תורה שונים ומחודדים בפיו, שאם ישאלך אדם

דבר וכו', ולכן גם עכשיו שנכתבה תורה שבעל פה ויוכל לעיין בספרים, אינו

יוצא ידי חובה בזה מצות 'ושננתם' מאחר שמגמגם לשואלו ואינו משיב לו מיד

עד שיעיין, ואין הלכה זו ברורה לו כאחותו שאין צריך לעיין. ואף שעל ידי זה

לא יוכל ללמוד הלכות הרבה, לא יחוש, כמו שאמרו חכמים 'לא עליך המלאכה

לגמור, ולא אתה בן חורין ליטל ממנה'. עכ"ל. [אמנם עיין בספר 'ובתורתו

יהגה' ח"א פרק י' סעיף ב' אות ב' מה שכתב בזה].

ביאורים

1. **כי אם שמר תשמרון**. כלומר מאחר שכבר נאמר לעיל (דברים ו, יח): 'שמור

תשמרון את כל המצוות' משמע מצוות שבתורה צריכים שימור, אם כן מה

בא להוסיף פסוק זה 'כי אם שמר תשמרון' (ענף הלל). 2. **להזהר בסלעו**.

לשמרו יפה. [וברש"י ב"ק (ק"ה, ב) כתב, שאדם עשוי למשמש בכיסו בכל

שעה ושעה כדי למנות את מעותיו ולבדוק שלא אבדו. וביאר הנצי"ב, שהוא

מחמת שדרכו לצאת בהוצאות יותר מכל דבר, ותמיד הוא נחסר]. 3. **כך צריך**

להזהר בתלמודו שלא יאבד. מחמת שדרכו לצאת ולהיאבד, כמאמרם ז"ל 'אם

מעלות התורה

עיונים

מעלות התורה

זָהָב וזָכוּכִית', קָשָׁה לְקִנּוּתָהּ כְּזָהָב¹⁰ וְנָח לְאִבְדָּהּ כְּזָכוּכִית. רַבִּי שְׁמַעוֹן אָמַר: ¹¹'רַק הַשְּׁמֶר לֶךְ וְשִׁמּוֹר נִפְשֶׁךָ מֵאֵד פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת הַדְּבָרִים' (דברים ד, ט), מִשָּׁל לְמֶלֶךְ שֶׁנִּמְלָצָה צִפּוֹר וּנְתָנָה ¹²בֵּיד עֲבָדוֹ, אָמַר לוֹ: הִזָּהָר בְּצִפּוֹר שְׁלֹא תֵאבֵד, אִם אִבְדָּתוֹ, לֹא תִהְיֶה כְּבוֹר ¹³צִפּוֹר בְּאִיכָר אִבְדָּתִי, ¹⁴נִפְשֶׁךָ אִבְדָּתִי. וְכֵן הוּא אָמַר (שם לב, מז): ¹⁵'כִּי לֹא דָבָר רַק הוּא מַכֶּם כִּי הוּא חַיִּיכֶם וּבְדָבָר הַזֶּה תִּתְּרִיבוּ יָמִים', ¹⁶דָּבָר שֶׁאֵתָּה אָמַר 'רַק', ¹⁷הוּא חַיִּיכֶם.

ביאורים

את התורה לזהב וקריסטל. ומכל מקום מבואר בפסוק שישנו קשר בין התורה לבין הזכויות, ומבאר המדרש את ההקשר. **10.** ונח לאבדה זכויות. שנשברת מהר. **11.** רק השמר לך ושמור נפשך מאוד פן תשכח את הדברים. 'השמר לך' - היינו לשמור את דברי התורה, 'שמור נפשך' - ולשמור את נפשך, שאם יאבדו ממך דברי תורה הרי שנפשוך בסכנה (שם). **12.** ביד עבדו. לשומרה, והזהירו ואמר לו - **13.** צפור באיכר אבדתי. צפור בשווי איסר (שם מטבע ששוויו מועט) בלבד אבדתי. **14.** נפשך אבדתי. שאם הוא יאבד את הציפור, המלך יהרגהו. **15.** כי לא דבר ריק הוא מכם. שום דבר מן התורה לא יהא מזולזל בעיניכם. **16.** דבר שאתה אומר ריק. אפילו דבר קל שהוא ריק בעיניך, ואתה אומר עליו שהוא חסר תועלת ואינו מלמדנו כלום. **17.** הוא חייכם. שאם יאבדו הרי שחיינו בסכנה. ולכן אין לך דבר ריקן בתורה, ואפילו באותם המקומות שאין הכתוב מדבר בענייני המצוות והלכותיהן, לא תמצא בהם שום 'דבר ריק' שאם תדרשנו ותדקדק בו שאין בו מתן שכר. כלומר, אין שום פוט שלא תמצא בו דבר חשוב הנלמד משם, הנהגה טובה או דבר מוסר, וכל דבר יש בו מתן שכר (עפ"י רש"י ומפרשיו).

ב. ועליו הוא אומר נדרם בקציר בן מכיש מחורף עצל לא יחרוש ושאל בקציר

רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹחָאי אָמַר: מִשָּׁל לְשֵׁנֵי אַחִים ¹⁸שֶׁהָיוּ מְסַגְלִים אֶחָד אֶבְיָהֶם, ¹⁹אֶחָד מְצַרְף דִּינָר וְאוֹכְלוֹ, ²⁰וְאֶחָד מְצַרְף דִּינָר וּמְנִיחוֹ, ²¹וְנִמְצָא זֶה עֲשִׂיר לְאַחַר זְמַן. כֵּךְ תִּלְמִידֵי חֲכָמִים, לְזִמְד בְּיוֹם שְׁנִים אוֹ שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים, בְּלִילָה שְׁתֵּים אוֹ שְׁלֹשׁ פְּרָשִׁיּוֹת, ²²כְּשֶׁבֶת וּבַחֲדָשׁ שְׁתֵּים וְשְׁלֹשׁ פְּרָשִׁיּוֹת, ²³נִמְצָא עֲשִׂיר לְאַחַר זְמַן, וְעַלֵּיו הוּא אָמַר (משלי יג, יא): ²⁴'וְקֹבֵץ עַל יָד יִרְבֶּה'. וְזֶה שֶׁאָמַר: ²⁵'הַיּוֹם אֲנִי לְזִמְד, וְלִמָּחָר אֲנִי שׁוֹנֶה, הַיּוֹם אֲנִי שׁוֹנֶה וְלִמָּחָר אֲנִי לְזִמְד, ²⁶נִמְצָא שְׁאִין בְּיָדוֹ כְּלוֹם, ²⁷וְעַלֵּיו הוּא אָמַר (שם י, ה): 'נִרְדָּם בְּקָצִיר בֶּן מִכִּישׁ',

ביאורים

18. שהיו מסגלים אחר אביהם. לשון סגולה ואוצר, שמקבצים ואוספים מנותן להם אביהם. **19.** אחד מצרף דינר ואוכלו. בן אחד אוגר דינר ומבזבזו, וסומך שעדיין יש לו שהות לסגל ולאצור, נמצא שלא נשאר בידו מאומה אחר האכילה. **20.** ואחד מצרף דינר ומניחו. ובן אחד אוגר דינר (מצרף את הפרוטות שבידו למטבע גדול) ומניחו בקופתו. **21.** ונמצא זה. שהיה מצרף דינר ומניחו. **22.** כשבת. בשבוע (דהיינו שבעת ימי שבת). **23.** נמצא עשיר. בדברי תורה וגדול בתורה. **24.** וקובץ על יד ירבה. האוסף עושרו לאט לאט, ירבה הונן ורכושו. **25.** היום אני לזימד ולמחר אני שונה היום אני שונה ולמחר אני לזימד. צ"ל: "היום אני לומד, למחר אני לומד. היום אני שונה, למחר אני שונה", כלומר 'וכי היום אני לומד ושונה' (בתמיה), והרי יש לי שהות, ולמחר אלמד ואשנה, וכך דוחה את תלמודו מיום ליום (עמק הנצי"ב). **26.** נמצא שאין בידו כלום. אינו משיג דבר בלימוד התורה. **27.** ועליו הוא אומר נדרם בקציר

מעלות התורה

עיונים

ואין. ביאר ב'אור תורה' (אות עט), וז"ל: "הענין בזה, כמו שאמרו (אבות ד, טז): 'העולם הזה כפרוזדור לפני עולם הבא, התקן עצמן כפרוזדור כדי שתכנס לטרקלין'. ואמרו (עירובין כב, א): 'היום לעשותם' (דברים ז, יא) - ולא למחר לעשותם [שלאחר מיתה לעתיד לבוא, אם בא לקיים מצוות, אינו מועיל, דמי שטרך בערב שבת יאכל בשבת (רש"י)], 'היום לעשותם' ולמחר לקבל שכרם. 'מי שטרך בערב שבת יאכל בשבת, מי שלא טרך בערב שבת, מהיכן יאכל בשבת' (ע"ז ג, א).

וכן הוא נדמה עולם-הזה לזמן גידול התבואה, שמתחלק לשלשה זמנים: האחד - זמן הזריעה שנשרש הזרע בקרקע ונשרשים, ואז צריך לגשם שהוא זמן רביעה, ואחר כך - כל ימות הגשמים מתגדל התבואה, וצריך גם כן לגשם, והוא המלקוש וכו' שיווד על המלילות ועל הקשין, ואחר כך - זמן הקיץ שאז התבואה מתייבש בשדה, ואז מכינים אותו לאוספו לתוך הבית.

וכן הוא בכל אדם, בתחילה - ימי ילדותו, אז זמן הזרע, ש'עיר פרא אדם יולד' (איוב יא, יב), וצריך ללמדו תורה, כדי שיהיו נשרשים בו כל המידות טובות על ידי אור התורה, שהוא מדחה הטומאה הדבוקה בו, כמו שכתבנו למעלה (אות יב) בזה, והוא הגשם, שהתורה נמשלה למים (תענית ז, א), שעל ידי זה מתחנך לדרכי התורה והמצוות, כמו שכתוב (משלי כב, ו): 'חנוך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה'. ואחר כך - ימי הבחירות והנערות, אז עיקר זמן העבודה, להגדיל מעשיו ולהוציא כל המידות טובות לבוא לידי מעשה.

ואחר כך - ימי הזקנה, שסמוך לבוא עתו, אז צריך לפשפש בכל מעשיו שעשה כל ימיו, ולהסיר מהם כל סיג וכל דבר רע ופניה זרה ח"ו ולנקותם להכין לו צידה לדרכו לעולם הבא, שאז זמן הכנסתו לביתו שהוא בגן עדן, כמו שכתוב (תהלים צב, יד): 'שתולים בבית ה' בחצרות אלהינו יפריחו', וגם אז צריך לעסוק בתורה בכל יכולתו, כמו שאמרו (יבמות סב, ב): 'למד תורה בנערותו, ילמוד תורה בזקנותו' וכו'. וזהו שנאמר (משלי י, ה): 'נרדם בקציר בן מביש', שאם פורש מן התורה בזקנותו ח"ו [שהם ימי הקציר והאסיפה לביתו העולם-הבא], ושוכח הכל, אז יהיה 'שואל בקציר' בעולם-הבא, שאז הזמן שיהנה מפרי תורתו, אבל 'אין', שאבד עושרו בענין רע ואין בידו מאומה (עפ"י קהלת ה, יג: 'ואבד העושר ההוא בענין רע והוליד בן ואין בידו מאומה'), וזהו שנאמר 'ושאל בקציר ואין', כלומר, שבעולם הבא הוא שואל ומבקש מה שאסף בימי הקציר בעולם הזה,

עיונים

מעלות התורה

²⁸ מתוך עצל לא יחרש וישאל בקציר ואין' (שם כ, ד).

²⁹ עזל שדה איש עצל עברתי ועל פרים ³⁰ אדם חסר לב' (שם כה, ל) - זה שכבר קנה שדה ³¹ וקנה פרים, ^(א) ועל שלא עמל פהם, ³² סופו

אך 'אין', שכיון שפרש מן התורה שכח הכל, וכמו שאמרו במדרש שם: 'נמצא שאין בידו כלום'.

ג. ועל שלא עמל בהם. הנה מדרכו של העצל להצדיק את עצלותו בכך, שהמלאכה למעלה מכוחותיו, ואין ביכולתו לעשותה, ואף לאחר העמל והיגיעה

לא יעלה הדבר בידו.

אף אתה אמור לו, שקר אתה דובר, והרמב"ן מכחיש אותך. שכן על הכתוב במלאכת המשכן (שמות לה, כא): 'ויבואו כל איש אשר נשאו לבו וגו'', פירש הרמב"ן ז"ל: "שלא היה בהם מי שלמד את המלאכות הללו ממלמד, או מי שיאמן בהם ידיו כלל, אבל מצא בטבעו שידע לעשות כן ויגבה לבו בדרכי ה' לבוא לפני משה לאמור לו אני אעשה כל אשר אדוני דובר".

אין לך דבר קשה ממלאכת המשכן "לחשוב מחשבות לעשות בזה ובכסף ובנחושת, ובחרושת אבן למלאות ובחרושת עץ לעשות בכל מלאכת מחשבת" (שמות לה, לב), ולכאורה מי שלא למד לעשות כן, ולא אימן את ידיו בכך, אין

ביאורים

בן מביש. על עצל שכזה אומר הכתוב: בן כסיל נרדם בעונת הקציר הברוכה. ²⁸ מחורף עצל לא יחרוש ושאל בקציר ואין. כמו העצל שאינו חורש בחורף, בעת בוא הקציר מחפש קצירו ולא מוצאו, כך העצל בדברי תורה, לבסוף מוצא עצמו ריקן מתורה. ²⁹ על שדה וכו'. מפרש מה יהא בסופו של עצל זה (שם). ³⁰ אדם חסר לב. חסר-דעת, שאינו נוהג כראוי על פי השכל. ³¹ וקנה פרים, ועל שלא עמל בהם. צ"ל: וקנה כרם ואומר לא אעמול בהם. שאומר לעצמו: גם אם לא אעבוד אותם כל כך, יספיקו לי לצרכי ולא יתקלקלו כל כך (שם). ³² סופו. אף על פי שנודדו כל כך לקנות שדה וכו'.

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

שְׁנַקְרָא עֲצֵל³³ וְחֶסֶד לֵב.³⁴ מִנִּין³⁵ שְׁסוּפּוֹ לְהִנִּיחַ שְׁנִים וְשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים מִפְּרִשָּׁה, שְׁנַאֲמַר (שם פסוק לא): 'וְהִנֵּה עָלָה כְּלוֹ³⁶ קְמוֹשִׁינִים'. מִנִּין³⁷ שְׁמַבְקֵשׁ פְּתַחַה שֶׁל פְּרִשָּׁה וְאִינוּ מוֹצֵא, שְׁנַאֲמַר (שם):³⁸ 'כָּסוּ פָּנָיו חֲרָלִים',³⁹ וְעָלָיו הוּא אוֹמֵר (שם):⁴⁰ 'וְגֵדֶר

מסוגל לכך, אלא יגבה לבו בדרכי ה' ואז יראה כי כוחו אתו לעשות גדולות ונצורות ('שיחות מוסר', מאמר סז).

ביאורים

33. וחסד לב. על שכבר רכש שדה וכרם והיה קל לו להצליח על ידיהם, והוא התעצל מלעמול בהם, נמצא גרוע יותר מאשר אם היה מתעצל מלקנותם כלל. 'חסר לב' הוא ביטוי על עצלות גדולה הבאה מחוסר מחשבה. **34. מנין שסופו וכו'.** כלומר: כך גם תלמידי חכמים שעוסקים בדברי תורה בתחילה, ולא עסקו בה בסוף. **35. שסופו להניח שנים ושלושה דברים מפרשה.** בכל פעם שזכר שנים או שלשה דברים (זית רענן). **36. קמושינים.** מיני קוצים (במקום הפירות הרצויים), והיינו שלומד בשיבוש (ראב"ד על הספרי). **37. שמבקש פתחה של פרשה.** שמבקש פירוש של פרשה ואינו מוצא, לפי שלא עסק בתורה. הרי לנו רעת העצלות עצמה. **38. כסו פניו חרולים.** מיני קוצים. 'פני' הפרשה זהו פתחה של פרשה, מקום שנכנסים ומעיינים בה את העיון האמיתי הראוי לעמל בתורה. **39. ועליו הוא אומר.** על העצל מן התורה אומר שלמה המלך, שמלבד הרעה שלא ימצא פירושה של פרשה, נמשך לו מזה עוד הפסד גדול. **40. וגדר אבניו נהרסה.** גדר האבנים שסביב לשדה נהרסת. - "כך מי שאינו חוזר על תלמודו, מתחילה משכח ראשי פרקים, וסוף מחליף דברים חכמים" מזה לזה, שאומר על הטהור טמא ועל טמא טהור, והוא מחריב את העולם"

ד. מתוך שלא ראה ולא עמד בהם יושב ומטמא הטהור וכו'. במסכת שבת (פח, ב):

אֲבָנָיו נִהְרָסָה^(ט). מִתּוֹךְ שְׁלֹא רָאָה וְלֹא עָמַד בָּהֶם, יוֹשֵׁב וּמְטַמֵּא הַטְּהוֹר,

"אמר רבא, למימינים בה סמא דחיי, למשמאילים בה סמא דמותא", פירש רש"י: "למימינים - עסוקים בכל כחם וטרודים לדעת סודה, כאדם העושה בימין שהוא העיקר".

למדנו מכאן, שאף מי שעוסק בתורה אלא שאינו עוסק בה בכל כחו - כאדם שעושה דבר ביד שמאלו שאף על ידה אפשר לעשות, אלא שאינו עושה בכל כוחו - הרי התורה עצמה נעשית לו סם המוות.

וביאור ענין "סמא דמותא" הוא על פי מה שנתבאר כאן מדרשת חז"ל על ענין 'איש העצל': 'כסו פניו חרולים וגדר אבניו נהרסה' - מתוך שלא עמל בהם, הוא יושב ומטמא את הטהור ומטהר את הטמא ופורץ גדרן של תלמידי חכמים, ומה ענשו של זה, שלמה פירש אותו עליו בקבלה (קהלת י, ח) "ופורץ גדר ישכנו נחש".

וב'מסילת ישרים' (פ"ו) כתב וז"ל: "כי רעת העצל אינה באה בבת אחת, אלא מעט מעט בלא שידע וירגיש בה, כי הנה הוא נמשך מרעה אל רעה עד שימצא טבוע בתכלית הרעה. הנה בתחילה אינו אלא מחסר הטהור אשר היה ראוי לו, ומזה נמשך שלא ילמד בתורה כל הצורך, ומפני חסרון הלימוד, כשיבוא אחר כך ללמוד תחסר לו ההבנה, והנה, אילו הייתה גומרת רעתו בזה כבר הייתה רבה, אך עוד מתרבה והולכת במה שברצותו על כל פנים ליישב הפרשה והפרק ההוא, הנה יגלה בה פנים שלא כהלכה וישחית האמת ויהפכה, ויעבור על התקנות ויפרוץ את הגדרים, וסופו כליה כמשפט כל פורץ גדר". עכ"ד. נתבאר לנו באר היטב הסכנה הגדולה והפחית הטמון לאדם שאינו עוסק בתורה בכל כוחו, ומה שאמר שלמה 'פורץ גדר ישכנו נחש', הוא הוא 'סמא דמותא' שאמרנו חז"ל, וכמו שנתבאר. ('שיחות מוסר', שם).

ביאורים

(רש"י). הרי לנו ההפסד הגדול הנמשך מן העצלות. **41. מתוך שלא ראה ולא עמד בהם.** מתוך שלא ראה את הסוגיה והפרשה באור נכון, ולא עמל בהם להבנים.

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

וּמִטֵּהָ אֶת הַטָּמֵא, ⁴²וּפּוֹרֵץ גְּדֵר שֶׁל חֻקִּים. מִה עָנָשׁוֹ, כָּא שְׁלֹמֹה וּפִרְשׁ (קהלת י, ה): ^(ה)וּפּוֹרֵץ גְּדֵר ⁴⁴וְשִׁנְנו נַחֲשׁ, הָא לְמִדָּת, כָּל הַפּוֹרֵץ גְּדֵרָם שֶׁל חֻקִּים, לְסוֹף פְּרָעָנִיּוֹת בָּאִים עָלָיו. ⁴⁵וְהִזְהִיר לְשִׁנּוּתָהּ, נִשְׁמַר מִכָּל רַע, וְזוֹכָה לְכָל טוֹב.

רבי שמעון בן מנסיא אומר:

ה. ופורץ גדר ישכנו נחש. רבינו יונה (שע"ת ג, ה-ו) העיר, מדוע החמירו כל כך בפורץ גדרן של חכמים שחייב מיתה, מה שלא מצינו כן במי שעובר על מצוות עשה או מצוות לא תעשה מהתורה. וביאר, שאדם שעובר על איסור תורה הרי זה מחמת התגברות היצר, ולכן אחרי שחטא - נפשו מרה עליו ומתחרט על שיצרו הצליח להשיאו לחטוא. אולם העובר על איסור דרבנן אין סיבת חטאו משום שהתגבר עליו יצרו, אלא מחמת שמצוות דרבנן קלים בעיניו וחסרה בו האמונה בדברי חז"ל, וממילא חטאו חמור יותר, וכמי שרוצה לפרוק עול דברי חז"ל מעליו, והרי זה דומה לזקן שממרה את פי החכמים שעונשו במיתת בית דין. עוד ביאר, שכיון שהחטא קל בעיניו, הוא רחוק מלעשות תשובה, ויחזור וישנה בחטא זה, ועונשו של החוטא הקל מרובה מהחמור מחמת שנכשל בו פעמים רבות. [וע"ע 'שם עולם' לח"ח פ"ו].

ביאורים

42. ופורץ גדר של חכמים. ופורץ גדרן של תלמידי חכמים, אלו הסייגים והתקנות שתקנו חכמים. **43. ופורץ גדר.** סייג של חכמים לעבור על דבריהם (רש"י). **44. ישכנו נחש.** פירוש, שייגע במיתה בידי שמים [ולאו דווקא בנשיכת נחש]. ולפי שדיבר הכתוב בלשון פריצת גדר, הזכיר בתשלומים לשון נשיכת נחש, שהנחש דר בחורי נקבי כתלי בתים פרוצים (רש"י). **45. והזהיר** לשנותה. ללמוד תורה ולחזור על תלמודו.

ו. נפש שבעה תבוס נופת. ביאר הגר"א זצ"ל, וז"ל: 'נפש שבעה תבוס נפת', כמו

⁽⁴⁶⁾נֶפֶשׁ שֶׁבַע תְּבוּס נִפְת' (משלי כו, ז) - זֶה (ה) תִּלְמִיד חָכָם ⁴⁷שֶׁלֹּמֹד

שאמרו (סנהדרין ק, ב): האומר במאי ניכול לחמא (-במה אֶטְבֵּל את הפת?), סב מנה (-קח ממנו את הלחם, כי דבריו מוכיחים שאינו רעב, שאילו היה רעב לא היה ממתין ללפת). אבל ל'נפש רעבה' - אפילו 'כל מר מתוק'. והענין - כאשר לא יחפוץ האדם בהגיון התורה, אז אינו טועם המתקנות, ואז 'תבוס נפת'; אך כאשר נפשו רעבה, שמשתוקק ומתאוה לעסוק בתורה, אפילו 'כל מר מתוק' לו, מאחר שִׁנְנָה בו מאוד וציער את עצמו עליה. ועוד: 'נפש שבעה' - כאשר ימלא האדם תאוות נפשו, אז היא 'תבוס נפת', שאינו חפץ בתורה, אבל 'נפש רעבה', שאינה ממלא תאוותו אלא מסגף עצמו ומרעיב את עצמו, 'כל מר', כל היגיעות והמרידות יהיה לו מתוק וחביב מאוד, כי יגיע וישיג מתיקות התורה. **ז. תלמיד חכם שלמד מתחילה ואחר כך פרש.** על חומרת עונש עוון תלמיד חכם הפורש מן התורה, מצינו בחז"ל (מנחות ק, א) שאמרו: "ושמא תאמר למלך לא הוכנה [לתלמיד שפירש מן התורה, לא הוכנה גיהנם, שלא יהיה נידון בה], תלמוד לומר (ישעיה ל, לג) 'גם היא למלך הוכן' [מלך' קרי לתלמיד חכם], דכתיב (משלי ח, טו) 'בי מלכים ימלכו', ושמא תאמר, אין בה עצים [רצה לומר, אין עצים הרבה וכשיכלה העץ תכבה האש (מהרש"א)], תלמוד לומר (שם) 'מדורתה אש ועצים רבה'. ובקהלת רבה (פר' ד): 'הכסיל חובק את ידי' [קהלת ד, ה), שני בני אדם שהיו יגיעין בתורה, אחד יגע והשביח ואחד יגע ופירש, לעתיד לבוא זה שהיה יגע בתורה ופירש רואה את זה שהשביח עומד בצד חבורה של צדיקים, והוא עומד בצד חבורה של רשעים, מיד חובק את ידי. 'גם מתרפה במלאכתו אח הוא לבעל משחית' (משלי יח, ט), 'מתרפה במלאכתו' - פורש מן התורה והוא תלמיד חכם, 'אח הוא לבעל משחית' -

ביאורים

46. נפש שבעה תבוס נופת. כשאדם שבע מואס הוא גם בדבש. **47. שלמד מתחלה ואחר כך פרש.** בילקוט שמעוני: 'נפש שבעה תבוס נופת' - זה תלמיד שלמד מתחילתו כל דבר. ומבאר רבינו שזה הולך על תלמיד חכם ששנה, ושבעה נפשו מן התורה ופורש ממנה ורומס ברגליו את הדבר המתוק.

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

מִתְחַלֵּה, וְאַחֵר כֶּךָ פֶּרֶשׁ וכו'.⁴⁸ וְזֶה
נֶפֶשׁ זֶה, מוֹצִיָּאָה קָמַח בִּפְנֵי עֲצָמוֹ,
סִבִּין בִּפְנֵי עֲצָמָן, קֶבֶר בִּפְנֵי עֲצָמוֹ,
⁴⁹ כֶּךָ תִּלְמִיד חָכֵם יוֹשֵׁב⁵⁰ וּמְדַקְדֵּק
דְּבָרֵי תוֹרָה: פְּלוֹנִי אוֹסֵר, וּפְלוֹנִי
מִתִּיר, פְּלוֹנִי מְטַמֵּא, וּפְלוֹנִי מְטַהֵר.
רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: ⁵¹תִּלְמִיד שֶׁכָּחוּ

לשטן (רש"י, שם).
ועליו נאמר המקרא
(קהלת א, טו) 'מעות
לא יוכל לתקון וחסרון
לא יוכל להקנות', אין
קורין 'מעוות' אלא מי
שהיה מתוקן בתחילה
ונתעוות, ואיזה זה, זה
תלמיד חכם הפורש מן
התורה (חגיגה ט, א).
ועוד (שם ע"ב): רבי
יהודה בן לקיש אומר,

כל תלמיד חכם שפירש מן התורה, עליו הכתוב אומר (משלי כז, ח) 'כצפור
נוודת מן קנה כן איש נודד ממקומו'. ואומר (ירמיה ב, ה) 'מה מצאו אבותיכם
בי עול כי רחקו מעלי', וכתב המהרש"א: אין לומר רחקו אלא מי שנתקרב
מתחילה להקב"ה דהיינו בלימוד התורה, עכ"ל. וראה בזהר הק' (ויקרא כא,
א): כד בר נש אתרחיק מאורייתא, רחיק הוא מקב"ה, ומאן דקריב לאורייתא
קריב ליה הקב"ה בהדיה.

ובמדרש (שוח"ט משלי פרק י'): אמר ר' אלכסנדר: כל תלמיד חכם שהוא עוזב
דברי תורה, מעלין עליו כאילו מתעתע במי שאמר והיה העולם, ולא עוד אלא
כיון שעזב דברי תורה בעולם הזה הקב"ה עוזבו לעולם הבא.

ביאורים

48. ומה נפש זו. היא דרשה אחרת, ודרש 'נופת' מלשון נפה שמבררת את
כל החלקים בפני עצמם (עמק הנצי"ב). ורבינו הלל פירש, שתלמיד חכם
שלמד כל דבר, יודע לאסבורי בכל מיל, אם דברי תורה נאמרים כתקנן או
לא, והיינו דכתיב 'נופת' מלשון 'נפה' דהיינו כברה. **49. כך תלמיד חכם יושב**
וכו'. כך יושב תלמיד חכם זה שלמד כל צרכו, ומברר דברי תורה (רבינו הלל).
50. ומדקדק דברי תורה. "ומדקדק דברי תורה ומברר דברי תורה ומשקלם"
(לשון הספרי). 'ומשקלם' פירש רבינו הלל: דהיינו השוקלן מדעתו, איש פלוני
אוסר וכו' וידע אם הלכה כדברי האוסר או כדברי המתיר. **51. תלמיד שכחו**

ח. שתי מים מבורך.
ביאר הגר"א זצ"ל,
וז"ל: 'שתי מים
מבורך' - כי הבא
לשתי מים מן הבור,
שהוא מים מכונסין,
צריך לכוּס בתוכה
או לשאוב משם מים,
והוא ביגיעה רבה;
אבל הבא לשתי מים מן
המעייין, אין צריך רק
לילך למקום ההוא,
אבל אין לו יגיעה כל
כך, כי אינו עמוק ממנו.

יפה, דומה לספוג שסופג⁵² את הכל.
⁵³ שני לו, דומה לספוג שאינו סופג
את הכל כו', זה שאמר: ⁵⁴די לי במה
שלמדתי כבר.

רבי שמעון בן יוחאי אומר:
(ח) שתי מים מבורך' (שם ה,
טו), שתי מים⁵⁵ ממי שעוסק בעיר,

ומן המעיין שיוצא לרחוק לחוץ ולרחוב אין צריך אפילו לילך. וזהו: 'שתי מים
מבורך' תחילה על-ידי יגיעה, ואחר כך: 'ונוזלים מבארך', הוא ממעין הנובע.
והיינו ששלשה זמנים בתורה: אחד, כאשר הוא לומד מרוב; השני, כשלומד
לעצמו, והשלישי, כאשר מלמד לאחרים, כמו שכתב בפרושו על שיר השירים
על פסוק (שה"ש ג, יא) 'בעטרה שעטרה לו אמו'. וזה שאמר 'שתי מים
מבורך', היינו כשמבקש מים ממקום אחר, שלומד מאחרים. 'ונוזלים מתוך
בארך', כשאתה לומד לבדך ותחדש דברים, והוא לך כמעין נובע.

ביאורים

יפה. תלמיד שכחו גדול בתורה, והוא לומד מרוב היטב. **52. את הכל.** כלומר,
כל מה ששונה לו רבו. **53. שני לו דומה לספוג שאינו סופג את הכל.** בספרי
הגירסא: "שני לו, דומה למון שאינו סופג אלא צרכו, זה שאומר: די לי במה
ששנית לי". ופירש רבינו הלל: 'מוך' הוא מה שיוצא במסרק בזמן שסורקים
בגדי צמר, ואינו סופג כל כך אלא צורכו. **54. די לי במה שלמדתי כבר.** והיינו
שאינו מוסיף לימוד על לימודו, ולא מקבל מרוב את כל שמועותיו וסברותיו.
55. ממי שעוסק בעיר. בילקו"ש הגירסא: 'ממי שעמך בעיר'. ופירש רבינו
הלל: אם יש בעירך רב שאינו מובהק כל כך, אל תאמר: אלך לי לעיר אחרת

מעלות התורה

ואחר כך פרש⁵⁶ בְּכָל מְקוֹם, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (שם לא, יד):
⁵⁷הִיָּתָה כְּאֵנִיּוֹת סוֹחֵר מִמֶּרְחָק תָּבִיא לְחִמָּה'.

רבי שמעון בן מנסיא אומר: 'שְׁתֵּה מִיֵּם מִבוֹרָךְ',
 [–⁵⁸שְׁתֵּה מִמֵּיִם שֶׁל בּוֹרְאֶךָ],⁵⁹ וְאַל תִּשְׁתֶּה מִיֵּם
 עֲבוּרִים שֶׁתִּמְשֹׁךְ עִם דְּבָרֵי הָאִפְיקוֹרְסִים.

רבי עקיבא אומר: 'שְׁתֵּה מִיֵּם מִבוֹרָךְ', – מֶה בּוֹר אֵינּוּ
 יָכוֹל לְהוֹצִיא טֶפֶת מִיֵּם, אֲלֵא⁶⁰[מֶה] שְׁנוֹתָנִים
 לְתוֹכָהּ, כִּךְ תִּלְמִיד חָכֵם⁶¹ שֶׁלֹּא לָמַד מִתַּחֲלָתוֹ [כָּל דָּבָר,

ביאורים

ואלמד תורה מרב חכם, אלא שתה ממי שעמך בעירך. [ואחר כך תלך ללמוד במקום רחוק]. **56. בְּכָל מְקוֹם.** דהיינו בעיר אחרת, דמשמע קרא הכי 'שתה מים מבורך' דהיינו מבור הסמוך לך, ואחר כך 'ונזולים מתוך בארך', ש'נזולים' באים ממרחק (רבינו הלל). **57. הִיָּתָה כְּאֵנִיּוֹת סוֹחֵר מִמֶּרְחָק תָּבִיא לְחִמָּה.** פסוק זה נאמר על אדם שכבר למד מהתלמידי חכמים שבעירו, וכעת נוסע למקומות מרוחקים ללמוד תורה מתלמידי חכמים נוספים. **58. שְׁתֵּה מִיֵּם שֶׁל בּוֹרְאֶךָ.** כלומר, הוי עוסק בתורתו של הקב"ה שקבלת מהר סיני, שהם מים טהורים ונקיים (רבינו הלל). **59. וְאַל תִּשְׁתֶּה מִיֵּם עֲבוּרִים שֶׁתִּמְשֹׁךְ עִם דְּבָרֵי הָאִפְיקוֹרְסִים.** אל תתחבר עם הרשעים, ואפילו אם ירצו ללמוד עמך תורה, דע לך, שתורה זו תהא עכורה כמים מלוכלכים, ותמשך אחריהם לאפיקורסות, אלא דע והבן שדברי תורה צריכים ללומדם בקדושה ובטהרה, כמי באר שהם זכים וצלולים. **60. מֶה שְׁנוֹתָנִים לְתוֹכָהּ.** כלומר, אין בבור מים אלא מה שהכניס בו בעל הבור. **61. שֶׁלֹּא לָמַד מִתַּחֲלָתוֹ כָּל דָּבָר.** והיינו שתלמיד חכם בתחילת

עיונים

מעלות התורה

ט. ומה מים מעלים את האדם מידי טומאה לטהרה אף דברי תורה כן. כתב ה'חפץ חיים' (שמיה"ל, שער התורה, פ"א) על
 לֹא הָיָה לוֹ אֲלֵא⁶² מֶה שֶׁלָּמַד.
 'וְנִזְלִים מִתּוֹךְ בְּאֶרֶץ' (שם ה, טז), – מֶה
 בְּאֶר מְנֻלָּת מִיֵּם חַיִּים מִכָּל צָדִידִים,
⁶³כִּךְ תִּלְמִיד חָכֵם כֵּן, ⁶⁴יְפֻצּוֹ
 מְעִינִתִיךְ חוּצָה בְּרַחֲבוֹת פְּלָגֵי מִיֵּם
 (שם פסוק טז). ⁶⁵נִמְשָׁלוּ דְּבָרֵי תוֹרָה לְמִיֵּם חַיִּים, ⁶⁶מֶה
 מִיֵּם, חַיִּים לְעוֹלָם, ⁶⁷כִּךְ דְּבָרֵי תוֹרָה חַיִּים לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר
 (שם ד, כב): ⁶⁸כִּי חַיִּים הֵם לְמוֹצֵאיהֶם' וכו'.⁶⁹ ומה מים

ביאורים

לימוד, אינו מוסיף על שמועות רבו, אלא שומעם היטב וחוזר עליהם. **62. מֶה שֶׁלָּמַד.** אותו התלמיד חכם בתחילתו אין לו חידושי תורה עצמיים אלא רק מה שקיבל ושמע מרבו. **63. כִּךְ תִּלְמִיד חָכֵם כֵּן.** שאחר שהתחכם הרבה על ידי ששמע ועיין בשמועות רבו, הוא מחדש מעצמו חידושי תורה, ונעשה כבאר שמזילה מים מכל צדדיה, ובנוסף לכך הוא מלמד מתורתו לאחרים, וכלשון הספרי: "כך באים תלמידים ולומדים הימנו". **64. יְפֻצּוֹ מְעִינִתִיךְ חוּצָה וְגו'.** הוא המשיך הפסוק הנ"ל 'ונזולים מתוך בארך'. וכוונת המדרש להוכיח שפירוש 'בארך' היינו שלאחר מכן יזכה התלמיד חכם שתורתו תהיה כמים חיים, שיספיקו ללמד גם לאחרים (עמק הנצי"ב). וכפי שפירש רש"י פסוק זה: "יפוצו מעינותיך חוצה" – סוף שתקנה תלמידים, וְתוֹרָה הוֹרָאוֹת בְּרַבִּים, ויצא לך שם: 'ברחובות' עיר, תפוצינה פלגי מימך". **65. נִמְשָׁלוּ דְּבָרֵי תוֹרָה לְמִיֵּם חַיִּים.** מכאן הוא ענין אחר. **66. מֶה מִיֵּם חַיִּים לְעוֹלָם.** מה מים נותנים חיים לעולם, שהם מרוויים כל אדם, חי וצומח (תנבא"ר יח, ע"ש). ואי אפשר לחיות בלי מים (עמק הנצי"ב). **67. כִּךְ דְּבָרֵי תוֹרָה חַיִּים לְעוֹלָם.** "נותנים חיים לעוסקיהם, בעולם הזה ובעולם הבא" (שהש"ר א, א. ט). שאי אפשר לחיות בלעדיהם. **68. כִּי חַיִּים הֵם לְמוֹצֵאיהֶם.** התורה היא חיים לאלו שמוצאים אותם. **69. ומה מים.** מקווה או מעין מים.

מעלות התורה

עיונים

70 מעלים את האדם מידי טמאה לטהרה, 71 אף דברי תורה בן,

דברי חז"ל אלו, וז"ל: "כך דברי תורה מעלים את האדם מטומאה לטהרה, שנאמר

(תהלים יט, ז): 'ראת ה' טהורה, וממילא כשם שמים מטהרים את האדם, אף שהטומאה מתפשטת בכל אבריו, כן התורה מטהרת את האדם מטומאת עוונותיו, אפילו אם נתפשטה עליו מכף רגלו ועד ראשו. וכשם שאין אדם נטהר עד שיעלו המים על כל אבריו, ולא תהיה שום חציצה בין האברים למים, כן צריך שישעבד את כל גופו ואבריו באמת לתורה, ולא תהיה שום חציצה, כמו דכתיב (דברים ו, ו): 'והיו הדברים האלה וגו' על לבבך'. עכ"ל.

כתב רבי יצחק אייזיק חבר זצ"ל (בדרוש לשבת תשובה, תר"ט אות ח), וז"ל: האדם החוטא ומטמא נפשו, צריך לסיגופים גדולים ולתשובות המשקל על כל חטא וחטא בפני עצמו, שהשס"ה לא תעשה ורמ"ח מצוות עשה הם כלל כל גופו של אדם, רמ"ח ושס"ה גידים שהם גם כן בנפשו כידוע, וצריך שיהיה כל קומת נפשו מראשו עד רגליו שנסקע בטומאה רח"ל, וזהו שאמרו (עירובין ד, ב): 'מים שכל גופו עולה בהם, וכמה, אמה על אמה ברום שלש אמות, אבל מי שעוסק בתורה, אינו צריך לסיגופים גדולים, שמאור התורה בעצמו מחזירו למוטב. ושלא יחשוב האדם שאי אפשר זה רק למי שהוא תלמיד חכם גדול, ויכול לעסוק בתורה הרבה, אבל מי שאין לו השגה בתורה הרבה, וגם מי שאי אפשר לו ללמוד כל היום וצריך לעסוק בפרנסה, אין לו תקנה, לזה אמרו שהתורה נמשלה לנחלים, שמעייין מטהר בכל שהוא ואינו נצרך לארבעים סאה כמו במקוה, ממילא כן הוא בתורה - כל אדם לפי יכולתו, רק שלא יבלה זמנו ביותר, ובכל עת שפנוי מעסקיו יקבע עת לתורה, כל אדם לפי השגתו יכולה היא מאור התורה לגרום טהרה לנפשו, בלי הצטרך כל כך להרבה סיגופים ותעניות, כי התורה עצמה היא סם חיים לנפש, כמו חולה שנוטל סמים לרפואתו. עכ"ד.

ביאורים

70 מעלים את האדם מידי טמאה לטהרה. כגון אדם שנטמא בטומאת מת או נבלה ושרץ, טובל בהם ונטהר. **71. אף דברי תורה בן.** כך תורה מטהרת את הטמא העוסק בה, לטהרו מרוח טומאה לרוח טהרה, מדרך רעה לדרך טובה, מטהרת אותו מטומאת עבירותיו שעבר.

מעלות התורה

72 שנאמר (תהלים יב, ז): 73 אמרות ה' אמרות טהרות. מה מים משיבים נפשו של אדם, 75 כף דברי תורה, שנאמר (שם יט, ח): 'תורת ה' תמימה 76 משיבת נפש'. 77 מה מים חנם לעולם, 78 כף דברי תורה, שנאמר (ישעיה נה, א): 80 הוי כל צמא לכו למים, ואשר אין לו כסף לכו שברו ואכלו, 81 ולכו שברו בלוא כסף ובלוא מחיר יין וחלב.

ביאורים

72. שנאמר. בשבח דברי תורה. **73. אמרות ה' אמרות טהורות.** 'טהורות' - כמים 'טהורים' המטהרים את הטמאים. **74. משיבים נפשו של אדם.** משיבים את נפשו של עייף וצמא, כדכתיב במשלי (כה, ז): 'מים קרים על נפש עיפה'. וכן משיבים את הנפש ממוות לחיים, כמו שנאמר בשמשון (שופטים טו, יט): 'ויצאו ממנו מים חיים וישת ותשב רוחו'. **75. כף דברי תורה.** משיבה נפשו מכל התלאות שעברו על ראשו (עמק הנצי"ב). וכן משיבה את נפש התועה ממוות לחיים. **76. משיבת נפש.** 'משיבת' מלשון מרגוע והשקט, כמו 'בשובה ונחת' (ישעיה ל, טו), שהתורה נותנת שקט ומרגוע לנפש (מפרשים). **77. מה מים חנם לעולם.** שדרך ליתנם בלא שכר. **78. כף דברי תורה.** כל הרוצה ללמוד יכול ללמוד, ואינו צריך לשלם בעדו כסף. [וגם אסור ללמדם לאחרים בשכר, וכמו שאמרו (נדרים לו, א): "כאשר ציוונו ה' אלהי, מה אני בחנם אף אתם בחנם". משה רבינו אומר לעם ישראל עשו אתם כמו שאני עושה, כשם שאני לימדתי אתכם את התורה חנם, ללא תשלום, כך תלמדו לאחרים את התורה חנם]. **79. שנאמר.** שמצאנו שאדם לומד תורה בלא לשלם. **80. הוי כל צמא לכו למים ואשר אין לו כסף לכו שברו ואכלו.** קורא הנביא ישעיהו: כל צמא ללמוד את דבר ה' ותורתו לכו ללמוד מפי החכמים תורה המשולה למים. וגם מי שאין לו כסף לשלם בעבור לימודו, בכל זאת לכו ללמוד מהחכמים. **81. ולכו שברו בלוא כסף ובלוא מחיר יין וחלב.** וקנו תורה אף בלי שיקצבו לכם את מחיר הלימוד, אלא תלמדו בחינם את כל חכמות התורה.

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

אי מה מים אין להם דמים,⁸² אף דברי תורה כן, תלמוד לומר (משלי ג, טו): 'יִקְרָה הָיָא מַפְנִינִים כּו'. אי מה מים אינו משמח את הלב, אף דברי תורה⁸³ אינה משמחת את הלב, תלמוד לומר (שה"ש א, ב):⁸⁴ כי טובים ידריך מיני, 'מה⁸⁵ יין משמח

י. מה יין משמח את הלב אף דברי תורה כן. ומטעם זה אצל אסור בתלמוד תורה, מפני שלימוד התורה שמחה היא לאדם, וכן בתשעה באב, עיין בתענית (ל, א) ובשו"ע או"ח (תקנד) ועד. "ולכן נקרא התורה רנה כי עריבה לאוזן שומעת ומשמחת הלב" (ראשון לציון לבעל אוה"ח משלי א, כ-כג). ובוזרה הק' (ויקרא ח, ב): "עבדו את ה' בשמחה באו לפניו ברננה" (תהלים ק, ב). הכי אולפינא וכו' דתושבחן דמאריה ורננה דאורייתא דא היא שמחה ורננה. ובספרי (דברים לב, ב הובא ברש"י עה"ת): "ערף כמטר לקחי, תזל כטל אמרתי, מה מטר חיים לעולם אף דברי תורה חיים לעולם. אי מה מטר מקצת העולם שמחים בו ומקצת העולם עצבים בו [כגון, הולכי דרכים שהמטר קשה להם], מי שבורו וגיתו מלא יין [המתקלקל ממין הגשמים הנופלים בתוכו] וגרנו לפניו, מצירין לו, יכול אף דברי תורה כן, תלמוד לומר 'כטל אמרתי', מה טל כל העולם שמחים בו אף דברי תורה כל העולם כולו שמחים בהם, ובמדרש (שוח"ט משלי, טו) 'מאור עינים ישמח לב', אלו דברי תורה שהן מאירין עינים של אדם ומשמחין לבו. ועוד שם (פ"ד): 'כי תבא חכמה בלבך' וגו' (משלי ב, י). אם קניית

ביאורים

82. אף דברי תורה כן. פירוש, שאינם שווים לתת בעבורם דמים (עמק הנצי"ב). 83. אינה משמחת את הלב. 'אין משמחים לבו של אדם' (ספרי). והיינו כמו מים שאינם משמחים את הלב [אלא רק מרווה את הנפש], כך התורה אינה משמחת את הלב. 84. כי טובים ידריך מיין. עדיפה לי הדבקות בה' ובתורתו מחיבת היין. הרי שנמשלה התורה ליין. 85. יין משמח את הלב. דכתיב (תהלים קד, טו): 'ויין ישמח לבב אנוש' (שהש"ר).

דברי תורה, הן משמחין אותו. ובשוח"ט (תהלים טז, ט): 'לכן שמח לבי', בדברי תורה. ועוד שם (טז, יא): 'תודיעני אורח חיים שובע שמחות'. 'אורח חיים' זו התורה וכו'. ומהו 'שובע שמחות', 'שבעתנו בה שמחות הרבה'. מקרא משנה ותלמוד, הלכות ואגדות, דקדוקי תורה ודקדוקי סופרים, וכתב המהרש"א

את הלב,⁸⁶ אף דברי תורה כן, שנאמר (תהלים יט, ט): 'פִּקְדוֹי ה' יִשְׂרָאֵל מִשְׁמַחֵי לֵב'. ומה יין אתה טועם טעם⁸⁷ מתחלתו, וכל שכן⁸⁸ כשמישנים בקנקניהם משביח, אף דברי תורה כן, כל זמן⁸⁹ שמתישנים בגוף, סופה להשביח, שנאמר (איוב יב, יב): 'כִּישִׁישִׁים חֲכָמָה כּו'.⁹² ומה יין אי אפשר להתקיים אלא בכלי

(פסחים סח, ב) שמצות 'שמחת בחגך' אפשר לקיים על ידי 'שמחת לימוד התורה'. וכיצא בזה כתב ה'חתם סופר' זצ"ל (ביצה טו, ב): תלמיד חכם גם לימודו הוא בכלל "לכם", שהוא מתענג עונג נפישא על ידי זה. ויפה כח השמחה של תלמוד תורה שמסירה מהאדם דאגות לבו. 'דאגה בלב איש ישיחנה, ודבר טוב ישמחנה' (משלי יב, כה), וברש"י: "יעסוק בתורה והיא תשמח את האדמה שכלבו ותצילנו ממנה". עכ"ל.

ביאורים

86. אף דברי תורה כן. משמחים את לב הלומד. 87. מתחילתו. מיד בגמר עשיית היין. 88. כשמישנים בקנקניהם משביח. כשמישן את היין בחביות, נעשה היין משובח יותר ויותר. 89. שמתישנים בגוף. שהם מתישנים בגופו של אדם, וכמו שנעשים שם ישנים. 90. סופה להשביח. הן משתבחים אצל האדם. 91. כישישים חכמה וכו'. והמשך הכתוב: 'ואורך ימים תבונה' (ספרי). 'זקני תורה'. כל זמן שמזקינים דעתם מתיישבת עליהם' (מסכת קנים ג, ו). 92. ומה יין אי אפשר להתקיים אלא בכלי חרס. יין אינו מתקיים בכלי כסף וזהב, אלא מתעפש בהם, אלא מתקיים ומשתבח בירוד ובגורע שבכלים, כמו

מעלות התורה

עיונים

חֲרָם, ^(א') כִּךְ דְּבָרֵי תוֹרָה אִי אֶפְשָׁר
לְהִתְקַיֵּם אֲלֵא ⁹³ בְּשִׁפְל רֹחַ. אִי מַה
⁹⁴ יֵין, פְּעָמִים שְׁהוּא רַע לְגוֹף וְלָרֹאשׁ,
אֶף דְּבָרֵי תוֹרָה כֵּן, ⁹⁵ תִּלְמוּד לִזְמַר
(ש"ה ש א, ג): 'לְרִיחַ שְׁמִינִיךְ טוֹבִים',
⁹⁶ מַה שְׁמֵן יָפִים לָרֹאשׁ וְלְגוֹף, אֶף
דְּבָרֵי תוֹרָה כֵּן, ⁹⁷ שְׁנֶאֱמַר (משלי א, ט):

י.א. כך דברי תורה
אי אפשר להתקיים
אלא בשפל רוח.
הענין - מטעים רבינו
בספרו 'פרקי דאברהם'
(תחילת מסכת אבות)
- על דרך מה שאמרו
חז"ל (חולין פט, א):
'אמר רבא ואיתימא
רבי יוחנן: גדול מה
שנאמר במשה ואהרן
יותר ממה שנאמר

באברהם, דאילו באברהם כתיב "ואנכי עפר ואפר", ואילו במשה ואהרן כתיב "ונחנו מה", ולכן לא זכה שום אדם שתינתן תורה על ידו, כי אין התורה מתקיימת רק במי שדעתו שפלה עליו, כמו שאמרו חז"ל (תענית ז, א): מה מים מניחין מקום גבוה והולכין למקום נמוך - אף דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה.

ולכן נתגלגלה התורה מהאבות למקום נמוך ושפל יותר, שהוא משה רבינו ע"ה, שאצלו הייתה מידת השפלות בתכלית, פאן ממש, וכל מי שהוא שפל רוח ביותר - הוא כלי יותר מוכן להשיגה, ואם יגיע (אדם) למדרגת השפלות בתכלית, כמשה רבינו ע"ה, יזכה בלי ספק להשגת משה רבינו בתורה, כי אין זה תלוי אלא בשפלות! עכ"ד.

ביאורים

כלי חרס שהוא כלי פשוט וזול. ⁹³ בשפל רוח. אלא במי שדעתו שפלה - אדם עניו. רק ענווים זוכים שיתקיים תלמודם בידם ולא ישכחוהו. ⁹⁴ יין פעמים שהוא רע לגוף ולראש. שלא כל יין טוב לראשו ולגופו של כל אדם (ראה נדרים סו, א ובקה"ר שם ח, א. ד), ולכל אדם תזיק שתיית יין מרובה (ברכות לד, א). ⁹⁵ תלמוד לומר. שדימה דברי תורה לשמן. ⁹⁶ מה שמן יפים לראש ולגוף. שמשויבים את הלימוד (הרויט יג, ב), ומעדין את הגוף (מדרש רבה שם). ⁹⁷ שנאמר וכו'. מביא ראיה על כל חלקי הגוף (עמק הנצי"ב).

מעלות התורה

עיונים

וכדבריו ממש כתב גם רבי חיים מוולאז'ין זצ"ל בליקוטי מאמרים שבסוף ספר 'נפש החיים' (עמוד שמה, אות טז), וז"ל: והענין, כי על ידי הענוה זוכה האדם הכל, וכמו משה רבינו, שהיה אדון הנביאים ואב החכמים, לא נשתבח אלא בענוה, וכל מה שזכה הוא בעבור ענוותו. ואילו היה עכשיו אדם ענו כמשה, היה ודאי זוכה לתורה בשלימות.

וכמאמר חז"ל (תענית ז, א): למה נמשלה דברי תורה למים וכו', מה מים מניחים מקום גבוה והולכים למקום נמוך, אף דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה עליו. ורצה לומר, כמו המים הולכים ממקום גבוה דרך מדרון למקום הנמוך, ושם מתקיימין, אף דברי תורה אין מתקיימין דווקא אלא במי שדעתו שפלה, כן נתגלגלה התורה עד משה, שהוא היה הענו מכל, ושפל ונמוך ביותר.

וכמו כלי, כל מה שדפנו יותר דק, מחזיק יותר, עד שאם תהיה קלילת השום, היא כמעט כולה בית קיבול, כן האדם, כל שרוחו יותר נמוך, נשאר ביותר מקום פנוי, ובית קיבול לתורה. "ורם לבבך ושכחת", רצה לומר, כיון שגבה למעלה, וממילא לא נשאר מקום פנוי לתורה, על כן תצא התורה ח"ו. וכמאמר הכתוב (ישעיה יא, ט): "כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים", כמו המים המכסים לים, במקום שהוא עמוק ביותר, נכנסים גם המים שם יותר הרבה. עכ"ד.

במסכת תענית (ז, א) מביאה הגמרא מעשה שאמרה בתו של הקיסר לרבי יהושע בן חנניה: כיצד תכמת התורה המפוארת שוכנת בך, שאינך נאה? ענה לה בדרך שחוק רומז: הלא אביך נותן גם הוא יין משובח בכלי חרס מכוער, ומה לך לטעון כנגדי. אמרה לו: אלא באלו כלים יתנם, אם לא בשל חרס, והלא הכל דרכם לשים יין בכלים אלו. אמר לה: אתם, שחשובים אתם ואינכם כשאר אנשים, יש לכם ליתן את היין בכלי זהב וכסף. הלכה ואמרה את הדברים לאביה. הורה הקיסר ונתנו את היין בכלי זהב וכסף, והחמיץ היין. באו ואמרו זאת לקיסר. אמר הקיסר לבתו: מי אמר לך לעשות כן, לשים את היין בכלי זהב וכסף? אמרה לו: רבי יהושע בן חנניה אמר לי זאת. קראו את רבי יהושע בן חנניה לקיסר, אמר לו הקיסר: מדוע אמרת לה כן? ענה רבי יהושע בן חנניה: כדרך שהיא אמרה לי, כך אני אמרתי לה, כלומר, לא הייתה כוונתי שאכן ילכו וישימו את היין בכלי זהב וכסף, אלא שטענה היא כנגדי איך שוכנת התורה בכלי מכוער, ועניתי לה:

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

⁹⁸ **כִּי לִוִּית חֵן הֵם לְרֹאשׁוֹ וְעֵנְקִים לְגִרְגְּרֵתֶיךָ, ⁹⁹ וְאֹמַר (שם ד, ט): 'תֵּתֶן לְרֹאשׁוֹ לִוִּית חֵן', ¹⁰⁰ נִמְשְׁלוּ דְבָרֵי**

שכך גם אביה נותן את יינו בכלי חרס, וכוונתי היתה, שכמו שאין היין משתמר אלא בכלי מכוער של חרס, כך גם התורה מתקיימת בי,

שאני מכוער, יותר מאשר הייתי אדם נאה. ומפרש רש"י (להלן שם עמוד ב' ד"ה טפ'): שמי שאינו נאה, דעתו שפלה יותר, והתורה מתקיימת בו.

ובהמשך שם דנה הגמרא בדברי רבי יהושע בן חנניה, ומקשה: והלא יש אנשים נאים שלומדים ויודעים, ומדוע אמר רבי יהושע בן חנניה שאין התורה מתקיימת אלא במי שאינו נאה? מתרצת הגמרא: "אי הוּוּ סְנוּ, טְפִי הוּוּ גַמְייר", ופירש רש"י: אם אותם חכמים שהם נאים, היו מכוערים - היו לומדים ויודעים יותר, לפי שאי אפשר לאדם נאה להשפיל דעתו, ובא לידי שכחה! אבל עכשיו שהם נאים אי אפשר להם להשפיל דעתם. אמנם בתוספות שם פירשו: שאם היו שונאים את היופי, היו תלמידי חכמים ביותר. כלומר, אף עתה כשהם יפים בידם לשנוא היופי, ואם ישנאוהו יהיו תלמידי חכמים ביותר. [וכדבריהם מדויק מלשון הגמרא "אי הוּוּ סְנוּ" שהוא מלשון שנאה ולא כיעור (רי"ף)]. וביאר המהרש"א (נדרים נ, ב ד"ה תורה): שבוודאי אין זה תלוי בטבע הבריאה - שהמכוערים יהיו תלמידי חכם יותר מהנאים, אלא שאם שונאים היופי, כלומר, שאין מגיסים דעתם מחמת יופיים, היו לומדים יותר מעכשיו.

ביאורים

98. **כִּי לִוִּית חֵן הֵם לְרֹאשׁוֹ וְעֵנְקִים לְגִרְגְּרֵתֶיךָ**. שהרי כמו תכשיט המוסיף חן ללבושם, כך התורה הוּוּ קישוט ונוי לראש האדם, והיא כשרשרת זהב המעטרם את צווארם. [במסכת עירובין (נד, א) דרשו מפסוק זה, שאם חש אדם כאבים בראשו יעסוק בתורה, שנאמר 'כי לוית חן הם לראשך', חש בגרונו יעסוק בתורה, שנאמר 'וענקים לגרגרותיך' - והם מחרוזות לגרון]. 99. **וְאֹמַר תֵּתֶן לְרֹאשׁוֹ וכו'.** כל כך התורה מעדנת את גופו, עד שנעשה תפארת לרואיו, כפי שממשיך הפסוק: 'עטרת תפארת תמגן' (עמק הנצי"ב). 100. **נִמְשְׁלוּ דְבָרֵי תוֹרָה לְשֹׁמֵן ודְבַשׁ**. התורה נמשלה לדבש, לומר: מה הם מתוקים מיד בפי טועמיהם, אף דברי תורה מתוקים מיד בפי לומדיהם, שנאמר בשבחם של

יב. ומתוקים מדבש ונופת צופים. בספר 'רבי אליהו גוטמכר' (מגילה טז, ב) ביאר שהפסוק בא ללמדנו שהדבש שבתורה מסייע להתגבר על המרידות שביגיעה בה. וכך ביאר: ידוע מטבע הבריאה שאין דבר בעולם שיהיה בריא לאדם אם אין בו

תוֹרָה לְשֹׁמֵן ודְבַשׁ, שְׁנֵאֵמַר (תהלים יט, יא): ^(יב) וּמִתּוֹקִים מִדְּבַשׁ וְנוֹפֶת צוֹפִים'.

דְּבַר אַחֵר: ¹⁰¹ כִּי אִם שְׁמוֹר תִּשְׁמְרוּן' (דברים יא, כב), מִנִּין ¹⁰² שְׂאֵם שְׂמֵעַ אָדָם דְּבָרֵי תוֹרָה [ראשון

מעט מרירות, חמיצות או שהוא מלוח, ולכן נצטוונו (ויקרא ב, ג): 'וכל קרבן מנחתך במלח תמלח'. אדם האוכל דבר מתיקה, אינו יכול לאכול ממנו אלא מעט, כנאמר במשלי (כה, טז): 'דבש מצאת אכול דרך פן תשבוענו והקאתו'. ומכיוון שכן, עלינו להבין את מה שעל התורה עצמה אומר דוד המלך בפסוק שלפנינו: 'הנחמדים מזהב ומפז רב ומתוקים מדבש ונופת צופים', וכן אמר שלמה בנו (משלי כד, ג): 'אכול בני דבש כי טוב ונופת מתוק על חֶכֶךְ', ובכל זאת אנו מחוייבים להגות בתורה יומם ולילה - אף שהתורה היא דבר מתוק, שאי אפשר לאכול ממנו אלא מעט?

אולם הכוונה בהמשלת התורה לדבש היא, שיהיו דברי התורה מתוקים כל כך - עד שלא יחוש האדם ברוב המרירות הפוגעת בו כאשר הוא עוסק בתורה ביגיעה, וכמאמר חז"ל (מגילה ו, ב) 'האומר לא יגעתי ומצאתי - אל תאמין', שכן לימוד התורה מצריך יגיעה רבה. ועוד אמרו חז"ל (ברכות ה, א): 'תני רבי שמעון בר יוחאי אומר: שלש מתנות נתן הקב"ה לישראל, וכולן לא נתנן אלא על ידי יסורין, ואלו הן: תורה וארץ-ישראל ועולם הבא', וידועים דברי התנא במסכת אבות (ו, ד): 'כך

ביאורים

דברי תורה: 'ומתוקים מדבש' (עיין שהש"ר א, ג). 101. **כִּי אִם שְׁמוֹר תִּשְׁמְרוּן**. דורש את הכפילות 'שמוֹר תשמרון'. 102. **שְׂאֵם שְׂמֵעַ אָדָם דְּבָרֵי תוֹרָה רִאשׁוֹן ראשון ומקימן**. והיינו שאם תחזור פעם אחר פעם על מה שלמדנו.

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

ראשון] ומקדמן, כָּשֶׁם שֶׁהָרָאשׁוֹנִים
מִתְקַדְמִין, כָּךְ הָאֲחֵרִים¹⁰³
מִתְקַדְמִין, תִּלְמוּד לומר: 'אם שָׁמַר
תְּשִׁמְרוּן'. וּמִנֵּין שֶׁאֵם שָׁמַר [ראשון
ראשון] וּמִשְׁכָּח, כָּשֶׁם¹⁰⁵
שֶׁהָרָאשׁוֹנִים מִשְׁתַּכְּחִין¹⁰⁶
הָאֲחֵרִים מִשְׁתַּכְּחִין, תִּלְמוּד לומר
(שם, ח, יט): 'וְהָיָה אִם שָׁכַח תִּשְׁכַּח'.
כִּי אֵתָּה מַעֲלִים עֵינֶיךָ מִמֶּנָּה, עַד¹⁰⁸
שִׁילָךְ לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי כג, ה): 'הִתְעִיר עֵינֶיךָ בּוֹ וְאֵינְנִי'.

ביאורים

103. כך האחרונים מתקדימין. כך יזכור ויבין את דברי התורה הבאים שילמד.
104. מתקדימין תלמוד לומר אם שמור תשמרון. לכך נכפל 'שמור תשמרון' להשמיענו, שאם שמר דברי תורה בראשונה, שומר גם באחרונה, שאחרונים גם כן יתקיימו בידו (רבינו הלל) ואם תחזור על לימודך ששמעת, תבין ותחכים גם חדשים (שפ"ח). **105.** ומשכח. כלומר, אם תתייאש מלחזור על מה שלמדת, אלא תפנה לבבך לדברים בטלים. **106.** כך האחרונים משתכחין. ושוב לא תזכה ללמוד דברים חדשים. [משתפנה לבך לבטלה, שוב אין משמיעים אותך, שכן כתוב (דברים ל, יז): 'ואם יפנה לבבך ולא תשמע' (רש"י סוכה מו, ב ד"ה שוב)]. **107.** והיה אם שכח תשכח. כפל 'שכוח תשכח', שכשם שאת הישנים אתה משכח מלבך [בכך שאינך חוזר על מה שלמדת], כך לא תזכה ללמוד דברים חדשים. **108.** כי אתה מעלים עיניך ממנה עד שילך לו. בספרי הגירסא: אין אתה וכו'. כלומר, אין אתה מספיק לסובב את עיניך חזרה לתורה, עד שהיא משתכחת ממך.

יג. אם תעזבני יום יומים אעזבך.
כתוב במגילת סתרים: (י"ט)¹⁰⁹ אם
תעזבני יום, יומים אעזבך'.
(פ"ט ה"ה): "אמר

רבי שמעון בן לקיש: במגילת חסידים מצאנו כתוב: [התורה אומרת: אם] יום [אחד] תעזבני, יומים אעזבך. [משל למה הדבר דומה?] לשנים שיצאו [כל אחד מעיר], אחד מטבריא ואחד מציפורין, ופגעו זה בזה בחדא משכנא (-ופגשו זה בזה בפונדק אחד). לא הספיקו לפרוש זה מזה, עד שהלך זה מיל וזה מיל; נמצאו רחוקין זה מזה שני מילין". ע"כ. בא ללמדנו, שהוא הדין בעסק התורה, שהפוסק מלימודו יום אחד, התורה גם היא מתרחקת ממנו יום אחד, ונמצא שהתורה מרוחקת ממנו שיעור של יומיים. ומכיון שתורה מרוחקת ממנו שיעור של יומיים, כשירצה לשוב לתלמודו, יהיה עליו לעמול הרבה כדי להגיע לדרגה שהיה בה טרם שפסק מלימודו (יפה מראה).

והטעם שגם התורה מתרחקת ממנו, כי לימוד התורה מתאפשר רק בגלל רצונו של הקב"ה להשפיע ולהיטיב לבריותיו, ומי שמזניח את התורה, מרחיק אף הקב"ה את השפעתו ממנו, לפיכך יש כאן התרחקות גם מצד האדם וגם מצד הקב"ה (פירוש הכותב ב'עין יעקב').

במסכת ברכות (סב, ב) איתא: "בר קפרא הוה מזבן מילי (-עצות) דינורי. ואלו היו עצותיו: עד דכפנת [בעוד שאתה רעב], אכול! שאם תשהה עד שתעבור ממך תאות האכילה, שוב לא יועיל לך המאכל". ביאר הגר"א, שהוא משל לעסק התורה, שבשעה שיש לך חשק ללמוד, אל תדחנה להתחילו מחר, כי הלימוד הוא כאוכל, שמעלתו כאשר הוא רעב, ואם דוחהו, הוא נחלש, ושוב אינו יכול לאכול כפי שרצה לאכול קודם לכן, וכמו שמצינו בירושלמי שהתורה אומרת: "אם תעזבני יום, יומים אעזבך".

כתב ה'חפץ חיים' (שמיה"ל ח"א שער התורה פ"ג): "מי שאין לו פנאי ללמוד

ביאורים

109. אם תעזבני יום יומים אעזבך. התורה אומרת: אם תתרחק ממני בדרך משל - יום אחד, יומיים אעזבך, גם אני אתרחק ממך הרחק מהלך יום, ונמצא שמהלך שני ימים ביניהם (עמק הנצי"ב).

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

דָּבָר אַחֵר: 'כִּי אִם שְׁמֹר תִּשְׁמְרוּן', שְׁמָא תֵּאמַר, ¹¹⁰יֵשׁ בָּנוּ זְקֵנִים

תורה בתמידות, מחויב על כל פנים לקבוע עתים לתורה. שכן אמרו חז"ל (שבת לא, א): בשעה שמכניסים אדם לדין, שואלים לו נשאת ונתת באמונה קבעת עתים לתורה. וענין הקביעות הוא שיקבע לו זמן ידוע לתורה, שלא לשנות אותו הזמן בשום אופן, אפילו הוא סבור להרוויח הרבה, כמו שכתוב בשו"ע או"ח סי' קנ"ה סעיף א'.

ולא לחנם נמשלה התורה ללחם, דכתיב (משלי ט, ה): 'לכו לחמו בלחמי'. לומר לך, כשם שלחם הוא סועד הלב כמין שנאמר (תהלים קד, טו): 'ולחם לבב אנוש יסעד', ואם לא יאכל לחם יום או יומיים נחלש לבו, וכל שכן אם לא יאכל לחם שבוע נחלש לבו מאד, וקשה לו להשיג הכוחות שאבד על ידי זה. כן ממש לימוד התורה הוא סועד את נפש הקדושה שיש באיש הישראלי. ואם לא ילמוד איזה ימים וכל שכן שבוע שלם נחלשת עד מאד, על כן צריך להיזהר עד מאד שלא לבטל את הקביעות אפילו יום אחד. ולבד שזה הוא היזק ליום השני ושלישי שאחר זה, כי קרוב הדבר שגם בהם לא ילמוד, כמו שאמרו חז"ל במליצת התורה שאומרת: אם תעזבני יום יומיים אעזבך. וקשה לו מאד אחר כך להתגבר על יצרו מחדש ולקבוע עתים לתורה. אלא אפילו אותם הימים שהוא לומד, אם הקביעות אינה בתמידות, אין רוח הקדושה שורה כל כך על הלימוד ההוא. מה שאין כן אם הקביעות שלו היא בתמידות, קדושה גדולה ונוראה שורה על כל לימוד ולימוד. על כן אם מחמת דוחק גדול מוכרח לבטל באיזה יום הקביעות שלו, יהיה עליו ממש כמו חוב, וימרה לפרוע עת זה, כמו דאיתא בעירובין (סה, א) על רב אחא בר יעקב, דהוה יזיף ביומא ופרע בליליא, וכפירוש רש"י שם, וז"ל: היה קובע לו לשנות כך וכך פרקים ביום, והיה רגיל לעסוק ביום, ופעמים שהיה טרוד במוזנותיו ביום ופורע קביעות עתו בלילה.

ביאורים

110. יֵשׁ בָּנוּ זְקֵנִים גְּדוּלִים וְנִבְיָאִים. והם ישמרו את המצוות וילמדו את התורה (זית רענן). ובספרי הגירסא: 'בני הזקנים, בני הגדולים, בני הנביאים', והיינו שלא תאמר שהתורה מחזרת רק אחר אכסניא שלה, ולכן רק בניהם שמסוגלים לתורה ילמדו ולא אנכי (עמק הנצי"ב).

יד. כי לא דבר רק הוא מכב. איתא בירושלמי פאה (פ"א ה"א): "כי

גְּדוּלִים וְנִבְיָאִים, תִּלְמוּד לִזְמַר: 'אִם שְׁמֹר תִּשְׁמְרוּן', ¹¹¹מִגִּיד שְׁכַלְסִי שְׁוִים בַּתּוֹרָה. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (דברים לג, ד): 'תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה מוֹרְשָׁה קְהֵלֶת יַעֲקֹב', - 'בְּחִנִּים [לְיוֹנִים וְיִשְׂרָאֵלִים] אֵין כְּתִיב כָּאן, ¹¹²אֶלָּא 'קְהֵלֶת יַעֲקֹב', וְכֵן הוּא אוֹמֵר (שם כט, ט): ¹¹³אֲתֵם נִצָּכִים הַיּוֹם בְּלִפְנֵיכֶם'.

דָּבָר אַחֵר: שְׁמָא תֵּאמַר, הֲרִינִי לְיֹמֵד אֶת הַחֲמוּר, וְיִמְנִית אֶת הַקֶּלָּה, תִּלְמוּד לִזְמַר (שם לג, מז): ¹¹⁴כִּי לֹא דָבָר רַק הוּא מִכֶּם, אֲדִרְבָּה 'הוּא חֲיִיכֶם' ^(יד)115

ביאורים

111. מִגִּיד שְׁכַלְסִי שְׁוִים בַּתּוֹרָה. דקרא סתמא כתיב, ומשמע שלכל ישראל מזהיר (רבינו הלל). והעמק הנצי"ב פירש: 'תשמרון' הנו"ן יתירא, לדרוש שהכל שוים ומוזהרים לשומרה. וב'תולדות אדם' כתב שלמדים זאת מהכפל 'שמור תשמרון', מי שישמור את התורה מכל מקום, שכל ישראל שווין בה. **112. אֶלָּא קְהֵלֶת יַעֲקֹב.** פירוש, כידוע שהתואר 'ישראל' הוא כינוי על החשובים, והתואר 'יעקב' הוא על הפחותים ועמי הארץ, וגם להם מזהירה התורה 'תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב', כלומר, כולם מוזהרים ללומדה ולשומרה. **113. אֲתֵם נִצָּכִים הַיּוֹם כּוֹלְכֶם.** ביום מותו כינס משה רבינו את כל ישראל לפני הקב"ה, כדי להכניסם בברית ה' ושיתחייבו בשבועה על קיום התורה והמצוות. [והפסוק מזהיר את כל ישראל ואפילו לגרים, וכמו שנאמר שם (דברים כט, י'): 'וגרך אשר בקרב מחניך' וכו' (רבינו הלל)]. **114. וְיִמְנִית אֶת הַקֶּלָּה.** מלהתייגע בה ולדקדק אחריה, כי הוא נראה בעיניו שהוא ריק, שאין לדרשו ולהעמיק בכוונתו. **115. כִּי לֹא דָבָר רַק הוּא מִכֶּם.** אין שום דבר שכתוב בתורה שלא ניתן לדרשו

מעלות התורה

עיונים

לא דבר רק הוא מכס', ואם הוא רק - מכס' (-בגללכם), למה? (משום) שאין אתם יגיעין בו. 'כי הוא חייכם', אימתי הוא חייכם? בשעה שאתן יגיעין בו". ע"כ. בפרשה זו נאמר כך (דברים לב, מו-מז): 'ויאמר אליהם [משה] שימו לבבכם לכל הדברים אשר אני מעיד בכם היום... כי לא דבר רק הוא מכס' כי הוא חייכם'. במלים 'שימו לבבכם' מזרז משה רבינו את בני ישראל לשים לב ולעניין היטב בדברי התורה [שהיו עיניהם, אזניהם וליבם מכוונים לדברי תורה (רש"י שם, על פי ספרי)]. על כך ממשיך הפסוק ואומר: 'כי לא דבר רק הוא... כי הוא חייכם' - כאשר האדם יגע ועמל בתורה בכל כוחו, לא נראה בעיניו שיש דבר ריק בתורה, אלא זוכה לכוון לאמת ולהשיג את סודות התורה והיא נעשית מקור חייו. אולם אם 'ריק הוא' - כלומר, נדמה בעיניו שיש איזה פסוק או ענין מיותר בתורה (מורה נבוכים ג, נ; ש"ת ג, קמה), או שאינו מבין את אחד מחוקי התורה (מורה נבוכים ג, כו; שו"ת הרשב"א החדשות, מכת"י, שסח ד"ה ומה), עליו לדעת ש'מכס' - כלומר, החיסרון הוא בו, שמחמת שאינו יגע ועמל בתורה בכל כוחו אינו משיג את עומקה (עיין יפה מראה לפני משה בירושלמי שם; ראה גם תורה תמימה דברים לב, מז).

רש"י על הפסוק שם הביא גם כן את דברי הספרי שביאר את משמעות בלשון 'ריק' ('כי לא רק הוא מכס'), שאין לך שום דבר ריקן בתורה שהוא חסר תועלת ואינו מלמדנו כלום, ואפילו באותם המקומות שאין הכתוב מדבר בענייני המצוות והלכותיהן, לא תמצא בהן שום 'דבר ריק', שאם תדרשנו ותדקדק בו שאין בו מותן שכן, כלומר, אין שום פרט שלא תמצא בו דבר חשוב הנלמד משם, אם הנהגה טובה, או דבר מוסר, וכשתדקדק באותם הדברים תקבל שכן. ורש"י מביא דוגמא והוכחה לכך: שכן אמרו חכמים, למה נכתב בתורה 'ואחות לוטן תמנע' (בראשית לו, כב), 'ותמנע היתה פלגש לאליפז בן עשו' וגו' (שם פסוק יב), כדי ללמדנו עד כמה חשוב היה בעיניהם זרעו של אברהם, שהרי תמנע זו בת אלופים היתה [שכן אחיה לוטן נמנה שם בין אלופי החורי יושבי שעיר], אם כן למה השפילה עצמה להיות פלגש לאליפז בן עשו? אלא לפי שאמרה: אם אני כדאי וראויה להיות לו לאשה ממש, הלאי ואהיה פילגשו. וכל כל למה? להודיע שבחו של אברהם, שהיו שלטונים (-אלופים) ומלכים מתאווים להידבק בזרעו, כלומר, להתחבר אל משפחתו. הרי למדת מכאן, שאפילו מקרא קטן בתורה שאין חשיבותו ניכרת, מכל מקום כשתדקדק בו תמצא תלמוד גדול.

עיונים

מעלות התורה

ועל זה אמרו חז"ל (מגילה ו, ב): "אם יאמר לך אדם יגעת (בתורה) ולא מצאתי, אל תאמן!".
(שם). **שְׁמָא תֹאמַר**, ¹¹⁶לְמַדְתִּי הִלְכוֹת, ¹¹⁷דִּי לִי, תִּלְמֹד לֹמַר (שם יא, כב): ¹¹⁸כִּי אִם שָׁמַר תִּשְׁמְרוּן אֶת כָּל הַמִּצְוָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אֲנִי מִצְוֶה אֲתֶכֶם, לְמֹד ¹¹⁹מִדְרָשׁ, ¹²⁰הִלְכוֹת [וְאִגְדוֹת], וְכֵן הוּא אוֹמֵר (שם ח, ג): **'כִּי לֹא עַל הַלָּחֶם לִבְדּוֹ יִחְיֶה הָאָדָם - זֶה הַמִּדְרָשׁ, 'כִּי עַל כָּל מוֹצֵא פִי ה' יִחְיֶה הָאָדָם - זֶה הִלְכוֹת, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (משלי כו, יא): ¹²⁴חֲכָם בְּנִי**

ביאורים

ולהעמיק בכוונתו (עפ"י בר"א, יד). [תחילה נאמר 'לשמור ולעשות את כל דברי התורה הזאת', אפילו הקלה צריכה שמירה ויגיעה, 'כי לא דבר ריק הוא מכס' (עמק הנצי"ב). ולשון הספרי: "דבר שאתם אומרים ריקים הוא, לא ריקה הוא אלא מכס, כי הוא חייכם ואורך ימים". ופירש העמק הנצי"ב: לא ריקה היא אלא מכס [- בגללכם הוא, משום] שאין אתם יגיעים בה (יור' פאה א, א). שאם תיגע בה כל צרכה, תמצאו בה דינים ועניינים כמוסים, כמו שאמרו (עירובין נד, ב): דברי תורה, כל זמן שאדם הוגה בהם, הוא מוצא בהם טעם].
¹¹⁶לְמַדְתִּי הִלְכוֹת. דינים (רבינו הלל). ¹¹⁷דִּי לִי. שאדע איך להתנהג ולעשות. ¹¹⁸כִּי אִם שָׁמַר תִּשְׁמְרוּן אֶת כָּל הַמִּצְוָה הַזֹּאת וגו'. לכך אמר 'את כל המצוה' להשמיענו שילמד הכל (שם). ¹¹⁹מִדְרָשׁ. כגון מדרש על תורה [המפרש את פסוקי התורה], כגון 'ספרא' ו'ספרי' (שם). ¹²⁰הִלְכוֹת. משניות (שם). ¹²¹וְאִגְדוֹת. אגדות חז"ל [כמו תנחומא ומדרש רבה (רשב"ם ב"ב קלד, א)]. ¹²²זֶה הַמִּדְרָשׁ. דהיינו 'ספרא' ו'ספרי', ששם דורשים ומפרשים כל פסוק ופסוק. שהם התחברות עיקר תורה שבכתב לתורה שבעל פה, וכמו לחם שמחבר את הגוף לנפש, ובלעדיו יתפרדו (שם). ¹²³זֶה הִלְכוֹת. שעל ידי ההלכות מנהיג האדם כל דרכיו, ועל פיהם הוא חי. ¹²⁴חֲכָם בְּנִי. הם הלכות ואגדות, מה שחיבר בעצמו והוציא בחכמתו מדרשות התורה (עמק הנצי"ב).

מעלות התורה

וְשִׁמַּח לְבִי כו', וְאָמַר (שם כג, טו): ¹²⁵ בְּנֵי אִם חָכֵם לִבָּךְ
וְשִׁמַּח לְבִי גַם אֲנִי, 'וְשִׁמַּח לְבִי' – ¹²⁶ זֶה אֲבִיו שְׁבָאֲרִין, גַּם
אֲנִי – אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן מִנְסֵיא: ¹²⁷ זֶה אֲבִיו שְׁבָשְׁמִים.

[¹²⁸ כִּי אִם שְׁמֹר תִּשְׁמְרוּן' (דברים יא, כב)], שׁוֹמֵעַ אֲנִי
בֵּינוֹן שְׁלוֹמֵךְ אֲדָם דְּבָרֵי תוֹרָה, ¹²⁹ יֵשֶׁב לוֹ וְלֹא
יַעֲשֶׂה, ¹³⁰ תִּלְמוּד לֹמֵר (שם): 'לַעֲשֹׂתָה'. לִמַּד אֲדָם תוֹרָה,
הָרִי בִידוֹ ¹³¹ מִצְוָה אַחַת, ¹³² לִמַּד וְשִׁמַּר וְעִשָּׂה, אֵין
לְמַעֲלָה מִמֶּנָּה. וְשִׁמָּא תֵּאמַר, הָרִינִי לֹמֵר בְּשִׁבְלִי

ביאורים

125. בְּנֵי אִם חָכֵם לִבָּךְ וגו'. הוא מה שחידשו החכמים מלבם, תקנות וגזרות
בלא אמצעות דרשות התורה, וזהו 'לבך' (שם). 126. זֶה אֲבִיו שְׁבָאֲרִין. שרואה
שבנו תיקן הנהגה הנצרכת לדור (שם). 127. זֶה אֲבִיו שְׁבָשְׁמִים. שישמח במה
שהוסיף מצוה חדשה (שם). 128. כִּי אִם שְׁמֹר תִּשְׁמְרוּן. 'שמור תשמרון'
היינו לימוד התורה, וכמו שכתב רבינו לעיל אות ד, בשם הספרי, שכל מקום
שנאמר 'שמירה' הרי זה הולך על התורה (רמ"א). ולכן לא כתוב 'כי אם עשו
תעשון', כיון שאין הפסוק מדבר על עשיה וקיום דברי התורה, אלא על לימודה.
129. יֵשֶׁב לוֹ וְלֹא יַעֲשֶׂה. אלא די לו במה שלומד את התורה אף אם אינו
מקיימם. 130. תִּלְמוּד לֹמֵר לַעֲשׂוֹתָה. והיינו שבנוסף ללימוד התורה צריך גם
לקיים את דברי התורה. [גם בעת שעוסק בתורה, אם יש לפניו מצוה עוברת
או מצוה שאי אפשר לעשותה על ידי אחרים, חייב להפסיק מלימודו ולקיים
את המצוה, כמבואר במסכת מו"ק ט, ב]. 131. מִצְוָה אַחַת. היא מצות לימוד
תורה. 132. לִמַּד וְשִׁמַּר וְעִשָּׂה. בספרי הגירסא: "לימד ושמר הרי בידו שתי
מצוות, לימד ושמר ועשה אין למעלה הימנו". פירוש, לימד ושמר שיתקיימו
בידו, ובנוסף לכך קיים מצוות התורה, אין מעלה גדולה מזו.

עיונים

מעלות התורה

טו. וסוף הכבוד לבוא. וכן כתב הרמב"ם
(הלכות תשובה י, ב ו - ד): "העובד מאהבה
עוסק בתורה ובמצוות
והולך בנתיבות
החכמה, לא מפני דבר
בעולם ולא מפני יראת
הרעה ולא כדי לירש

הטובה, אלא עושה האמת מפני שהוא אמת וסוף הטובה לבוא בגללה. ומעלה
זו היא מעלה גדולה מאד ואין כל חכם זוכה לה, והיא מעלת אברהם אבינו
שקראו הקב"ה אוהבי לפי שלא עבד אלא מאהבה, והיא המעלה שצוונו בה
הקב"ה על ידי משה שנאמר ואהבת את ה' אלקיך. ובזמן שיאהוב אדם את ה'
אהבה הראויה מיד יעשה כל המצוות מאהבה... אמרו חכמים הראשונים: שמא
תאמר הריני לומד תורה בשביל שאהיה עשיר, בשביל שאקרא רבי, בשביל
שאקבל שכר בעוולם הבא, תלמוד לומר: לאהבה את ה', כל מה שאתם עושים
לא תעשו אלא מאהבה. ועוד אמרו חכמים: במצותי חפץ מאד ולא בשכר
מצותי, וכן היו גדולי החכמים מצויים לנבונני תלמידיהם ומשכיליהם ביחוד:
אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב וכו' אלא מפני שהוא הרב ראוי לשמשו,
כלומר עבדו מאהבה". עכ"ל.

והנה במה שכתב רבינו: "לאהבה - למד מכל מקום, וסוף הכבוד לבוא". וכן
הוא בלשון הברייתא (גדרים סב, א): "אלא למד מאהבה וסוף הכבוד לבוא".
לכאורה יש לתמוה כיון שצריך ללמוד מאהבה ולא לשם קבלת כבוד, מדוע
מסיים התנא ש'סוף הכבוד לבוא', מה נפקא מיניה יש בזה הרי האדם מחוייב
לעשות כן בין אם סוף הכבוד לבוא ובין אם אין סופו לבוא?

ביאורים

133. וּשְׂאֵשֶׁב בִּישִׁיבָה. ואהיה ראש ישיבה ויכבדוני. 134. וּשְׂאֵאֲרִין יָמִים.
בעולם הבא (ספרי). 135. לִמַּד מִכָּל מְקוֹם. למד תורה מאהבה להקב"ה, ולא
מחמת סיבות אחרות. 136. עֵין חַיִּים הִיא לְמַחְזִיקִים בָּהּ וּתְּוִמְכִּיהָ מֵאוֹשֶׁר.
התורה מביאה חיים ואושר לכל העוסקים בה (ראה תרגום ורש"י לפסוק).

מעלות התורה

עיונים

למִחְזִיקִים בָּהּ וְתִמְכִּיחַ מֵאִשְׁרֵי, וְאוֹמֵר (שם ה, כב): ¹³⁷כִּי חַיִּים הֵם לְמִצְאֵיהֶם וְלִכְל בִּשְׁרוֹ מֵרֶפֶא, וְאוֹמֵר (שם פסוק ט): ¹³⁸תִּתֵּן לְרֹאשֶׁךָ

בספר 'נדרי זריזין' (נדרים שם ד"ה תניא) תירץ, על פי מה שכתב בעל ההפלאה על מה שאמרו בחגיגה (ג, א) שדרש רבי אלעזר בן עזריה על הפסוק

הנאמר בענין מצות הקהל (דברים לא, יב): 'הקהל את העם האנשים והנשים והטף', אם אנשים באים ללמוד, נשים באות לשמוע, טף למה באין? כדי ליתן שכר למביאינהו. והקשה שם ההפלאה הרי אסור לשמש את הרב על מנת לקבל פרס (אבות א, ג), ואם כן כיצד מותר להביא את הטף כדי לקבל שכר? ותירץ שדווקא כשמכוון לטובת עצמו אסור לעשות על מנת לקבל פרס, אבל אם מתכוון לעשות רצון ה' שרצה לתת שכר לאדם, מותר וראוי לעשות כן. ולפי זה מותר לעשות על מנת לקבל כבוד אלא שלא תהיה כוונתו להנאת עצמו רק לעשות רצון ה'. ואם כן כשמכוון רק להנאת עצמו הכבוד הוא הראש והסוף, אף כשמכוון לעשות רצון ה' ממילא עיקר הכוונה היא לעשות רצון ה' והכבוד הוא הסוף, וזה מה שאמר התנא 'למד מאהבה וסוף הכבוד לבא', שבאופן שהכבוד הוא רק הסוף ועיקר הכוונה היא לעשות רצון ה' מותר וראוי הדבר. ב'עץ יוסף' ביאר, שיש שני מיני כבוד: א. הכבוד שיכבדוהו העולם. ב. הכבוד שאינו לעיני אנשים אלא שהוא מכבד בפני עצמו, וזהו מי שאינו עומד בדרגתו אלא מחפש תדיר להתעלות, וזהו הכבוד הרצוי. וכבוד זה מגיע על ידי שסק התורה לשמה מאהבתה עד שכל תענוגי העולם מאוסים בעיניו, ועל זה אמר התנא 'למוד מאהבה וסוף הכבוד לבוא' שעל ידי שיעסוק הרבה בתורה מאהבה יבוא יותר כבוד זה הרצוי, אך ודאי שאין הכוונה לכבוד המדומה שהוא הבל.

ביאורים

[הפסוק מדבר על התורה, שהולך על הפסוק הקודם שם: 'כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו']. הרי שסוף הכבוד לבוא, שהלומד תורה זוכה לחיים ולאורש (ר"ן נדרים סב, א). ¹³⁷כִּי חַיִּים הֵם לְמִצְאֵיהֶם וְלִכְל בִּשְׁרוֹ מֵרֶפֶא. התורה נותנת ללומדיה חיים ומרפא לכל בשרו. ¹³⁸תִּתֵּן לְרֹאשֶׁךָ לִוִּית חֵן, עֲטַרְת תַּפְאֶרֶת תִּמְנֶנָּה. 'תמגנן' הוא לשון מסירה [כמו בפסוק (בראשית יד,

מעלות התורה

לִוִּית חֵן עֲטַרְת תַּפְאֶרֶת תִּמְנֶנָּה, ¹³⁹לִוִּית חֵן - בְּעוֹלָם הַזֶּה, 'עֲטַרְת תַּפְאֶרֶת' - ¹⁴⁰בְּעוֹלָם הַבָּא. 'אַרְךָ יָמִים בְּיָמֶינָה' (שם ג, טז) - בְּעוֹלָם הַבָּא, 'בְּשִׂמְאוּלָה עֵשֶׂר וְכָבוֹד' (שם) - בְּעוֹלָם הַזֶּה.

וְאַתָּה הַקּוֹרֵא הַנְּעִים, תֵּן לְבָךְ וְעֵינֶיךָ, לְכָל הַמִּקְרָאוֹת וּמֵאֲמָרֵי חוֹ"ל בַּמִּדְרָשִׁים וּבַמֶּרֶא שֶׁהַצַּעֲנו לְפָנֶיךָ, מִגְדֵּל מַעֲלֵת תּוֹרָתֵנוּ הַקְדוּשָׁה, אֲשֶׁר אִם תַּחֲזֹרֶם חִיטָּב עַד שִׁיחִיו שְׁגוּרִים עַל לְשׁוֹנֶךָ, וְתִתְבַּוְּנֶנָּה בָּהֶם, בְּוֹדֵאֵי תוֹכֵל לְהַתְגַּבֵּר בְּמִלְחָמָתְךָ עַל יִצְרָךְ הַמִּתְגַּבֵּר עֲלֶיךָ בְּכָל יוֹם, לְהַפִּיל עֲלֶיךָ עֲצָלוּת וְהַתְרַשְׁלוּת מִלְמוּד הַתּוֹרָה הַקְדוּשָׁה, כִּי ¹⁴¹צוּפָה רָשָׁע לְצַדִּיק וּמִבְקֵשׁ לְהַמִּיתוֹ (תהלים לו, לב) - הֵינּוּ ¹⁴²מַחֲיוֹת הַתּוֹרָה הַקְדוּשָׁה, כִּי הֵיא

ביאורים

כ: 'אשר מגן צריך בידך' (אבע"ז ומצו"ד לפסוק)). מלבד 'לויית חן' שתתן התורה לראשך, היא גם תמסור לך 'עטרת תפארת', והכוונה היא שתביא לך כבוד (רש"י). ¹³⁹לִוִּית חֵן בְּעוֹלָם הַזֶּה. התורה נותנת ללומדיה חיבורי חן, וגם בעולם הזה נותנת שפע טובה כבוד וברכה. ¹⁴⁰בְּעוֹלָם הַבָּא. כמו שאמרו חז"ל (סנהדרין צב, א): כל המלמד תורה בעולם הזה, זוכה ומלמדה לעולם הבא (עמק הנצי"ב). ¹⁴¹צוּפָה רָשָׁע. אורב ה'רשע' - הוא היצר הרע. כמו שאמרו (קידושין ל, ב): 'יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ומבקש המיתו, שנאמר: "צופה רשע לצדיק"'. ¹⁴²מַחֲיוֹת הַתּוֹרָה הַקְדוּשָׁה. היצר שואף להמית את הצדיק מחיות התורה הקדושה.

מעלות התורה

¹⁴³ חיים באמת. לכן אהובי בני, חזר וחזר על כל הנזכר לעיל היטב, למען טוב לך בזה ובבא.

ביאורים

143. חיים באמת. חיים האמיתיים.

עיונים

מעלות התורה

[לד]

ועתה אבאר לך גם המאמרים הנמצאים בזהר הקדוש המדברים במעלת התורה.

א. התרפית ביום צרה צר כחכה. במסכת ברכות (סג, א): אמר רבי טבי אמר רבי יאשיה, כל המרפה עצמו מדברי תורה, אין בו כח לעמוד ביום

איתא בזהר הקדוש (ח"א קעד, ב), על פסוק (משלי כד, י): 'התרפית ביום צרה צר כחכה', וזה לשונו: בשעתא דבר נש אתרפי באורייתא, ואזיל באורחין דלא כשרין, כמה בעלי דבבין זמינין לקבליה, למחוי עליו קטגורין. ואפילו נשמתא דבר נש דאיהי חילא דיליה, איהי מרא דבבא לקבליה, דכתיב: 'צר כחכה'.

תרגום: איתא בזהר הקדוש על פסוק: ^{1(א)}התרפית ביום צרה צר כחכה: ²בשעה שהאדם מתרפה מן התורה, והולך בדרךים שאינם כשרים, ³מתרפה מן התורה, ⁴והולך בדרךים שאינם כשרים,

ביאורים

1. התרפית. אם נתרת מדברי תורה. 2. ביום צרה צר כחכה. שהמלאכים הנותנים כח לאדם לעמוד בצרותיו לא יעזרו לו (רש"י). 3. מתרפה מן התורה. כשבאפשרותו לעסוק בתורה ולא חש להתעסק בה. והמהרש"א (ברכות סג, א) מבאר שאף אם הוא לומד תורה ומקיימה, אלא שהוא ברפוי ובדרך עראי. 4. והולך בדרךים שאינם כשרים. מאחר שלא למד הרי הוא הולך בדרך שאינה

מעלות התורה

עיונים

צרה, שנאמר: 'התרפית ביום צרה צר כחכה'. כתב הרמב"ם (ת"ת פ"ג, ה"ב): "אין דברי תורה מתקיימין במי שמרפה עצמו עליה וכו', אלא במי שממית עצמו עליה ומצער גופו תמיד ולא יתן שינה לעיניו ולעפעפיו תנומה וכו'". וכן אמר שלמה בחכמתו 'התרפית ביום צרה צר כחכה'. ובמהרי"ץ חיות (ברכות שם) כתב שמקור דברי הרמב"ם הם מהגמרא הנ"ל. [אכן מדברי הגמרא רואים רק שאין בו כח לעמוד ביום צרה, והרמב"ם איירי שאין חוכמתו מתקיימת בו, אולם לדברי הזוהר שהביא כאן רבינו שפירש שצר כחכה היינו נשמתו של האדם, מובן היטב מקורו של הרמב"ם].

ויש לעיין, מה זה 'מרפה עצמו', ובמה עונשו? המהרש"א (שם) ביאר, שלומד ומקיים התורה, אך אם הוא ברפוי ובדרך עראי, וכמו שאמרו לעיל שם (לב, ב) שאחד מהדברים שצריכים חיזוק הוא דברי תורה.

ה'בן יהוידע' (שם) ביאר, שידוע אם אדם לומד תורה בהתרשלות ועצלות, שולטת בו שכחה שישכח לימודו, וגם ממילא לא יעשה פירות בתורה שאינו יכול להוציא חידושים מן התורה. מה שאין כן הלומד בזריזות בכל כחו, תהיה קבועה בליבו ויזכה להוציא פירות הם חידושי תורה. עוד ידוע מה שכתבו הראשונים שמה שנהנה האדם מן התורה בעולם הזה, לא מן הקרן הוא, אלא רק מן הפירות, ועיקר הלימוד הוא קרן, וחידושי תורה שהאדם מחדש זה נקרא פירות, ובזכות חידושי תורה יוכל לקבל טובה בעולם הזה. וזה מה שאומרת הגמרא: כל המרפה עצמו מדברי תורה, שלומד בהתרשלות ועצלות ורפיון, אז אין בו כח - היינו השגה כדי להוליד חידושים אשר זכותם יגינו עליו בעת צרה, כי זכות תורה המגין על האדם בעולם הזה בעת צרה הוא רק מן הפירות שהם החידושים הבאים לאדם על ידי השגתו. [ולדברי הזוהר שהביא כאן רבינו שפירש שצר כחכה היינו נשמתו של האדם, מובן היטב דברי ה'בן יהוידע', שכיון שאין כוח נשמתו מאירה בתפארת עזוזה, אין בו הכוח לחדש חידושי תורה].

ב'פרשת מרדכי' ביאר, שאדם העוסק במלאכה לעצמו, הוא עוסק בה בשקידה,

ביאורים

ראויה ללכת בה.

עיונים

מעלות התורה

⁵ כְּמָה בַּעֲלֵי שְׁנָאָה מְזַמְּנִים כְּנֶגְדּוֹ לְקַטְרֵג עָלָיו. וְאַפִּילוּ נִשְׁמָתוֹ שֶׁל הָאָדָם שֶׁהִיא הַכַּחַשׁ שֶׁלּוֹ, הִיא נַעֲשִׂית בַּעַל שְׁנָאָה כְּנֶגְדּוֹ, דְּכֵתִיב: ⁸ צַר בַּחֲכָה.

'הַתְּרַפִּית' - מֵאֵן דְּמַתְּרִפִּי יָדָי מִקְּוִדָּשָׁא בְּרִיךְ הוּא, דְּלֹא לְאַתְתַּקְפָּא בְּקוֹדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, וְהֵאִידִי יָכִיל בְּרִיךְ הוּא לְאַתְתַּקְפָּא בְּקוֹדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, מֵאֵן דְּאַתְתַּקִּיף בְּאוֹרֵייתָא, אֶתְתַּקִּיף בְּאִילָנָא דִּתְנִי, וְיַהֲיִיב תְּקִיפָא לְשִׁכְנִיתִיה.

תרגום: ⁹הַתְּרַפִּית' - מִי שֶׁמְרַפֵּה יָדוֹ מִהַקְּדָּה, שֶׁלֹּא

ביאורים

5. כְּמָה בַּעֲלֵי שְׁנָאָה מְזַמְּנִים כְּנֶגְדּוֹ לְקַטְרֵג עָלָיו. אז כמה כחות חיצוניים מזומנים לקטרג עליו ביום צרתו. 6. שְׁהִיא הַכַּחַשׁ שֶׁלּוֹ. שהיא כחו ותוקפו של האדם. 7. בַּעַל שְׁנָאָה כְּנֶגְדּוֹ. כאויב כנגדו. 8. צַר בַּחֲכָה. נשמתו שהיא כחו, נעשית לו צר ואויב, וגם היא תסכים עם המקטרגים עליו (מפרשים). [דורש כאילו היה כתוב 'צר כחך', שרומז על הנשמה, שהיא כחו ותוקפו של האדם]. 9. הַתְּרַפִּית. שואל,

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

**לְהִתְחַזֵּק בַּהֲקֵבָהּ, וְהִיאֵךְ יָכוֹל
הָאָדָם לְהִתְחַזֵּק בַּהֲקֵבָהּ, מִי
שֶׁמִּתְחַזֵּק בַּתּוֹרָה, מִתְחַזֵּק בְּעֵין
הַחַיִּים, ¹⁰וְנוֹתֵן חֹזֶק ¹¹לְשִׁכְנָהּ.**

ב. להתחזק בהקב"ה.
ב'אור תורה' (אות
פח) ביאור: הענין,
כמו שכתוב (דברים
לא, ו): 'כי ה' אלהיך
הוא ההולך עמך לא
ירפך ולא יעזבך', וכמו

שאמר הקב"ה ליהושע (יהושע א, ח-ז): 'רק חזק ואמץ מאד לשמור לעשות
ככל התורה וכו' לא ימוש ספר התורה הזה מפִּיךְ והגִּיתָ בוּ יומם ולילה למען
תשמור לעשות ככל הכתוב בו כי אז תצליח את דרכך ואז תשכיל', כי מי
שהוא עוסק בתורה הוא דבוק באלקים חיים, ואינו נעזב ממנו, ואז מתחזק
- בו יתברך, ומתגבר על כל שונאיו, כי אין שום שליטה לסטרא אחרא וכל
כוחות דיליה שהם בעלי דבבין דיליה. אבל מי שמתבטל מן התורה, אז נפרד
מאתו יתברך, ואז ממילא יש לו רפיון ידים, וכן דרשו רבותינו ז"ל (מכילתא
בשלח - עמלק פ"א) על פסוק (שמות יט, ב): 'ויסעו מרפידים' - שרפו ידיהם
מן התורה, מיד: 'ויבוא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים' (שם יז, ח), ורצה
לומר, שעל ידי שנתבטלו מן התורה, אז רפו ידיהם [פירוש: 'שרפו ידיהם'
- מלהתאמץ ולהתחזק בהקב"ה, 'מן התורה' - מחמת שעזבו את התורה,
ולכן 'ויבוא עמלק' (רמ"ג)], ונתגבר עליהם עמלק שהוא בעל מריבה עם עם
ישראל.

ביאורים

מהו התרפית. **10. ונותן חוזק לשכינה.** על ידי שמתחזק בלימוד התורה
נותן הוא כביכול חוזק וכח לשכינה הנקראת כנסת ישראל להתחזק ולהתגבר
(עפ"י המשך דברי הזוהר). [אדם בהתנהגותו הטובה גורם שהקב"ה ישפיע
על עם ישראל מטובו, בבחינת "תנו עז לאלהים" (תהלים סח, לה). שמעשי
ישראל נותנים כביכול כוח להשפיע עליהם ברכה]. **11. לשכינה.** המשך
דברי הזוהר שם: שהמתרפה מלימוד התורה, עליו נאמר: 'התרפית ביום
צרה צר כחכה', דהיינו, ביום שתבוא צרה [והשכינה מבקשת להצילו], אזי
על ידי שנתרפה מהתורה כביכול דוחק ומציק את השכינה שהיא כוחו של
העולם.

ג. וכמה מליצי יושר
עומדים עליו להזכיר
אותו לטוב. במסכת
אבות (ד, יא): "רבי
אליעזר בן יעקב
אומר, העושה מצוה
אחת קונה לו פרקליט
אחד". על כל מצוה
ומצוה שעושה האדם
בעולם הזה מוסרים לו
מלאך, אשר תפקידו

**וְכַמָּה סַנְגֻרִין קָיִימִין עָלֶיהָ
לְאִדְפָּרָא לִיהָ לְטַב.**

**תרגום: ¹²וְכַמָּה מְלִיצֵי יִשְׂרָאֵל
עוֹמְדִים עָלָיו לְהַזְכִּיר
אוֹתוֹ לְטוֹב.**

להיות מליץ טוב בעדו, ולהזכיר זכותו בעת קטרוג (רע"ב; רש"י; רשב"ץ).
וכן נאמר (איוב לג, כג): 'אם יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף להגיד לאדם
ישרו', הרי שישנם מלאכים שתפקידם להמליץ טוב על האדם (רש"י; רשב"ץ;
ראה שבת לב, א), מלאכים אלה נבראים מן המצוות שעושה אדם, שכן מכל
מעשה שעושה אדם בעולם הזה נוצר מלאך: עשיית מצוה יוצרת מלאך טוב
המשמש לו כסניגור, ואילו עבירה יוצרת מלאך רע המשמש כקטיגור נגדו (זרע
יצחק; מהרש"א שבת שם, וסוטה ג, ב). [ולכן נקטה המשנה לשון קנין 'קונה לו
פרקליט אחד', כי מלאכים אלה נבראו על ידו והם שלו וקניינו ממש. מלאכים
אלה נקראים גם "פרקליטים גדולים" (ראה שבת לב, א), כי הם עומדים להגנתו
יותר משאר המלאכים המלמדים אף הם זכות על ישראל, לפי שכל עצמם לא
נבראו אלא לתכלית זו, להמליץ בעדו ולהגן עליו מן הפורענות (ענף יוסף על
עין יעקב, שבת שם)].

ואם כן בעסק התורה, שכל דיבור ודיבור שמוציא אדם מפיו, מקיים בזה מצות
עשה של תלמוד תורה [וכמו שכתב הגר"א (בשנות אליהו פאה פ"א מ"א),
שכל תיבה ותיבה של תלמוד תורה היא מצוה בפני עצמה, וכשלומד למשל דף
אחד מקיים כמה מאות מצוות, עיי"ש], הרי כמה אלפים סנגורים ופרקליטים

ביאורים

12. וכמה מליצי יושר עומדים עליו להזכיר אותו לטוב. על אותו אדם
המתחזק בתורה כמה מלאכים מליצי יושר ממונים להזכירו לטוב.

מעלות התורה

עיונים

ומאן דאשתדל באורייתא, עליה כתיב (שם ו, כב): 'בשכבך תשמר עליך, באורייתא תשמור עליך מדינא דהאי עלמא. 'והקיצות היא תשיחך' (שם) - לעולם הבא, כד יתער קודשא בריך הוא לאחר מיתה, כדן 'היא תשיחך', תהיו סניגוריא על גופך, כגין דיקומון אינון [גופין דאשתדלו באורייתא] כקדמיתא לחיי עלמא, כמו שכתוב (דניאל יב, ב): 'ורבים מישגי אדמת עפר יקיצו אלה לחיי עולם', כגין דעסקין כתיי עלמא דאיהי אורייתא.

נבראים, והם המליצים בעדו להזכירו לטובה. וכן אמרו (חגיגה יד, א): כל דיבור ודיבור שיוצא מפי הקב"ה, נברא ממנו מלאך אחד, ולכן מכל דיבור ודיבור שמוציא האדם בתורה - שהם עצמם דברי הקב"ה - נבראים על ידם פרקליטים הרבה, והבן. (אור תורה, פט). ד. בשכבך בקבר תשמור עליך. מצאנו בדברי חז"ל במקומות

תרגום: ומי שמשתדל ועוסק בתורה, עליו נאמר: 'בשכבך תשמר עליך', ⁽⁷⁾ 'בשכבך בקבר תשמור עליך, התורה תשמור עליך ¹³ מדין של העולם

ביאורים

13. מדין של העולם ההוא. כלומר, התורה תגן עליך לאחר מותך, ותשמור עליך מייסורי הגיהנום וחיבוט הקבר.

מעלות התורה

עיונים

ההוא. 'והקיצות היא תשיחך' - לעולם הבא, ¹⁴ 'כשיעוררו הקב"ה רבים, שהתורה מגינה על האדם מייסורים לאחר מותו. וכמו שאמרו (גמרא חגיגה כו, א): "תלמידי חכמים אין אור של גיהנם שולטת בהן". וראה באריכות מקורות רבים לכך ב'נפש החיים' שער ד' פרק י"ז.

ומה שאמרו (אבות ו, ט): 'בשכבך תשמר עליך' (משלי ו, כב) - בקבר וכו', ביאר ב'אור תורה' (אות סח), וז"ל: יש בו כוונה עמוקה, ובאיתי במקום אחר מאמרם ז"ל (יבמות צז, א): 'כל תלמיד חכם שאומרים דבר שמועה מפיו בעולם הזה, שפתותיו דובבות בקבר', וכתבתי בזה עומק כוונתם בזה, שהוא כפשוטו ומשמעו, כי באמת כל קיום הבריאה הוא על ידי התורה, וכל קיום של ישראל תלוי בו, וכל אחד מישראל יש לו חלק בתורה, מה שקיבל מהר סיני, והוא לפי חלקי הרכבת נפשו, כך הם צירופי האותיות והתיבות של חלק חידושי התורה שקיבל בהר סיני. וענין המיתה באדם, הוא פרוד היסודות זה מזה, וכשאחד אומר דבר שמועה שחידש אותו תלמיד חכם בחייו, אז כביכול הוא יתברך אומרו גם כן בשמו במתיבתא דרקייע, ואז אותו הדיבור הוא עצם שפע הרכבת אורות שנצטרפו יחד לחלק נשמת אותו התלמיד חכם, ועל ידי זה יורד אור הנשמה למטה, ומתחבר חלקי יסודות הארבעה [אש, רוח, מים, עפר] של גופו על ידי שנפשו מתפשט להאיר בו. וזה עצם תחיית המתים, שהוא יתברך ישלח דברו ויקבץ כל חלקי היסודות שנפרדו, ועל זה נאמר (יחזקאל לו, ט): 'מארבע רוחות באי הרוח' וכו'. ותחיית המתים יהיה גם כן על ידי התורה שעסק בו כל אחד בחייו, שהוא עצם חיותו, ורק שאז יישאר בקיום, מאחר שכבר ייפרד הזהמא מן הגוף שבקבר לגמרי. אבל בעולם הזה בעת שמזכירים תורתו בעולם, אז הוא ממש תחיית המתים אצלו על אותו רגע, ואחר כך חוזרים ונפרדים, ולכן אז שפתותיו דובבות בקבר ממש. והוא מה שאמרו: 'בשכבך תשמור עליך' - בקבר, וכן אחר כך: 'והקיצות היא תשיחך' - לתחיית המתים. ולכן אמרו רבותינו ז"ל בסוף כתובות (קיא, ב): מאי דכתיב (ישעיה כו, ט): 'כי טל אורות טלך', כל העוסק באור תורה, טל תורה מחייו. עכ"ד.

ביאורים

14. כשיעוררו הקב"ה לאחר מיתה. כשיעורר ה' רוחות ונשמות להחיות

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

לְאַחַר מִיתָה. ¹⁵אֹז 'הִיא תְּשִׁיחָךְ',
הַתּוֹרָה תִּלְמַד זְכוֹת עַל גּוֹפֶךְ, כְּדִי
שִׁיקוּמוֹ אוֹתָם [הַגּוֹפִים שֶׁעֲסָקוּ
בַתּוֹרָה] ¹⁶תַּחֲלָה לְחַיֵּי עוֹלָם, כְּמוֹ
שֶׁפָּתוּב: 'וְרַבִּים מִיִּשְׁנֵי אֲדָמַת עֶפֶר
¹⁷יִקְיִצּוּ אֶלֶּה לְחַיֵּי עוֹלָם', ¹⁸לְפִי
שֶׁעֲסָקִים בְּחַיֵּי עוֹלָם, זוֹ הַתּוֹרָה.

וְכָל אֵינֶזֶן מִלִּין דְּאֶפִּיק מְאוֹרֵייתָא,
דְּאֶשְׁתַּדֵּל בְּהוֹן בְּהַאי עֲלָמָא,
קְמִינִן קְמִי קוֹדֶשָׁא בְּרִידָה הוּא, וְאֶמְרִין קְלִיהוֹן וְלֹא
מִשְׁתַּבְּכִין.

תרגום: ^(ה)וְכָל אֵלּוֹ הַתִּכּוֹת שֶׁל הַתּוֹרָה שֶׁמוֹצִיא
[מִפִּי], שֶׁעֲסָק בָּהֶם בְּעוֹלָם הַזֶּה, עוֹמְדִים

ביאורים

המתים, ביום הדין הגדול. ¹⁵אז היא תשיחך. אז התורה 'תשיח' עבורך,
כלומר, תמליץ בערך בדברים טובים. ¹⁶תחילה לחיי עולם. ואלו הם שיקומי
תחילה לחיי עולם. ¹⁷יקיצו. יקומו לתחייה. ¹⁸לפי שעוסקים בחיי עולם
זו התורה. מפרש 'אלה לחיי עולם' הכוונה: אלה שיקומו - יקומו לפי שעסקו
בתורה שהיא חיי עולם. ¹⁹וכל אלו התיבות. כל תיבה ותיבה של תורה

ש'אשת חיל' קאי על
התורה, ועל כן אם
היה אומר 'כל ימי חייו'
היה במשמע שרק
בימי חייו של האדם
מעוררת [התורה]
זכות עליו, אבל לא
לאחר פטירתו, ולזה
אמר 'כל ימי חייה' של
התורה היא גומלת לו
טוב, אם כן הוא לעד
ולעולמי עולמים. וזהו
בכל הטובות שצריך,
בין בקבר, ובין לעולם
התחיה, ובין לעולם
הבא, ובין להינצל מיום
הדין הגדול והנורא
שיהיה לעתיד לבא.
עכ"ל.

וכן אמרו רבותינו
ז"ל בפרק חלק (סנהדרין צט, ב) על הפסוק (משלי טז, כו): 'נפש עמל עמלה
לו' וכו', הוא עמל במקום זה והתורה עומלת לו במקום אחר. ובמשלי רבנא
(פרשה י"ד) 'חכמות נשים בנתה ביתה' (משלי יד, א), כל מי שקנה לו חכמה
בעולם הזה, היא מובטח שהיא בנתה לו בית לעולם הבא, 'ואולת בידיה
תהרסנו' (שם), כל מי שלא קנה לו חכמה, היא מובטח שקנה לו גיהנם לעתיד
לבא. [ועיין עוד 'נפש החיים' ש"ד פיי"ז].

ביאורים

לְפָנֵי הַקֶּבֶ"ה, ²⁰וְאֹמְרִים קוֹלָם,
וְאֵינָם שׁוֹקְטִים [מִלְּלַמַּד זְכוֹת עַל
הָאָדָם].

ובכפרשת וישוב: וַיֵּשֶׁב (ח"א קפר, כ; קפה
(א): מֵאֵן דְּבִטִּיל
מְאוֹרֵייתָא, פְּאֵלוֹ חֶרֶב עֲלָמָא שְׁלִים.
דְּכַמָּה אֵית לִיה לְבַר נֶשׁ לֹאֲשֶׁתְּדִלָּא
בְּאוֹרֵייתָא, דְּכָל דְּאֶשְׁתַּדֵּל
בְּאוֹרֵייתָא, אֵית לִיה חַיִּין בְּעֲלָמָא
דִּין וּבְעֲלָמָא דְּאַתִּי. וְאֶפִּילוֹ מֵאֵן
דְּלֹא אֶשְׁתַּדֵּל בָּהּ לְשִׁמְהָ בְּדָקָא יְאוּת,

וכן אמרו רבותינו
ז"ל בפרק חלק (סנהדרין צט, ב) על הפסוק (משלי טז, כו): 'נפש עמל עמלה
לו' וכו', הוא עמל במקום זה והתורה עומלת לו במקום אחר. ובמשלי רבנא
(פרשה י"ד) 'חכמות נשים בנתה ביתה' (משלי יד, א), כל מי שקנה לו חכמה
בעולם הזה, היא מובטח שהיא בנתה לו בית לעולם הבא, 'ואולת בידיה
תהרסנו' (שם), כל מי שלא קנה לו חכמה, היא מובטח שקנה לו גיהנם לעתיד
לבא. [ועיין עוד 'נפש החיים' ש"ד פיי"ז].

שמוציא אדם מפיו, אותם התיבות עצמם מליצים עליו זכות בשמים ממעל
לפני הקב"ה. ²⁰ואומרים קולם. ומשמיעים קולם בלימוד זכות על אותו אדם
שעסק בתורה בעולם הזה.

מעלות התורה

עיונים

זְכִי לְאָנֹכִי טֹב בְּעֵלְמָא דִּין, וְלֹא דִינִין וְשֵׁלָא יְדוֹנוּ אוֹתוּ
 לִיָּה בְּעֵלְמָא דְאֵתִי. תָּא חַוִּי, כְּתִיב
 (משלי ג, טז): 'אֲרֹךְ יָמִים בִּימִינָהּ, הָאֵי מֵאֵן דְּאִשְׁתַּדֵּל בָּהּ
 לְשִׁמְהָ. 'בְּשִׁמְאוּלָּהּ עֵשֶׁר וְכְבוֹד' (שם), אֲנָרָא טָבָא וְשִׁלְמָא
 אִיתִּי לִיָּה בְּהָאֵי עֵלְמָא. וְכָל מֵאֵן דְּאִשְׁתַּדֵּל בָּהּ לְשִׁמְהָ, כִּד
 נִפְקִי מִהָאֵי עֵלְמָא, אֲוִרִייתָא אֲזֵלֶת קַמִּיָּה, וּמְכַרְזִת קַמִּיָּה,
 וְאִגִּינֵת עֲלֵיהּ, דְּלֹא יִקְרִבִּין בְּחַדִּי מְרָא דְדִינָא. כִּד שְׂכִיב גּוֹפּוֹ
 בְּקֶבֶר, אִיחִי נָטְרֵת לִיָּה. כִּד נִשְׁמָתָא אֲזֵלֶת לְאַסְתִּלְקָא מִהָאֵי
 עֵלְמָא, אִיחִי אֲזֵלֶת קַמִּיָּה, וְכַמְּה תַרְעִין אֶתְתַּבְּרוּן קַמִּיָּה.
 עַד דִּיתַעַר בְּזַמְנָא דִּיקוּמוֹן מִתְנָא, אִיחִי סַנְגִּירָא עֲלֵיהּ.

תַּרְגוּם: וּבְפִרְשֵׁת וַיֵּשֶׁב: מִי שֶׁמִּתְבַּטֵּל מִן הַתּוֹרָה,
 כֵּאלֹלֵי הַחֲרִיב עוֹלָם שָׁלֵם. שְׂכַמָּה יֵשׁ לְבָנִי
 אֲדָם לְהִשְׁתַּדֵּל וְלַעֲסֵק בַּתּוֹרָה, שֶׁכָּל מִי שֶׁמִּשְׁתַּדֵּל
 בַּתּוֹרָה, יֵשׁ לוֹ חַיִּים בְּעוֹלָם הַזֶּה וּבְעוֹלָם הַבָּא. וְאִפְּלִיּוֹ מִי
 שֶׁלֹּא עָסֵק בָּהּ לְשִׁמְהָ כְּרָאוּי, זֹכֶה לְשִׁכָּר טוֹב בְּעוֹלָם
 הַזֶּה, וְשֵׁלָא יְדוֹנוּ אוֹתוֹ בְּעוֹלָם הַבָּא. בָּא רֵאָה, כְּתוּב:

ביאורים

21. כאילו החריב עולם שלם. כאילו החריב את כל העולם. 22. ושלא ידונו אותו. לגיהנום.

מעלות התורה

עיונים

נתקשו במאמר זה, האיך אפשר לומר, שמי שעסק בתורה, אף שהרבה לחטוא, שלא ידונו אותו בעולם הבא, והרי אמרו חז"ל (ב"ק נ, א): "כל האומר הקב"ה ותן הוא (-המוותר ומתעלם מעוונות בלי תשובה), יותרו חייו (-חייו יהיו מיותרים. כלומר, חייו וגופו יהיו הפקר בידי שמים, הואיל והוא מורה בכך לבריות לחטוא. רש"י)". ועיין 'אור תורה' (אות צא) מה שכתב בזה.
 בספר 'מכתב מאלהיו' (ח"ד עמ' 46) ביאר את דברי הזוהר, וז': כבר הזכרנו לעיל שהבסיס ללימוד התורה הוא - שלומדה מפני שהיא תורת ה', והוא דבק אליו יתברך דבקות נפשית. אי אפשר לברר שום אמת נפשית על ידי השכל. כל בירור בענין המדות ניתן לדחות; למי שרוצה להתעקש לא תוכל לברר בשכל אף איסור רציחה, כי אין לדברים אלו הוכחות מוכרחות כבמתמטיקה. ה' יתברך נתן לנו תורה שהבסיס שלה היא שכך ציוה ה', אחר כך יעיין בשכלו איך ומה ציוה ה', אבל לא למה ציוה ה', כאילו התורה הקדושה כפופה לביקורת שכלו. העכו"ם לא חפצו לקבל התורה, כי לא הייתה לפי רוחם, ועל כן חסר להם הבסיס לתורה. ובכן, הן כבר ראינו מה עלתה להם, ומה הועילה הציוויליזציה. הרי נתגלה קלונם לעין כל, שנשארו חיות טרף, וגורעים הרבה מחיות טרף, תחת מסווה של "תרבות" חיצונית.

אבל מה שלמדנו לעיל, "דמאן דאשתדל באורייתא" פוטרים אותו מדינא דההוא עלמא, צריך עיון, שהרי ענין גיהנום ידוע שהוא להכין את נפש החוטא ולתקנה לימות המשיח ולעולם הבא, ואיך יתקון החוטא בלי עונשים? אך הענין הוא, שמי שלמד תורה והוא דבוק בה, כשיבוא זמן הגילוי יכיר את האמת וידענה בליבו, מאחר שכבר למד את הבסיס, דהיינו שאי אפשר לבנות השגותיו על פי נגיעותיו כלל. ומאחר ועיקר מטרת עונשי גיהנום הוא לברר לאדם את האמת הפנימית (כמו שביארנו בכמה מקומות), זה שדרך התורה כבר חרותה בליבו לא יצטרך להם.

ועיין בזוהר וישלח (קעה, ב) שכתב כן בהדיא: "וצדיקים ילכו בסגן דאינון ידעין אורחין דקוב"ה... דכל מאן דאשתדל באורייתא בהאי עלמא (בעולם הזה) יהכון בה בההוא עלמא (ילכו בה בעולם הבא) כד יפקון מהאי עלמא (כאשר יצאו מהעולם הזה), ואי לא ישתדלו באורייתא בהאי עלמא ולא ידעין אורחין ושבילין כד יפקון מהאי עלמא לא ידעין למיהן באנון אורחין ושבילין... וכשלון וכו'". כללו של דבר, את האמת שבלב אי אפשר להשיג כלל בלי קבלת התורה

מעלות התורה

עיונים

מיוצרו ובוראו יתברך שמו ויתעלה כאשר עינים תחזינה מישרים במאמרים הנ"ל [יעו"ש שהביא הרבה מאוד מאמרי חז"ל בגודל מעלת לימוד התורה] ולרגעים תבחננו. וברור לך מזה יפה, אם יאמרו לאדם מנה מנה תקלי זהב וכל מה שתמנה ותספור בשעה זו יהיו לך לבדך ואין לזרים אתך, בוודאי לא ישב בטל אפילו רגע כמימרא ולא יוציא זמן מה לבטלה בשחיה בטלה וכיוצא, בכדי שלא יאבד הון בידים כמה זהובים שיוכל לספור באותו רגע, ואיך לא תעלה על דעתך תורת ה' תמימה משיבת נפש, הנחמדים מזהב ומפז רב? ובעונותינו הרבים כמה רגעים ביום, אדם שהוא בן תורה ויודע ספר יושב בטל, וכי שיח לו והולך אחר שיחה בטלה, בעת ובעונה שהיה לו אז פנאי ללמוד תורה באיזה ספר קדוש שיהיה. ואיך לא יחוס על עצמו, על נפשו ונשמתו וגופו? - שאדם נידון בכל יום בעולם הזה, ובעולם הבא בגיהנם לאחר פטירתו, כמאמר חז"ל: תחילת דינו של אדם על דברי תורה, שנאמר 'פטר מים ראשית מדון'. ועוד אמרו רבותינו ז"ל: כל מי שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק, הקב"ה מביא עליו יסורים מכווערים ועוכרים אותו, שנאמר 'נאלמתי דומיה' וגו'. ועוד אמרו: כל המרפה עצמו מדברי תורה אינו יכול לעמוד ביום צרה, שנאמר: 'התרפית ביום צרה צר כחך'. ועוד אמרו: כל המרפה עצמו מדברי תורה נופל בגיהנום, שנאמר 'אדם תועה' וגו'. ועוד אמרו: השח שיחת חולין עובר בעשה, שנאמר 'ודברת בס' - ולא בדברים בטלים וכו', עכ"ל ספר יסוד ושורש העבודה.

ובצוואתו (אות ל"ה) כתב וז"ל: בניי אהוביי וכו' כן הייתי מתפאר ומתהלל במחשבותי בתמידות בגודל מעלת תורתו הקדושה, כי הייתה הסכמה אמיתית בלבי אף בקט שכלי גודל מעלת תורתו הקדושה והתמימה לאין ערך וסוף וקץ ותכלית וכו', לכן בוודאי, האדם שיש לו בתמידות התפארות גדולה מגודל מעלת תורתו הקדושה כנ"ל, לא ינוח ולא ישקוט מלהגות בה בכל עת שיש לו פנאי, אף רגע אחד לא יבלה זמן רגע זה בהבלי העולם ודברים בטלים וכו', רק יחטוף בידו איזה ספר קדוש, יהיה מי שיהיה, ויהגה בה - אף כמה שורות, אף כמה תיבות - באותו רגע מגודל התפארותו בה, מלבד האזהרה מהגמרא הקדושה (יומא יט, ב) שעובר על עשה ולא תעשה על כל דיבור בטל שיצא מפיו כנודע, וגודל העונש על זה ר"ל כנזכר בגמרא הקדושה ובפרט בזוהר הקדוש במקומות רבים. לכן בני אהוביי בבקשה מכם במאוד מאוד שתחקקו על לבכם התפארות זו של תורתנו הקדושה והתמימה, ובוודאי

עיונים

מעלות התורה

תזכו בשביל זה לכל טוב הצפון שעין לא ראתה, וגם אני אהיה בשביל זה מליץ טוב בתמידות בעדכם, ודי בהערה זו. עכ"ל צואת ה'יסוד ושורש העבודה'.

מאורייתא, ואשתבקו מינה. דכולא קמיין על קיומא דאורייתא, ועלמא לא מתקנימא בקיומא אלא באורייתא, בגין דהיא קיומא דעלאין ותתאין.

תרגום: בא וראה, כמה קשה ענישו של פטול תורה, שהרי לא גלו ישראל מארץ הקדושה, אלא משום שנתבטלו מן התורה ועזבו אותה לגמרי. שהכל קיים על קיום התורה,³⁴ והעולם אינו מתקיים בקיומו³⁵ אלא בתורה, משום שהיא קיום העולמות עליונים ותחתונים.

עוד שם בתקנת הזכר (ה, ב): כמה אית ליה לבר נש לאשתדלא באורייתא ימא וליליא, בגין דקודשא בריך הוא ציית לקליה. וכל מילין דאורייתא דאתחדש מפומיה דבר נש, האי מלה סלקא, וקודשא

ביאורים

34. והעולם אינו מתקיים בקיומו. והעולם אינו עומד על קיומו. 35. אלא בתורה. אלא בכח לימוד התורה.

מעלות התורה

עיונים

בְּרִיךְ הוּא נָטִיל הָאֵי מִלָּה, וְנִשְׁקֵי לִיה, וְעֵטֶר לָהּ בְּשִׁבְעֵין עֶטְרִין.

תרגום: עוד שם בהקדמת הזהר:

בְּמָה צָרִיךְ הָאָדָם לְהִשְׁתַּדֵּל וּלְעִסֵּק בַּתּוֹרָה יוֹמָם וּלְלֵילָה, לְפִי שֶׁהֶקֶץ"ה מֵאֵיזֶן³⁶ לְקוּלוֹ. (ח) וְכָל דָּבָר שֶׁל תּוֹרָה³⁷ שֶׁמִּתְחַדֵּשׁ

ח. וכל דבר של תורה שמתחדש מפיו של האדם אותה המלה עולה והקב"ה נוטל אותה מילה ונושק לה ומעטר אותה בשבעים עטרות. ב'תנא דבי אליהו' (רבה, פרק י"ח): 'ועל הנחל יעלה על שפתו מזה ומזה כל עץ מאכל, לא יבל עלהו, ולא יתן פריו, לחדשיו יבכר' (יחזקאל מז, יב), ופרש שם

כל זה הכתוב על דברי תורה, ואומר שם: מהו 'לחדשיו יבכר', למחדשי תורה, שמחדשין את התורה בכל יום תמיד, [שמדמה אותם] לבן שהוא בכור לאביו ולאמו שמחדש דברי תורה, שהכל שמחין בו. כיצד, אם יש לאדם בן בכור בבית רבו, אם יש בו תורה, שמחה מתחדש לו לאביו בכל יום, עליו הכתוב אומר (משלי י, א) 'בן חכם ישמח אב'. ובהמשך שם: לעולם ישב אדם ויעסוק בתורה וכו', ויניח הכל וילך לבית הכנסת ולבית המדרש ובכל מקום שמחדשים בו תורה, שבישיבת בית הכנסת ובשיבת בית המדרש, שמחה מתחדש להקב"ה בכל יום תמיד, וכו'. עיי"ש.

במעלת המחדש חידושי תורה כתב ב'נפש החיים' (ש"ד פ"ב) וז"ל: "וכל שכן חידושין אמיתיים דאורייתא המתחדשין על ידי האדם, אין ערוך לגודל נוראות נפלאות עניינם ופעולתם למעלה. שכל מילה ומילה פרטית המתחדשת מפי האדם, קודשא בריך שניק לה ומעטר לה, ובנה ממנו עולם חדש בפני עצמו, והן הן 'השמים החדשים והארץ החדשה' שאמר הכתוב (ישעיה סו, כב). עכ"ל. עיי"ש.

ביאורים

36. לקולו. לדברי תורה שמוציא מפיו. 37. שמתחדש מפיו של האדם. 'מפיו' דוקא, כי צריך לבטא בשפתיו מה שלומד ולא די בהרהור (מתוך מדבש).

מעלות התורה

עיונים

מִפְּיוֹ שֶׁל הָאָדָם, ³⁸אוֹתָהּ הַמִּילָה עוֹלָה, וְהֶקֶץ"ה ³⁹נוֹטֵל אוֹתָהּ מִלָּה, וְנוֹשֵׁק לָהּ, ⁴⁰וּמַעְטֵר אוֹתָהּ בְּשִׁבְעִים עֶטְרוֹת.

במה שכתב ה'נפש החיים' שעל ידי חידושי התורה נבראים עולמות חדשים, באר הענין ב'אור תורה' (אות פ"א), וז"ל: כי על ידי

התורה נבראו כל הברואים, וכל הנהגותיהם ופרטיהם - הכל על ידי צרופי שמות היוצאים מאותיות התורה. וכל הבריאה כפי מה שהיא - נברא על ידי אותיות התורה המבוארים בה בכתב, ועל ידי חידושי תורה שמחדשים בה בכל עת ומוציאים בה דברים חדשים מה שלא באו עדיין לידי גילוי והיו כמוסים בה בכח ולא בפועל - הם מחדשים חידושים נפלאים בנבראים, ובוראים 'שמים חדשים' [כדכתיב (ישעיה סו, כב) 'כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עושה', והם השמים שנבראים על ידי חידושים שמחדשים ישראל בתורה (רמ"ג)] - מה שהיה גם כן בתחילה בכח בנבראים, כפי הגבול שניתן להם מתחילה. ועל ידי חידושי תורה מוסיפים ומגדילים אורם, כמו אילן הצומח מתוך הגרעין שבפרי, שהכל היה כלול בו בתחילה, וכו'. וכמו שאמרו (ב"ר א, יד, ורש"י בראשית א, יד): 'את השמים' - לרבות תולדותיהם, 'ואת הארץ' - לרבות תולדותיה, והוא בחינת מה שניתן בנבראים בכח, ולהגדיל אורם ולהוסיף בהם כח ואומץ על ידי התורה ומעשים טובים של ישראל. ואחר כך נברא בפועל - בתשעה מאמרות שבששת ימי בראשית. ומה שנברא בתחילה במחשבה, זה נשאר בשביל ישראל, שהם ישלימו גדר הבריאה הזאת על ידי חידושי תורה שיעסקו בה. ולכן אמרו חז"ל (ילקו"ש בראשית רמז ב): 'בראשית' - בשביל ישראל שנקראו ראשית, ואמרו (ב"ר א, ד): 'ישראל עלו במחשבה תחילה וכו' [ומפרש רבינו שישראל עלו בתיבת 'בראשית' שהוא 'במחשבה', שעל ידי תורתם מוציאים המחשבה מהכח אל הפועל (רמ"ג)]. עכ"ל.

ביאורים

38. אותה המילה. של דברי התורה. 39. נוטל אותה מילה. נוטל אליו את התיבה שנתחדשה בתורה. 40. ומעטר אותה בשבעים עטרות. שנחשב לאדם כאילו עסק בשבעים פנים שבתורה (מתוך מדבש, בפ"ב).

מעלות התורה

עיונים

עוֹד שָׁם (יב, ב): כָּל פֶּר נֶשׁ דָּלָא
עָסִיק בְּאוֹרֵייתָא, לִית לִיה
נִפְשָׁא קְדִישָׁא, וְקִידָשָׁא דְלַעֲיֵלָא לֹא
שְׂרָיָא עֲלוּיָהּ. וְכִר נֶשׁ דְּעָסִיק
בְּאוֹרֵייתָא, אֲתַתְּקֵן בְּהַאי קִידָשָׁא
לְמַהֲדֵר בְּמִלְאכִין קְדִישִׁין, בְּמוֹ
שְׁנָאֵמֶר (תהלים קג, ב): 'בָּרְכוּ ה'
מִלְאָכֵיו גְּבַרִי כַח עֲשֵׂי דְבָרוֹ לְשִׁמְעַ
בְּקוֹל דְּבָרוֹ, אֲלִין אִינוּן דְּעָסִיקִין
בְּאוֹרֵייתָא דְּאִיקְרוּן מִלְאָכִין.

ט. ואדם שעוסק בתורה נתקן בקדושה זו להיות כמלאכים קדושים. כי קדוש אני, ודא אורייתא. ומטעם זה אמרו בזוהר הק' (ויקרא פא, א) שהתורה היא "קדושה דסליקת על כל קדושין". ולפיכך העוסק בתורה מתעלה בקדושה בדרגת קדש-הקדשים, "ותלמידי דרב וכו' אתקריאו קדש קדשים" (רע"מ ויקרא כט, ב).

תַּרְגוּם: עוֹד שָׁם: כָּל אָדָם שְׂאִינוּ עוֹסֵק בַּתּוֹרָה, אִין לוֹ
נִפְשָׁא קְדוּשָׁה, וְיִקְדָּשָׁה הַעֲלִינָה אִינָה שׁוֹרָה
עָלָיו. (ט) וְאָדָם שְׁעוֹסֵק בַּתּוֹרָה, נִתְקֵן בְּקְדוּשָׁה זוֹ לְהִיחַת
בְּמִלְאכִים קְדוּשִׁים, בְּמוֹ שְׁנָאֵמֶר: 'בָּרְכוּ ה' מִלְאָכֵיו
גְּבַרִי כַח עֲשֵׂי דְבָרוֹ לְשִׁמְעַ בְּקוֹל דְּבָרוֹ, אֲלוֹ הֵם הַעוֹסְקִים

ביאורים

41. וקדושה העליונה. אותה קדושה עליונה הזוכים לה רק לומדי התורה.
42. להיות כמלאכים קדושים. כי אף על פי שהוא מלושב בגוף, אבל בכח הנשמה יזדכך ויחול עליו הרוח להיות כמלאכים הפשוטים מכל חומר. 43. כמו שנאמר. דוד המלך קורא אל המלאכים: ברכו את ה'.

מעלות התורה

עיונים

ואמרו חז"ל (נדרים סב, א): 'ובני דוד כהנים היו' (שמואל-ב ח, יח), וכי כהנים היו? אלא מה כהן נוטל בראש אף תלמיד חכם נוטל בראש. וכהן מנלן? דכתיב (ויקרא כא, ח) 'וקדשתו, כי את לחם' וגו'. והנה אמרו חז"ל (הוריות יג, א): כהן קודם ללוי, ולמדו דבר זה ממה שנאמר (דבה"א כג, יג): 'בני עמרם אהרן ומשה, ויבדל אהרן להקדישו קדש קדשים'.

וזה מה שכתב הרמב"ם (סוף הלכות שמיטה ויובל): "ולא שבת לוי בלבד אלא כל איש ואיש מכל באי עולם אשר נדבה רוחו אותו והבינו מדעו להבדל לעמוד לפני ה' לשרתו ולעובדו לדעה את ה', והלך ישר כמו שעשהו האלוקים, ופרק מעל צוארו עול החשבונות הרבים אשר בקשו בני האדם הרי זה נתקדש קדש קדשים ויהי ה' חלקו ונחלתו לעולם ולעולמי עולמים, ויזכה לו בעולם הזה דבר המספיק לו כמו שזכה לכהנים ולוים, הרי דוד ע"ה אומר (תהלים טז, ה): 'ה' מנת חלקי וכוסי אתה תומיך גורלי'." (אילת אהבים, השער השביעי אות י'). עוד מצינו שהאדם שזכה לעסוק בתורה תדיר ואין לו בעולמו רק יגיעת התורה וקיומה, מעלתו של סוג אדם זה דומה למלאכי מעלה. "למד אדם תורה ועשה רצון אביו שבשמים הרי הוא כבריות של מעלה" (ספרי פרשת האזינו, לב, לפי גירסת הילקוט). ובשמות רבה (פר' לח, ג): כל כהן וכו', אבל אם היה בן תורה, הוא כמלאך, שנאמר (מלאכי ב, ז): 'כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו' - אם יגע בה.

ובהקדמת זוהר (יב, ב): "דכין דבר נש אתעסיק באורייתא וכו', זכי לההוא נפש חיה, ולמהדר כמלאכין קדישין, דכתיב (תהלים קג, כ): 'ברכו ה' מלאכיו', אליו דמתעסקין באורייתא דאקרון מלאכים בארעא". ואמרו חז"ל (שבת קיט, ב): לא חרבה ירושלים אלא בשביל שביוו בה תלמידי חכמים, שנאמר (ד"ה-ב לו, טז): 'ויהיו מלעיבים במלאכי האלוקים' וגו'.

ובמסכת נדרים (כ, א-ב): אמר רבי יוחנן בן דהבאי, ארבעה דברים סחו לי מלאכי השרת. אמר אמימר: מאן מלאכי השרת? - רבנן, ואמאי קראו להו מלאכי השרת? דמצייני כמלאכי השרת. ומפרש הרא"ש: "בתורה ובמצוות וקדושים משאר המון העם כקדושת מלאכי השרת". ובמסכת פסחים (לג, א): 'בגזירת עירין פתגמיא ומאמר קדישין שאלתא' (דניאל ד, יד), וכן מורין בבי מדרשא כוותי. וברש"י: "עירין, מלאכים. כלומר, תלמידי חכמים שהם כמלאכי השרת, אומרים בבית המדרש כמותי". ובמהרש"א (ברכות יא, ב): "שאין עסק טוב

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

בתורה⁴⁴ הנקראים 'מלאכים'.

עוד שם (ח"א קלד, א): **כַּד בְּעִי קוֹדֶשָׁא בְּרִיךְ הוּא לְמַבְרִי עֲלֵמָא, הוּי מְסַתְכַל בְּאוֹרֵייתָא וּבְרָא עֲלֵמָא, אָמַר: אֵת עֲלֵמָא בְּנִימוּסְךָ לֹא קִיּוּמָא אֲלֵא עַל אוֹרֵייתָא דְעִסְקִין בָּהּ, וְאִם לֹא, יִהְפֹּךְ לָךְ לְתוֹהוּ וּבָהוּ.**

כעסק התורה, שעל ידה קדשנו להיות כמלאכים.

ואמרו חז"ל במדרש שוחר טוב (משלי ט): 'ודעת קדושים בינה' (שם), אלו בעלי תלמוד, שבשעה שהן יושבים ומבינים כל דבר ודבר שיש בו, דומים למלאכי השרת שיש בהם בינה ונקראים קדושים. וזה ממש מה שאמרו

במסכת שבת (קלב, ב) שחזקיה קרא על רבי יוחנן: "לית דין בר נש". ומפרש רש"י: "אלא מלאך".

וכתב ה'חזון איש' (קובץ אגרות ח"א יג): "האיש שזוכה לידיעת התורה [ר"ל שהשכל הניתן בנפש כגריעין בגומת השדה, התאחד עם החכמה והיו לבשר אחד] הוא הולך בין אנשים ונדמה לאדם הרואה לעינים כבן אדם, אבל! באמת הוא מלאך הגר עם בני תמותה וחי חיי אצילות ומרום על כל ברכה ותהלה". עוד כתב (שם, יא): "כל הוספה בתורה בדביקות בהכרת היוצר ברוך הוא, מעלה את בעליה מבחינת נפש בהמית לנפש משכלת, מחמור לבן אדם, מבן אדם למלאך, אין דבר מקרה בכל המאורעות של האדם, אם ילד אם נער, זקן ושיבה, וחיידה הסתומה של עולם ומלואה גוף ונפש, פתרונה הוא התעלות בתורה שבעל פה, אשר אין לו להקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה". ('אילת אהבים', השער הראשון אות כ"ז, והשער הרביעי אות נ"ו).

ביאורים

44. הנקראים מלאכים. הנקראים מלאכי ה' בעולם הזה. [ונקראו: מלאכים גיבורי כח עושי דברו, לפי שהם כמלאכים גיבורי כוח כשבא לידם דבר נסיון להתגבר על יצרם ולעשות רצון קונם (ראה מהרש"א קידושין מ, א)].

י. כשרצה הקב"ה לברוא העולם היה מסתכל בתורה וברא את העולם. ביאור ענין זה: שאין הפירוש שלתורה יש המבט איך להבין את מה שנעשה בעולם, אלא התורה היא שורש כל המציאות, וכל מה שמתהווה בעולם וכל מה שמתרחש בעולם - הן בריאת העולם והן קיום העולם וכל המאורעות שנעשים

ואוֹרֵייתָא קִיּוּמָא וּמַבְרָא קִמְוִיה דְּכַר נִשְׁ דִּיתַעֲסַק בָּהּ. וְכָל דְּאִשְׁתַּדַּל בְּאוֹרֵייתָא, אִיהוּ מְקַנֵּם כָּל עֲלָמִין וְכָל עוֹבְדֵיהּ עַל תְּקוּנָהּ.

תרגום: עוד שם: ^(א) **כְּשֶׁרָצָה הַקֶּב"ה לְבָרָא הָעוֹלָם,** ⁴⁵ **הָיָה מְסַתְכַל בְּתוֹרָה וּבְרָא אֵת הָעוֹלָם.** ⁴⁶ **אָמַר לוֹ הַקֶּב"ה: עוֹלָם,**

וְנִעְשׂוּ בַעוֹלָם, הַתּוֹרָה הִיא הַשּׁוֹרֵשׁ שֶׁל הַכֹּל.

תתקע"ד דורות לפני בריאת העולם הייתה כבר כתובה לפני הקב"ה באש שחורה על גבי אש לבנה, והיינו שהתורה קדמה לבריאה, ואם כן איך כתוב בתורה "בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ", הרי עדיין אין שמים ואין ארץ? מביא זוהר את הפסוק במשלי (ח, ל): 'ואהיה אצלו אמון, ואמר במדרש רבה בתחילת בראשית (א, א): "אל תקרי 'אמון' אלא 'אומן'", התורה אומרת אני הייתי כלי אומנתו של הקב"ה". מבאר המדרש, בנוגע שבעולם שכשאדם רוצה לבנות בית הוא הולך לאדריכל, והאדריכל עושה לו תכנית איך לבנות את הבית; כך וכך חדרים, כך וכך חלונות, כך וכך דלתות, כך

ביאורים

45. היה מסתכל בתורה וברא את העולם. הסתכל בכ"ב אותיות התורה ובעשרה מאמרות שהם סוד ל"ב נתיבות חכמה, שבהם ברא הקב"ה את עולמו [בכל פרט מהמעשים שברא הקב"ה בעולם היה מסתכל בתורה וברא אותו, כי על ידי אות פלונית נברא דבר פלוני, ועל ידי אות פלונית נברא דבר פלוני] (מתוק מדבש). **46. אמר לו הקב"ה.** אמר הקב"ה לעולם בשעה שעשה אותו.

מעלות התורה

עיונים

וכן מרפסות - הכל עם תכנית, ואחר כך הפועלים מביטים בתכנית ועל פיה הם בונים.

אומרת התורה הקדושה במשלי: 'ואהיה אצלו אמון' - אני התורה הייתי כלי אומנתו של הקב"ה. כשהקב"ה ברא את העולם הוא כתב קודם כל את התוכנית בתורה הקדושה, והוא כתב בתורה הקדושה: 'בראשית ברא אלקים את השמים' - וזה כבר היה כתוב לפניו באש שחורה על גבי אש לבנה תתקע"ד דורות לפני שנברא העולם, ובשעת בריאת העולם הקב"ה אמר את המילים של הפסוק, ונהיו שמים. לא שהתורה היא סיפור המספר מה שהקב"ה ברא, אלא במילים אלה ברא הקב"ה את העולם.

הקב"ה אמר 'בראשית ברא אלקים את השמים' - ונהיו שמים, 'ואת הארץ' - ונהיתה ארץ. הוא אמר את הפסוק: 'ויאמר ה' יקוו המים' - ונהיו מים, ימים. 'ויאמר אלקים נעשה אדם' - ונהיה אדם. כלומר, לא שהתורה היא אחרי בריאת העולם והיא מספרת בראשית ברא - שהקב"ה ברא שמים וארץ, כמו להבדיל ספר המספר עובדות שִׁקְרוּ בעבר, כי הרי התורה קדמה לבריאת העולם, אלא להיפך: 'קודשא בריך הוא אסתכל באורייתא וברא עלמא'. כל מה שקורה בבריאה הכל כבר כתוב בתורה. ובפירושו הגר"א לספרא דציניעותא כתב, שכל המאורעות המתרחשות בעולם עד סוף הבריאה, רמזים בתורה הקדושה בפרשה ראשונה - 'בראשית', וביותר: בב' רבתי של המילה 'בראשית'.

רבי חיים מבריסק זצ"ל היה אומר, אם שואלים בן אדם: מדוע התורה אסרה רציחה - מדוע כתוב בתורה 'לא תרצח' (שמות כ, יג), הוא יענה בפשיטות כי רציחה זה חורבן העולם, מוכן שהתורה תאסור את זה, ואם ישאלוהו מדוע אסור לגנוב - 'לא תגנוב' (שם), הוא יענה, שההיגיון מחייב לא לגנוב כי גניבה זו חורבן העולם. ואם ישאלוהו: מדוע כתוב בתורה 'ואהבת לרעך כמוך' (ויקרא יט, יח), ומדוע כתוב בפרשת משפטים - שיש מצוה להלוות: 'אם כסף תלוה את עמי את העני עמך' (שמות כב, כד), ומצוות גמילות חסדים? הוא יענה שמוכן מאוד - כי זה בניין העולם.

אומר רבי חיים: הקב"ה היה יכול לברוא עולם שחסד זה חורבן העולם ורציחה וגניבה זה בנין העולם, אלא המציאות הזו שרציחה וגניבה זה חורבן העולם וחסד זה בנין העולם, היא גם כן נבראה, 'קודשא בריך הוא אסתכל באורייתא וברא עלמא', כיון שבתורה כתוב שאסור לגנוב ולרצוח, לכן ברא הקב"ה שרציחה

עיונים

מעלות התורה

⁴⁷אתה וסדרי הנהגתך אינך עומד
⁴⁸אלא על התורה שעוסקים בה.
^(א')ואם לא יעסק בה האדם, הרי
אני מחזירך לתהו ובהו. והתורה
עומדת ומכרזת לפני בני אדם
שיתעסקו בה. וכל מי שמשתדל
ועוסק בתורה, הוא מקים ⁵⁰כל
העולמות ⁵¹וכל פעולה על תקונה
הראוי.

וגניבה זה חורבן, וכיון שכתוב בתורה שמצוה לעשות חסד, ממילא ברא הקב"ה שזה בנין. מי שאין לו שייכות לתורה יש לו יחס אחר לכל המאורעות שקורים בעולם, הוא חושב שהמציאות נקבעת על פי טבע ומנהגו של עולם, אחר והוא ניזון רק מהטיפשות שלו, ממילא מתהלך הוא כעיוור בעולם. אבל

הזוכה לשמוע מה שהתורה אומרת על הדברים, אצלו הכל נראה במבט אחר לגמרי. (דרשות משמר הלוי, ח"א, עמ' קמד).

יא. ואם לא יעסק בה האדם הרי אני מחזירך לתהו ובהו. במסכת שבת (פח, א) 'מאי דכתיב (בראשית א, לא) 'ויהי ערב ויהי בקר יום השישי? ה' יתירה למה לי? מלמד שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית, ואמר להם: 'אם ישראל מקבלים התורה (ביום הששי בסיון), אתם מתקיימין, ואם לא, אני מחזיר אתכם לתהו ובהו!'

הרמב"ן מבאר שכל התכלית שלשמה נברא העולם, היתה כדי שישראל יקבלו

ביאורים

47. אתה וסדרי הנהגתך. אתה וטבעך. **48. אלא על התורה שעוסקים בה.** לפי שנבראו על ידי התורה לכן גם קיומם הוא על ידי התורה, ולכן בראתי את האדם כך (בעולמך) כדי שיעסק בתורה ובכך יהיה לך קיום. **49. ואם לא יעסק בה האדם.** ואם האדם לא יתעסק בתורה בהיותו בעולם הזה. **50. כל העולמות.** את העולם הזה ואת העולמות שמעליו. **51. וכל פעולה על תקונה הראוי.** ומקיים כל פעולה ופעולה שבעולמות בפרטות על תיקונם כראוי.

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

בְּפֶרֶשֶׁת וַיֵּצֵא (ח"א קנב, ב): כָּל מֶאֵן בְּאֹרֵי־יָתֵא, אֵית לִיה חִירו מְכֻלָּא, חִירו מְמוֹתָא דְלֵא יְכִיל לְאַשְׁלֵטָא עֲלֶיהָ.

את התורה. אילו ישראל היו מסרבים לקבלה - היה העולם מפסיק להתקיים ממילא (דרשות הרמב"ן, מובא בחת"ס).

כתב בתנא דבי אליהו רבה פרק ב': "אמרו

חכמים, כל זמן שבני אדם מבטלין מן התורה, מבקש הקב"ה להחריב את העולם". עכ"ל. וכתב בנפש החיים (ש"ד פכ"ה): "אבל אם היה ח"ו העולם פנוי לגמרי, אפילו רגע אחד ממש, מעסק והתבוננות עם סגולה בתורה הקדושה, תיכף כרגע היו כל העולמות נחרבים ונבטלים ממציאות לגמרי ח"ו. ואף גם איש אחד מישראל לבד, רב כחו, שבידו להעמיד ולקיים את כל העולמות והבריאה בכללה, על ידי עסקו והתבוננותו בתורה הקדושה לשמה. כמו שאמרו בחלק (סנהדרין צט, ב): 'כל העוסק בתורה לשמה כו'. רבי יוחנן אומר, אף מגין על כל העולם כולו'. וכן איתא בפרק התורה (אבות ו, א) 'כל העוסק בתורה לשמה וכו', ולא עוד אלא שכל העולם כולו כדאי הוא לו'.

ואיך לא יתלהב לב האדם, בהעלותו על לבו ומתבונן בזה הענין הנורא, ותיפול עליו אימתה ופחדו, לכל יתרפה ח"ו מעסק התורה הקדושה תמיד, כאשר יחשוב בלבבו, אולי ח"ו לעת כזאת, העולם כולו מקצה ועד קצהו, פנוי לגמרי מעסק התורה הקדושה, ובלתי עסקו והגיון לבו עתה בזה העת בתורה, היו נחרבים כל העולמות, וכרגע ספו תמו ח"ו, זו תורה וזו שכרה מרובה מאד אין להעריך, שהוא הנוטל שכר כולם, אחר שהוא אשר קיים והעמיד ברוב כחו את כל העולמות עתה. ועל כגון זה אמרו רבותינו ז"ל במשנה (סנהדרין לו, א) שכל אחד מישראל חייב לומר בשבילי נברא העולם.

ואף שבשאר עוונות יש אלפי רבואות עולמות קדושים עליונים, שאין שום חטא ועוון התחתונים מגיע עדיהם כלל לפוגםם ח"ו, ותמיד עוז וחדוה במקום כבודם, ועליהם נאמר (תהלים ה, ה) 'לא יגורר רע', אמנם עוון ביטול תורה, היא העולה על כולם, שהוא נוגע לקיום כל העולמות". עכ"ד.

יב. יש לו חרות מכל דבר. חז"ל (אבות ו, ב) דרשו את המקרא (שמות לב, טז) 'והלוחות מעשה אלהים המה והמכתב מכתב אלהים הוא חרות על הלוחות', אל תקרא 'חירות' אלא

תרגום: בְּפֶרֶשֶׁת וַיֵּצֵא: כָּל מֶאֵן בְּאֹרֵי־יָתֵא, אֵית לִיה חִירו מְכֻלָּא, חִירו מְמוֹתָא דְלֵא יְכִיל לְאַשְׁלֵטָא עֲלֶיהָ.

חירות, שאין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתלמוד תורה.

מה היא החירות של העוסק בתורה? רבינו שם טוב כתב שהחירות היא ממלאך המוות ומיצר הרע ומשעבוד מלכויות [במדרש (שמו"ר לב, א) מובא שרבי יהודה אומר, חירות מגלויות. ורבי נחמיה אומר, חירות ממלאך המות]. וכדי שיהיו ישראל בני חורין מדברים אלו, נתן להם הקב"ה תורה כדי שיתקדשו על ידה ויהיו דבקים בו. ולכן כשחטאו בעבודה זרה, חרב בית המקדש וניתנו ביד השטן ובשעבוד מלכויות.

הר"י מטולידו כתב שחירותו היא מהיצר הרע, ועל זה אמר שלמה המלך (קהלת י, יז) 'אשריך ארץ שמלךך בן חורין', כיון שהאדם שהוא בן חורין מהיצר הרע הוא מלך (עיי"ש עוד).

ב'מדרש שמואל' כתוב שהחירות היא במה שנשמתו היא מתאוה לדברים רוחניים, לא תהיה משועבדת לתאוות הגופניות. ומה שלכאורה משועבד גופו לנשמתו, אין זה שעבוד אלא חירות, כיון שמזכך ומקרב את הגוף אל הנשמה (עיי"ש עוד).

ב'רוח חיים' כתב שהחירות היא מעול דרך ארץ, דהיינו מעמל ענייני העולם הזה, וכמו שאמרו במשנה (אבות ג, ה) 'כל המקבל עליו עול תורה מעבירים

ביאורים

52. יש לו חרות מכל דבר. חירות משעבוד מלכויות ומדרך ארץ של מלאכה, וגם ניצול מיסורים. 53. חרות מן המות. ועל הכל חירות מן מלאך המות.
54. שלא יוכל לשלוט עליו. שאינו מת על ידי מלאך המות אלא נשמתו יוצאת בנשיקה (מתוך מדבש).

מעלות התורה

עיונים

וְכֵן בָּרַךְ נֶשֶׁת אֶזְרִיאל בְּאוֹרְחָא
דְּאוֹרֵייתָא, אֶתְרַחִים הוּא
לְעִילָא, וְאֶתְרַחִים הוּא לְתַתָּא,
וְרַחֲמֵי דְקוֹדֶשָׁא בְּרִיךְ הוּא אֶתְקַרֵּי.

תרגום: וְכֵן בָּרַךְ הוּא אֶתְרַחֲמִים
 הוּא לְעִילָא, וְאֶתְרַחֲמִים הוּא לְתַתָּא,
 וְרַחֲמֵי דְקוֹדֶשָׁא בְּרִיךְ הוּא אֶתְקַרֵּי.

ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ. וכתב עוד שיש לו עוד ריווח בזה, כיון שהעול שקיבל על עצמו אינו עול באמת, כי כל מה שהוא עושה בעול זה, הוא לעצמו. והביא על זה משל למלך שהכריח את עבדו לספור מעות, ואמר לו שיתן לו שכר על מה שסופר, ומלבד זה גם המעות שסופר יהיו שלו, אך אם לא יספור יעניש אותו. שוודאי עבד כזה אין

ראוי לקרותו עבד, כיון שסופר הוא את המעות שלו. ויש מפרשים שהחירות היא במה שמכבדים אותו בני אדם ומשמשים אותו. או שהחירות היא במה שהוא פטור ממסים ועבודות. או שהוא בן חורין מאמורעות הזמן ומהצרות שיקרו בעולם. וכן מצורכי הגוף כמזונות.

ביאורים

55. אהוב הוא למעלה. בין מלאכי מעלה. 56. ואהוב הוא למטה. בין הבריות.

עיונים

מעלות התורה

[לה]

א. והקב"ה מקשיב לדבריו. הנה במתן תורה נעשה גילוי נורא של אהבת הקב"ה לעמו, כמו שאנו אומרים: "אהבת עולם בית ישראל"
וְכֵן בָּרַךְ נֶשֶׁת אֶזְרִיאל בְּאוֹרְחָא
דְּאוֹרֵייתָא, אֶתְרַחִים הוּא
לְעִילָא, וְאֶתְרַחִים הוּא לְתַתָּא,
וְרַחֲמֵי דְקוֹדֶשָׁא בְּרִיךְ הוּא
אֶתְקַרֵּי.

תרגום: וְכֵן בָּרַךְ הוּא אֶתְרַחֲמִים
 הוּא לְעִילָא, וְאֶתְרַחֲמִים הוּא לְתַתָּא,
 וְרַחֲמֵי דְקוֹדֶשָׁא בְּרִיךְ הוּא אֶתְקַרֵּי.

ביאורים

1. וכמה חביבה התורה לפני הקב"ה. התורה חביבה מכל עבודות המשובחות, שבכל מה שאפשר לעבוד את הבורא התורה היא העבודה החביבה עליו מהכל (מתוק מדבש). 2. שמשתדל להוסיף תמיד בלימוד התורה. 3. למעלה. בין מלאכי מעלה. 4. למטה. בין הבריות בעולם הזה. 5. והקב"ה מקשיב לדבריו. הקב"ה שומע לכל דברי תורתו שלומד ומוציא מפיו. עוד יש לפרש, שהקב"ה שומע לתפילות ומקבלה. 6. ואינו עוזבו. כי העוסק בתורה כראוי הקב"ה עמו ממש ואורו מתנוצץ בו תמיד. 7. בעולם הזה. שחופץ עליו תמיד.

מעלות התורה

עיונים

עמך אהבת, תורה ומצוות חוקים ומשפטים אותנו למדת". ובאמת ענין זה לא היה מאורע חד פעמי, אלא ממשיך והולך בכל לימוד התורה שעוסק בו איש הישראלי אשר הרי זה בחינת קבלת התורה מצידו ונתינת התורה מצידו יתברך שמו, וכן מבואר בדברי רבינו הרמח"ל בדעת תבונות (סי' קנ"ח) שכתב: "דמתחדש דבר זה תמיד, שאינו נפסק מישראל, אלא כענין שנאמר (דברים כז, ט): 'היום הזה נהיית לעם' וגו', שחייב אדם לראות את עצמו כאילו מקבל תורה מהר סיני, כי כל השבח הזה מתחדש לישראל דבר יום ביומו ודבר בעתו". עכ"ל, והיינו שענין זה של קבלת תורה והכוח והשלימות אשר ניתנה לנו בשעתו (עיי"ש בדע"ת), אינו דבר שנעשה רק אז, אלא היהו מתחדש לישראל דבר יום ביומו ודבר בעתו.

ומה מתקו דברי התנא דבי אליהו (רבה, פרק י"ח) על הפסוק (איכה ב, יט): 'שפכי כמים לבך נוכח פני ה', 'מכאן אמרו: כל תלמיד חכם שיושב וקורא ושונה ועוסק בתורה, הקב"ה יושב כנגדו וקורא ושונה עמו, שכאן נאמר 'נוכח פני ה', ולהלן (מלכים-א כ, כט) הוא אומר 'ויחנו אלה נוכח אלה' וגו', מה להלן פניהם של אלו נוכח פניהם של אלו ופניהם של אלו נוכח פניהם של אלו, אף כאן" וכו'. עכ"ד. והיינו דקדושא בריך הוא יתיב נוכח התלמיד-חכם ממש כביכול, וקורא ושונה עמו.

וכן הביא רבי חיים מוולאזין זיע"א בנפש החיים (ש"ד פ"ו) שמבואר בחז"ל שבאותו העת שהאדם עוסק בתורה למטה, כל תיבה שמוציא מפיו, הן הדברים יוצאים כביכול גם מפיו יתברך באותו העת ממש, ולכן אמר דוד המלך ע"ה (תהלים קיט, עב): 'טוב לי תורת פיך' וגו', אמר כי ליבי שמח בעמלי בתורה הקדושה ברוב עוז, בהעלותי על ליבי שהיא תורת "פיך", שכל תיבה ממש מהתורה שאני עוסק בה כעת, הכל יצא וגם עתה היא יוצאת מפייך יתברך. עוד הביא שם (פרק י"ד) שכמו שבעת מעמד הר סיני נתדבקו כביכול בדיבורו יתברך, כן גם עתה, בכל עת ממש שהאדם עוסק והוגה בה, הוא דבוק על ידה בדיבורו יתברך ממש, מחמת שהכל מאמר פיו יתברך למשה בסיני וכו', וגם עתה בעת שהאדם עוסק בה, בכל תיבה, אותה התיבה ממש נחצבת אז להבת אש מפיו יתברך כביכול, ונחשב כאילו עתה מקבלה בסיני מפיו יתברך שמו, לכן אמרו חז"ל כמה פעמים והיו הדברים שמחים כנתינתן מסיני.

מעלות התורה

ובעולם הבא.⁸ והתורה צריכים לעמול בה יומם ולילה, ושתהא שלמות אצל האדם יומם ולילה.⁹

ובפרשת יתרו (ח"ב פב, ב) וזה לשונו: בכמה ארחין אורייתא אסהדיית כבר נש דלא יחוב קמיה מאריה, ובכמה ארחין יחבית ליה עיטא, דלא יסטי מאורייתא ימינא ושמאלא, ובכמה ארחין יחבית ליה עיטא, היאך יתוב קמיה מאריה וימחל ליה.

תרגום: ובפרשת יתרו, וזה לשונו: ¹⁰בכמה דרכים התורה מעידה ומתירה באדם ¹¹שלא יחטא לפניו קונו, ובכמה דרכים נותנת לו עצה, ¹²שלא יסור ¹³ויסטה מן התורה לימין ולשמאל, ובכמה דרכים ¹⁴נותנת

ביאורים

8. והתורה צריכים לעמול בה יומם ולילה. כלומר, שמה שאמרנו שהעוסק בתורה הקב"ה עמו ממש, הוא בתנאי שיעסוק בה כראוי, דהיינו ביום ובלילה.
9. שתהא שלמות אצל האדם יומם ולילה. שאינה שלימה אלא על תנאי שיעסוק בה ביום ובלילה, וכנאמר (ירמיה לג, בה): 'אם לא בריתי יומם ולילה' וגו'.
10. בכמה דרכים. בכמה פסוקים ובכמה סגנונות.
11. שלא יחטא לפניו קונו. במצות לא תעשה. 12. שלא יסור. מדרכיו. 13. ויסטה מן התורה לימין ושמאל. מקיום מצות עשה. 14. נותנת לו עצה. אם חטא בקיום מצות עשין או שעבר על מצות לא תעשין.

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

לו עצה איך ישוב לפני קונו¹⁵ וימחל לו.

ואורייתא איחי חמודא תדיר,
שעשוע דקודשא
ברוך הוא, גניזו דחיי ואריכו דיומא,
בעלמא דין ובעלמא דאתי.

תרגום: ¹⁶והתורה היא חמודה
תמיד, שעשוע של
הקב"ה, גניזי חיים ¹⁸**וארך ימים**
בעולם הזה ובעולם הבא.

ב. שעשוע של הקב"ה.
ברש"י בשיר השירים
(א, ב) על הפסוק
'שקני מנשקות
פיה' מבואר שתורה
אינו רק 'הנאה' אלא
היא בגדר 'שעשוע'.
ומצאנו, שאף הקב"ה
מתייחס אליה באופן
זה. בקשר ללוחות
העדות כתוב (שמות
לב, טז): 'והלוחות
מעשה אלוקים המה',
בפשטות, הכוונה
שהלוחות מעשה ידיו
יתברך - שהקב"ה
עשה אותם. מוסיף
רש"י: 'דבר אחר,
כאדם האומר לחבירו:
כל עסקי של פלוני
במלאכה פלונית, כך כל שעשועיו של הקב"ה בתורה' [התורה אצל הקב"ה
היא כביכול המקצוע שלו, שעוסק בה תמיד]. אין התורה אצלו כסתם
שמחה, אלא שהיא 'שעשוע', כאדם שמשתעשע בבנו יחידו - שאצלו הוא
החיים.

הקב"ה רוצה שכך נתייחס לתורתו הקדושה. רבינו יונה כותב (אבות ב, יד):

ביאורים

15. וימחול לו. עוונותיו. 16. והתורה היא חמודה תמיד. בזהו שם מפרש
שהלאו של 'לא תחמוד' לא נאמר על תלמוד תורה, כי התורה חמודה
ושעשועים, ע"ש. 17. גניזי חיים. ויש בה אוצרות חיים. 18. ואורך ימים
בעולם הזה ובעולם הבא. לכן מצוה לחמוד ללמוד התורה הקדושה.

"ודע לפני מי אתה
עמל' וכו', וכשאתה
מייגע עצמך בתורה
תשתעשע בה, שמצינו
(משלי ח, ל): 'ואהיה
אצלו אמון, ואהיה
שעשועים יום יום',
הנה לך כי הקב"ה
משתעשע בה, ויש לך
לעשות כן. וזהו שנאמר
(שם, לא): 'משחקת
בתבל ארצו ושעשועי
את בני אדם', רוצה
לומר: כאשר הייתה
התורה שעשועים
להקב"ה קודם יצירת
העולם, כך נתנה לעם
ישראל להשתעשע
בתורה הקדושה.
וז"ל המלבי"ם שם:
"חזרה התורה להיות
שעשועים כמקדם,
רק שאינה עוד אמונה
בחק הבורא לבדו, כי
נתן אותה לבני אדם,
שהם 'שתעשעו בה
ויעסקו בחכמה ויתנהגו
על פיה, והיא שעשוע
ה' אשר ידמו ללכת
בדרכיו ולהגות בתורתו
ולהשתעשע בה".

ובכפרשת ויקהל (ח"ב ר, א): **כר**
כרא קודשא בריך
הוא עלמא, לא כרא אלא בגין
ישראל דיקבלון אורייתא, דאיהי
אריכו דחיינ בעלמא דין ובעלמא
דאתי, ובאורייתא אתברי עלמא,
ועל אורייתא קימין עלמין. וכל
מאן דאשתדל באורייתא, כאלו
משתדל בהיכלין דקודשא בריך
הוא, בגין דכר בר נש עסיק
באורייתא, קודשא בריך הוא קאים
תמן ואצית לקליה. ואשתזיב מתלת
דינין, מדינא דהאי עלמא ומדינא
דעלמא דאתי, ומדינא דמלאך
המנות דלא יכיל לשלמאיה עליה,
ומדינא דגיהנם.

תרגום: **ובכפרשת ויקהל:**
בשהקב"ה כרא את
העולם, לא כראה אלא בשביל

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

¹⁹ שִׁישְׂרָאֵל יִקְבְּלוּ אֶת הַתּוֹרָה, ²⁰ שֶׁהִיא אֶרֶץ הַחַיִּים בְּעוֹלָם הַזֶּה וּבְעוֹלָם הַבָּא, ^{21(ג)} וּבַתּוֹרָה נִבְרָא הָעוֹלָם, ²² וְעַל הַתּוֹרָה קִיָּמִים הָעוֹלָמוֹת. וְכָל מִי שֶׁמִּשְׁתַּדֵּל וְעוֹסֵק

ג. ובתורה נברא העולם ועל התורה קיימים העולמות. קיום העולם הוא בזכות תלמידי חכמים העוסקים בתורה שבזכותם העולם עומד ומתקיים. אמרו חז"ל (תענית ד, א):

'ארץ אשר אבניה ברזל' (דברים ח, ט), אל תקרי 'אבניה' אלא 'בוניה', ומפרש רש"י: "תלמידי חכמים מקיימי עולם בבניניהו". ובמסכת שבת (קיד, א): מאי בנאין? אמר רבי יוחנן: "אלו תלמידי חכמים שעוסקים בבנינו של עולם כל ימיהם". ובמסכת סנהדרין (כו, ב): 'הפליא עצה הגדיל תושיה' (ישעיה כח, כט), ומפרש רש"י: תושיה, על שם שהעולם משותף על התורה ולומדיה, נקראת תושיה. ובמסכת סוטה (כב, א): התנאים מבלי עולם, וכי מבלי עולם הן? והלא מיישבי עולם הן, שנאמר (חבקוק ג, ו) 'הליכות עולם לו', וברש"י: "השונה הלכות - עולם שלו, בזכותו".

ובמסכת סנהדרין (צט, ב): ואלו שאין להם חלק לעולם הבא, האומר אין תחיית המתים וכו', ואפיקורס, אפיקורס כגון מאן? אמר רב יוסף: כגון הני דאמרי מאי אהני לן ברנן, לדידהו קרו, לדידהו תנו. וכתב רש"י: מאי אהני לן - "וזה אינן יודעים שעולם מתקיים עליהם". ועוד (שם): אמר ליה אביי: האי מגלה פנים בתורה נמי הוא [שכופר במה שכתוב בתורה. רש"י], דכתיב (ירמיה לג, כה) 'אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמת'. וברש"י: "שמהנין לעולם לא מקיימין אותו", והוא אומר דלא מהני מידי.

ביאורים

¹⁹ שִׁישְׂרָאֵל יִקְבְּלוּ אֶת הַתּוֹרָה. אלא כדי שיבואו ישראל ויקבלו את התורה, כי רצה הקב"ה לזכות את עם ישראל על ידי הלימוד וקיום התורה. ²⁰ שֶׁהִיא אֶרֶץ הַחַיִּים. התורה היא אריכות החיים. ²¹ וּבַתּוֹרָה נִבְרָא הָעוֹלָם. ודע את מעלת התורה כי באותיות התורה נברא העולם. ²² וְעַל הַתּוֹרָה קִיָּמִים הָעוֹלָמוֹת. ובכח התורה קיימים גם שאר העולמות, זהו שכתוב שאמר הקב"ה

ד. ומדין של מלאך המות שאינו יכול לשלוט עליו. במסכת שבת (ל, א): אמר רב יהודה אמר רב: מאי דכתיב (תהלים לט, ה): 'הודיעני ה' קצי ומדת ימי מה היא, אדעה מה חדל אני', אמר דוד לפני הקב"ה 'וכו'. הודיעני באיזה יום מימות השבוע אני חדל ובטל מן העולם. נענה

בתורה, ²³ כְּאִלּוּ מִשְׁתַּדֵּל לְבָנוֹת ²⁴ אֶת הַיִּבְלֵי שֶׁל הַקֶּב"ה, מִשּׁוּם שֶׁכְּשֶׁהָאָדָם עוֹסֵק בַּתּוֹרָה, הַקֶּב"ה עוֹמֵד שָׁם ²⁵ וּמִקְשִׁיב לְקוּלוֹ. ²⁶ וְנִצּוֹל מִשְׁלֹשָׁה דִּינִים, ²⁷ מִדִּין הָעוֹלָם הַזֶּה וּמִדִּין הָעוֹלָם הַבָּא, ^(ה) וּמִדִּין שֶׁל מִלְאָךְ הַמָּוֶת ²⁸ שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִשְׁלֹט עָלָיו, ²⁹ וּמִדִּינָה שֶׁל גִּיהֶנֶם.

לו הקב"ה ואמר לו: בשבת תמות. משנודע לדוד המלך שהוא עתיד למות בשבת, הוא ביקש להשתמש בדיעה זו כדי להימלט מן המיתה: מאותו זמן, בכל שבת ושבת היה יושב ולומד תורה כל היום, כדי שלא יוכל מלאך המוות לשלוט עליו, כי התורה מגינה מן המוות. [ועיי"ש שבאותה שבת שהגיע זמנו למות, עשה מלאך המוות איזה תחבולה להסיח דעתו מן הלימוד, ובאותו רגע מת]. ובמסכת סוטה (כא, א) מבואר שבשעה שהאדם עוסק בתורה, התורה מצילה

ביאורים

(ירמיה לג, כה): 'אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמת', כלומר, אם לא לומדים את התורה יום ולילה שעל ידה כרתי ברית עם ישראל, כאילו את השמים ואת הארץ לא בראתי, כי אין להם על מה לעמוד ולהתקיים. ²³ כְּאִלּוּ. נחשב לו כאילו - ²⁴ אֶת הַיִּבְלֵי שֶׁל הַקֶּב"ה. שהיכל העליון של הקב"ה, הוא תורה. ²⁵ וּמִקְשִׁיב לְקוּלוֹ. כמו שנאמר (מלאכי ג, טז): 'אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו [דהיינו שלומדים תורה יחד, אז] ויקשב ה' וישמע'. ²⁶ וְנִצּוֹל. והאדם ניצל. ²⁷ מִדִּין הָעוֹלָם הַזֶּה וּמִדִּין הָעוֹלָם הַבָּא. מדין ועונש של שני העולמות. ²⁸ שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִשְׁלֹט עָלָיו. ר"ל שאינו מת על ידו אלא נשמתו יוצאת בנשיקה (מתוך מדבש). ²⁹ וּמִדִּינָה שֶׁל גִּיהֶנֶם. ומדין הגיהנם, כי אין אור הגיהנם שולט בתלמידי חכמים (מפרשים).

מעלות התורה

עיונים

אותו מיצר הרע, ויש ללמוד מכך שמצילה אותו גם ממלאך המוות, שהיצר הרע הוא עצמו מלאך המוות, ואם כן התורה מצילה את האדם מהיצר הרע, שהוא מלאך המוות, שלא יוכל לשלוט בו. (רש"י שבת שם על פי 'חדש האביב' ברש"י שם).

ומצינו בכמה מקומות בש"ס שאין מלאך המוות יכול להמית את האדם בשעה שעוסק בתורה, ראה במסכת מכות (י, א) שהיה רב חסדא יושב ולומד בבית המדרש, ושליחו של מלאך המוות לא היה יכול להתקרב אליו וליטול את נשמתו, הואיל ופיו לא פסק מלגרוס בדברי תורה, מה עשה שליחו של מלאך המוות, עלה וישב על העמוד שבית המדרש נשען עליו, ועל ידי כך נשבר העמוד, ופסק רב חסדא מתלמודו, ורק אז יכל לטול את נשמתו. וכן מצינו מעשה דומה במסכת בבא-מציעא (פו, א) (מהר"ץ חיות, שבת שם). ומכאן ראייה לדברי הרמב"ם במורה נבוכים (ח"ג פנ"א) שכתב שלעולם לא יארע לצדיקים ענין רע בשעה שהיו דבוקים ומתעסקים בעבודתו יתברך (מהר"ם אלשקר, שו"ת סי' קיז. הובא במהר"ץ חיות שם).

וכתב רבינו בחיי (כד הקמח תורה - הראשון, ד"ה התורה) שאף שלא מצינו אצל כל הנביאים והצדיקים שפסקו מלימודם בשעת מיתה, אין ספק שמסובב כל הסיבות גרם להם שהפסיקו לרגע אחד מתורתם, כדי שלא תתבטל גזירתו, ורק באותו הרגע שלט בהם הכוח הממית.

אולם ב'פנים יפות' (במדבר יט, יד) הקשה, שדברי הגמרא בשבת הנ"ל סותרים למה שאמרו (שבת פג, ב) 'לעולם אל ימנע אדם את עצמו מבית המדרש ומדברי תורה ואפילו בשעת מיתה, שנאמר (במדבר יט, יד) 'זאת התורה אדם כי ימות באהל' אפילו בשעת מיתה תהא עוסק בתורה', הרי שיתכן למות מתוך לימוד התורה? ותירץ, שהגמרא לקמן מדברת על צדיקים שמתים במיתת נשיקה, שאין מלאך המוות שולט בהם, שנשמתם ניטלת אף מתוך דברי תורה. [אולם יש שהקשו מדברי המדרש (דב"ר ט, ט) על משה רבינו 'אמר משה מתוך שאני עוסק בתורה שכולה חיים, היום שוקע והגזירה בטלה', ומבואר שאף משה רבינו שמת בנשיקה, בשעה שהיה עוסק בתורה לא היה יכול למות].

לימוד המוסר היומי

"ארחות המוסר"

הינו מכון, אשר הוקם ע"י ארגון "ארחות יושר" ובו עמלים תלמידי חכמים מופלגים, על חלוקת ספרי המוסר לשיעורים יומיים, כשתוספת ביאורים ועיונים הנכתבים על ידם מבארים ומניחים את הדברים על לב הלומדים.

ספרי מוסר אלו, אשר נתבארו וחולקו ע"י חברי המכון, מודפסים ומופצים ע"ג עשרות אלפי חוברות חודשיות אשר עושות דרכן אל הלומדים הרבים הקובעים בהן את לימודם מידי יום. וכך הופך לימוד המוסר לחלק מסדר יומם של רבים.

עד כה הצטרפו למעגל הלומדים 113 כוללים, 138 ישיבות, 103 תתיים, 230 שיעורי תורה, 18 מדרשיות וסמינרים – 35,000 לומדים ברחבי הארץ והעולם שותפים למהפכת לימוד המוסר היומית!

**הצטרף אף אתה
למהפכת המוסר,
בלימוד יומי של כ- 10 דקות!**

טל': 077-9230219

נייד: 052-7167812

פקס: 077-4230219

ת.ד. 596 סניף רבי עקיבא בני-ברק

חובות הלבבות

שערי תשובה

מסילת ישרים

ארחות צדיקים

ארחות יושר

עד עתה,
בוארו וחולקו הספרים:
"ארחות יושר" למרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל
"ארחות צדיקים", "מסילת ישרים" לרמח"ל
"שערי תשובה" לרבנו יונה
ו"חובות הלבבות" לרבנו בחיי

כשהם מודפסים ומחולקים באמצעות
החבורות החודשיות.

עם תום תקופת הלימוד של כל ספר מן
הספרים נאגד תוכן החבורות ויו"ל
בספר מהודר.

"ארחות יושר" הארגון אשר חרט על דגלו את ענין הפצת המוסר אינו פוסק
על אף הזדמנות הנקריית לפתחו. כך מעת לעת, יוצאים לאור תכנים מוסריים, באופנים שונים.

קונטרסים בנושאים שונים, מודפסים ומחולקים לבנות הסמינרים, ולקהלים נוספים
בהזדמנויות שונות ומגוונות.

קובץ "ארחות ישרים" המתקבל בהערצה מידי שנה בתקופת בין הזמנים של חודש אב,
מכיל בתוכו מדורי מוסר, הלכה וחיידוד ועיון - מדור נושא פרטים,
ובכך מהווה חומר עיוני ומוסרי לבחורי הישיבות ואברכי הכוללים בכל מקום בו הם נמצאים.

